

ЯН КОЗАК НА ЛОВ В БАМБУЙКА

Превод от чешки: Григор Ленков, 1973

chitanka.info

1

Та значи това било тайгата! Когато преди няколко дни се качвах на самолета в Прага, не знаех фактически нищо за нея. Също в Москва, в Съюза на писателите, не можеха да ми кажат нещо по-конкретно за мястото, където отивам. Причината беше съвсем проста. Никой от тях досега не беше ходил в тези отдалечени краища на Източен Сибир. „Това е някъде в северозападната част на Бурятската автономна република, далече зад Байкал. Там има места, където още не е стъпвал човешки крак. Затова не се сърдете, ако нещо не е така, както трябва да бъде. Но щом искате да опознаете тайгата и живота на ловците...“ Изглеждаше наистина многообещаващо. В Улан Уде беше малко под нулата. Бях изминал вече почти осем хиляди километра по въздуха, когато на 25 октомври — точно в деня, когато се откриваше ловът на животни със скъпоценни кожи — отново се качих в самолета.

В Ил-12 вече нямаше никаква стюардеса, която да предлага бонбони. Заедно с двама ловци с пушки между колената, с техните кучета и група геолози седяхме като в някакъв стар неотоплен автобус на пейките, наредени покрай корпуса, докато пространството в средата беше претърпкано с багаж, чували и сандъци. Седалките отдавна бяха без ремъци. Когато самолетът се издигаше нагоре, всичко се свличаше назад, към опашката.

Когато малко след старта погледнах през прозорчето, видях тайгата. Невисоки набраздени хълмове, обраснали с ели и сибирски кедър, пустеещи места. Даба, бурятът ловец, който ме съпровождаше до Багдарин и който работеше в отдела за изкупуване на кожи и животни към кооперативната централа Буркоопсоюз, изчезна в кабината. След миг пилотът ме извика при себе си. Това беше бивш летец изстребител, летеше вече 9 години по тази линия и познаваше мястото отлично. Седях зад гърба му, като се опирах на железния прът, който при внезапен тласък не позволяваше на пилота да се озове при пътниците и багажа, и през остъкления нос на кабината наблюдавах пейзажа. Летяхме на североизток. След около един час тайгата бавно започна да се променя. Сплескваше се. Между множеството езера все по-често се

замяркаха брези, ниски храсти и тревиста тундра. Просветваха с мътен, сивосребърен скреж. Но в реките, огрени от слънцето, все още се забелязваха отблясъци; водата все още течеше.

След това местността отново стана вълнообразна и в далечината се показаха планини, по които искреше сняг. Сега летяхме право на север и под нас, докдето поглед стига, се простираше гола широколистна гора. Тайгата оредя. Струваше ми се, че виждам тялото ѝ съвсем голо, набраздено от възлестите вени и капиляри на потоци и рекички. Ясно се виждаха пресъхнали, каменисти корита, които оживяваха след дъждовете и при топенето на снега. Едва забележима, утъпкана от зверовете, в тревата между храстите, се виеше тясна пътечка. Тук-там все още поглеждаха очите на езерца с избелял ръб от каменисти брегове. Но големите езера очевидно бяха зад нас.

След това потоците и рекичките станаха неподвижни, добиха мъртъв, успокоен блясък. С удивление констатирах, че тайгата съвсем не ми изглежда толкова дива, колкото пуста и мъртва. Лежеше под мен като омагьосана, навъсено строга. И все пак от нея се излъчваше някаква особена и великолепна груба сила. Още във въздуха, сред люлеенето и бръмченето на мотора, започна да ме изпълва чувство, почти непознато на човека в цивилизования свят. Това беше онова чудно и вълнуващо чувство, когато равнодушието на обективното наблюдение се възбужда от примамливата, непокътната и мрачна суровост на дивата природа. Още тук се чувствувах изпълнен с нея. Какво ли ме очакваше?

Искрящите бели планини останаха вляво и най-после достигнахме зоната на снеговете. Летяхме ниско; търсех по огрените

равнини следи и движение. Когато веднъж в Чехословакия летях над Ниските Татри, видях съвсем ясно лисица в снега; червеникавото продълговато кожухче с опашка тичаше необезпокоявано по платото, избродирано със следи като същинска кърпа. Пасящи сръндаци и елени също бях наблюдавал на няколко пъти.

Но тук не се виждаше никакво движение. През целия път не забелязах никаква следа от живот.

След около три часа пристигнахме в Багдарин. Самолетът леко, почти неусетно кацна само на няколко метра от първите дървени къщи. Грееше мразовито бяло, искрящо слънце и въздухът беше пълен с блясъци. От комините към синьото небе се издигаха равни, бели струйки дим; по улиците, ограничени с дървени тротоари, тичаха на воля кучета, всичките лайки^[1]. Тази купчина от сглобяеми дървени къщи с болница и голямо училище с интернат беше център на един район, който се простираше върху площ от осемдесет хиляди квадратни километра. В това огромно пространство, голямо колкото Чехия, Моравия и част от Словакия, живееха — заедно със златотърсачите, които промиваха злато на Златните пясъци, и разпръснатите геоложки експедиции — едва 12 хиляди души.

В центъра на районния ловен кооператив ни чакаше неговия председател Кунгуров, евенкски мелез. От него с удивление и същевременно с ужас разбрах, че все още не съм достигнал твоята цел. Трябвало да тръгна с един от най-добрите им ловци, Толя Степанин. Но времето, когато ловците отиваха за цели месеци из тайгата, беше отдавна минало, и никой не знаеше дали Толя още ме чака. Според местните понятия за разстояние, той живееше съвсем близо, в селцето Бамбуйка. Това „съвсем близо“ се оказа 400 километра тайга. Ами сега?

Кунгуров се свърза по радиото с пощата в Бамбуйка. Чакахме отговор. През това време Даба прегледа екипировката ми. Всичко ненужно трябваше да остане тук. Щях да замина само със спалния чувал и най-необходимите неща за живот в зимната пустош. Със съжаление наблюдавах как отстранява и скиорските ми обуца; цял месец в Прага грижливо ги бях смазвал с олио, за да не пропускат влага. Когато Даба ги претегли на ръка, едва не припадна. Вместо тях реши да ми потърси в склада високи унти^[2], което се оказа трудна работа. Нямахше нито един чифт 44-ти номер. Даба обеща, че утре ще ми намери. Даде ми също една ватенка, ушанка, ловджийски ръкавици

и две пушки. Също кавалерийска карабина калибър 7.62, с дължина на изстрела до 800 метра и малокалибрена ТОС–160, калибър 5.6 за лов на животни със скъпоценни кожи.

Отговор от Толя Степанин до вчера още не беше дошъл. Още един ден на несигурно очакване! В мен се прокрадна яд и опасение. Но Кунгуров и Даба се държаха изключително добре. Когато забелязаха издълженото ми лице, Кунгуров каза: „Какво ще кажете, ако утре поизлезем малко? Хем ще видите някой и друг кът от тайгата, хем ще изпробвате оръжието си.“

— Да поизлезем ли? — учудено го погледнах. Засмя се.

— Утре сутринта в седем ще дойдем с Даба да ви вземем с газката.

Нощувах в една едноетажна дървена къща, в която преспиваха геолозите, ловците и всички, които заминаваха за Багдарин по работа и чакаха по два-три дни да се върне малкият самолет Ан–2, обслужващ местната линия. Тази нощ къщата беше препълнена с новобранци, които буйно се разделяха. Почти не можах да мигна. На всичко отгоре сутринта беше страхотен студ. Когато сънлив се качих в газката, термометърът на вратата на дървената къща показваше –29°.

Седях отпред до Кунгуров. След двадесет минути каране шосето свърши; излязохме на стар дърварски път, порядъчно изровен. Газката ни задруса през замръзнали блата, след това подкарахме по един заледен поток. Пътят водеше към някаква долина и пред нас се откриваше гледка към хълмисти склонове, тук-там обрасли с брези, върба, скупчени лиственици и борове. Слънцето още не беше изгряло, стъклото беше заледено и освен това Кунгуров и Даба — всеки наблюдаваше по една страна — току отваряха вратите и се оглеждаха за дивеч. Така че през целия път в тоя страшен мраз вратите на колата отпред и отзад почти непрекъснато оставаха отворени. Течението като някаква ледена река ме пронизваше до кости и почти не чувствавах краката си — бях все още със скиорските си обуца. Почти целият се бях вкочанил, когато Кунгуров забеляза в снега следи от глухари. В движение, в тази кошмарна местност, почти целият се подаде от колата, застана на стъпалото и се заоглежда — само дясната му ръка стоеше на волана на колата. Най-послед слънцето изгря.

Следи от големи птичи нокти на няколко пъти пресичаха пътя. Някои бяха стари, затънали дълбоко в още пресния сняг; новите, почти

незабележими, бяха оставили върху замръзналия тънък слой сняг плитки вдлъбнатинки и драскотини. Край острите, като с нож изрязани вдлъбнатини проблясваха късчета замръзнал сняг. Глухарите са били тук съвсем наскоро. Кълвали са пъпки от нискостеблите брези и елшовия клек. Между следите се виждаха вейките на храсти и купчинки изпопадал сняг.

— Там са — каза след малко Кунгуров. Посочи нагоре към белия склон на хребета. Страните му пламтяха.

Чувах как Даба, извадил цевта на малокалибрена си пушка през отворената врата, я зарежда.

Държах двете пушки между вкочанелите си колена и чаках Кунгуров да спре. За мое удивление той обърна колата с лице към склона. Катерехме се нагоре по заледения наклон, обраснал с висока заскрежена трева и покрити с тънък сняг храсти. Колата се подхлъзваше и накланяше, Кунгуров непрекъснато въртеше волана, за да не се блъсне в някое изникнало неочаквано и обраснало с трева изкоренено дърво. Беше страхотно друсане и клатушкане.

Ще бъде истинско чудо да се върнем здрави и читави. Бях затаил дъх. Защо, по дяволите, не спира! Ще изплаши птиците. Местността ми изглеждаше непроходима, но продължавахме да се изкачваме. С ново завиване Кунгуров изскочи от храстите. Забелязахме глухарите на самото било на склона.

Бяха накацали по огрените от слънцето и заснежени долни клони на стари борове — стърчаха срещу светлосиньото небе като големи черни чепове. Изобщо не се помръдваха, въпреки че моторът страховито бучеше. Всичко ми изглеждаше някак си недействително. Приближавахме се все по-близо и по-близо.

Недоумяващо погледнах Кунгуров. Крайно време е да изгаси мотора! Още миг и глухарите ще излетят. Глухарят все пак е толкова плаха птица. Досега не ми се беше удавало да се доближа до глухар.

Отворих вратата и се приготвих да скоча. Даба ме хвана за рамото.

— Ще ги изплашите. Трябва да стреляте от колата — каза той с приглушен и разтревожен глас. — Стреляйте!

— От газката?

Кунгуров измъкна своята пушка и мушна цевта в пролуката на отворената врата. Прицели се. Колата беше спряла и само леко

потреперваше. Моторът работеше.

Първата птица беше все още на 80 метра от нас, когато отекна изстрел.

С тежко изпляскване на крилата глухарят падна.

Веднага след това стреля Даба. Втората птица изхвъркна и както летеше, тупна в гъсталака.

Двата глухаря, които бяха кацнали наблизко, се издигнаха косо и с шумно и хрущящо летене изчезнаха. Наоколо в радиус от 100 метра си почиваха още двайсетина.

Газката тръгна, отново започнахме да се приближаваме към тях. Кунгуров искаше да нагласи колата за моя пръв изстрел. Но ръцете ми съвсем бяха се вкочанявали.

Стрелях на три пъти, глухарят продължаваше да си стои най-безразлично. След това малко се обезпокоих — като че ли се обръщаше.

Прекрасно начало — няма що! Потънах в срам. Здравата се изложих. По дяволите. При това бях сигурен, че ще става още по-лошо, че несполуката ще се повтори. Да стреляш от кола, която се тресе на 80 метра от целта, с премръзнали ръце, и то в присъствието на такива стрелци като Кунгуров и Даба! Отпуснах рамене.

Кунгуров очевидно забеляза моето смущение и великодушно се опита да смекчи неприятната ситуация. Подаде ми своята пушка с излъскан от пипане приклад.

— С тази може да се целите съвсем точно. Разработена е — каза. Неговият жест ме засегна. Какво друго ми оставаше, освен да се предам.

Бях затаил дъх, докато се целех. А след това ме обля успокояваща топла радост. Смущението ми изведнъж изчезна.

— Падна! — каза Даба. Изведнъж ни обгърна дълбока тишина, огромно мъртво и бяло безмълвие. Кунгуров загаси мотора. Не продължихме нататък, въпреки че няколко, глухари все още седяха на дървото.

Хвъркнаха веднага, щом скочихме на снега.

Чак сега се разтичахме да съберем убитите птици.

За един миг забравих за студа, страните ми пламтяха. Моето първо попадение, един петел, лежеше на снега лъскаво черен и с някакво ветрило от червени ивици. Минаха няколко мига, докато проумеея. Кръвта бликаше от него и докато пляскаше с крила, тя

пръскаше по тях и в същия миг замръзваше; беше ги покрила с мътни ивици рубинен лак. Възбудено го дигнах, може би имаше три килограма. Туйто. Чувството ми за сигурност отново започна да се възвръща. Общо взето, не минавах за лош стрелец.

Кунгуров остави птиците в колата, погледна ме и се плесна по челото. Измъкна изпод седалката един мечешки кожух и като се извиняваше, ми го подаде. Завих си краката с кожуха. Чувствувах как приятно ме затопля, но стъпалата ми не спираха да мръзнат. Продължихме нататък.

След около час Даба забеляза далече в снежната равнина сърна. Равнината представляваше голямо и тихо снежнобяло езеро. Сърната вдигна глава. Душеше. След миг препусна към гората. Даба ме погледна — аз целият бях потънал в кожуха. С карабина в ръка, той скочи от колата. Изтреця изстрел и сърната, като се преметна, падна в блестящия сняг. Газката се устреми към нея. След това Даба и Кунгуров запретнаха ръкави. Започнаха да дерат животното. Точно след две минути и четиридесет секунди Даба отрязва главата с одраната вече кожа и изцедила кръвта. В същия миг наблизо пламна огън; Даба набождаше на шиш черния дроб, който все още димеше. След пет минути ядяхме — беше някакъв приказен деликатес. На шишовете се печеше месо. Поглеждах блажено и подскачах на едно място. Даба поиска да ми постеле кожуха, но аз с усмивка отказах.

Кунгуров изчезна за малко, а когато се върна, носеше сибирска катерица.

Върнахме се по тъмно. И едва тогава разбрах това, което по-късно щях да почувствувам в цялата му дълбочина: странната празнота и едновременно с това тайнствената красота и спокойствие на мразовитата зимна тайга. Бяхме изминали десетки километри и през цялото време от сутринта, когато напуснахме шосето, не бяхме забелязали жива душа. И то в самия център на района. Едва на връщане срещнахме на някакъв път конвой от четири камиона. Това бяха първите коли със стоки след половин година, придвижващи се през заледени ливади и дърварски пътища, които от пролет до есен са просто непроходими. Шофьорите стояха около огъня и си печеха шашлик от сръндака, който бяха убили.

Спомних си за един мой познат шофьор; точно тази година беше започнал да превозва зеленчуци и плодове за Западна Германия.

Разправяше колко хубаво било това, че както по аутострадите, така и след пристигането, нямал никаква работа. Сияеше от щастие. Пристига, слиза от колата и вече за нищо не го е грижа; може да се развлича, или да спи в първокласния хотел. Когато се върне на мястото, където е паркирал, намира колата си чиста. И заредена с бензин. За него това беше върхът на комфорта. Даже безкрайните кервани от изпреварващи го и виещи коли изглеждаха в неговото описание живописно. Боже мой, какво ли би казал Милда, ако видеше шофьорите в тази пустиня?

Представях си какви условия бих предпочитал като шофьор. Какво бих искал? Та дори и в тези дяволски сурови условия на тайгата имаше някакъв особен чар. Но да оставим това, казах си. За пръв път се озовавах лице с лице с дивата пустош и все още не знаех какво ме очаква тук.

Междувременно беше се получило съобщение от Толя Степанин.

Оказа се, че в Бамбуйка все още не е паднал сняг, само било позаръсило. Степанин не бързал толкова с тръгването и можел да се позадържи.

Само че самолетът, който два пъти седмично превозва пощата до Бамбуйка, беше отлетял вчера. Следващият ще излети едва в друг ден. Така че се получаваха нови усложнения. За щастие Кунгуров още вчера вечерта беше уредил всичко.

На другия ден сутринта с цялата си екипировка и обут в унти от еленова кожа, се качих в съвсем студения Ан-2, който караше пощата и четирима пътници за Муя. Самолетът промени малко курса си, за да може да ме свали в Бамбуйка. Селото се намираше на мястото, където едноименната река и Витим се сливаха.

Летяхме право на изток. На стотици километри не се виждаше никакво шосе или железопътна линия. Единствената връзка със света се осигуряваше с този Ан-2. Самолетът заедно с пощата и неколцината пътници караше от Багдарин различни стоки от първа необходимост, а на обратния си път превозваше кожи, горски плодове и риба.

Този път на няколко места забелязах нещо, което преди, като летях от Улан Уде, не бях видял. Върху вълнообразната гориста местност от време на време се появяваха неголеми места, които напомняха бурелом. След това за миг ми се стори, че съм си в къщи, в своето родно Роуднице, и гледам преобърнатите от вятъра хмелни

насаждения; само някои прътове оставаха прави — останалите лежаха прекатурени един върху друг.

Това бяха смърчове, които, свели вече своите стебла, бяха започнали да съхнат и гният.

„Хмелните насаждения“ придаваха на пейзажа още по-мрачен и мъртвешки вид. Непрекъснато ми идваха наум въпроси, на които щеше да ми отговори бъдещето. С какви зверове ще се срещна? Ще видя ли мечка в живата, непокътната природа? Вечерта разпитах Даба.

— В тайгата има всичко — каза той. — Можете да попаднете на лос, на соб^[3] или мечка точно тъй, както и на росомаха^[4], рис или вълк. Още по на изток се срещат тигри.

— Значи с тигъра няма да се срещнем? — засмях се аз.

— За тигри трябва да се ходи чак до Амур — каза той след кратка пауза. — Тук от Бургузин до Витим и Бамбуйка живеят най-хубавите самури^[5].

— Нищо — казах, все още в добро настроение. — Това съвсем не е лош избор. — Мислех за мечките. Но вече беше късно и те сигурно са се изпокрили в бърлогите си. После, не ми се вярваше твърде, че в Сибир има чак толкова мечки, както се говореше. Когато заприказвахме на тази тема с Даба, той започна да се къльне, че преди няколко години, когато лятото било бедно на горски плодове, сам той за един ден бил забелязал 48 мечки. Това се случило на завоя на североизточното планинско крайбрежие на Байкал, където мечките от най-различни краища идвали за кедрови шишарки, за риба, жаби и всевъзможна мърша, която Байкал по време на буря изхвърлял на брега, или търсели под камъните миди и облизвали гниещите наноси с миди и ларви на насекоми. Даба твърдеше, че в гладни години мечките изминават по двеста-триста километра, за да търсят храна. Гледай ти, мина ми през ума, значи и мечките предприемат понякога „продължителни прелети“ и изминават като елените стотици километри. Само че тук причината е съвсем ясна. Отправят се към определено място за храна.

— Но Байкал е далеч оттук, Даба — казах аз.

— Геолозите в Муя, близо до участъка на Толя, убиха миналата година за един ден и една нощ осем мечки — отвърна той. — Собствено един от тях. Бил останал в хижата сам, другите заминали от лагера и взели кучетата. Когато на сутринта се събудил, видял, че конюшната недалече от хижата била празна. Убитият кон лежал на

снега и три мечки довършвали остатъка от своя пир. Той застрелял две от тях, а третата офейкала. Тъкмо се готвел да одере мечките и се появили още четири. Застрелял още две и успял да избяга в хижата. През нощта мечките се опитвали да влязат при него. Дращели по вратата, а на него му се били привършили патроните. Едва дочакал връщането на другарите си. От половината убити мечки останали само костите, другите през това време успели да ги разкъсат и излапат. И знаете ли — оттогава този човек започна да заеква. Бива си я тайгата!

Мълчах. След това влязохме в малката стаичка за пренощуване и отворихме бутилка водка — Даба извади парче жълтеникава, леко порозовяла сланина; нарязва я на тънки филийки.

— Мечешко сало — каза той с усмивка. — Чудно мезе. А някои си мислят, че е достатъчно да оглозгаш сутринта една кост и ще издържиш след това цели часове без ядене. Много е хранителна и съхранява силите. Някои ловци разправят, че от нея не мръзтели ръцете.

— Виж, от това имам нужда — казах аз и хапнах едно парченце. Разтопи се в устата ми.

— Това е от мечка, която се е хранила с кедрови шишарки; нейното сало е розово и крехко, направо се топи. Мечката, която е яла месо или плодове, има сланина бяла и жилава като свинската.

— Отлично. Но все пак предпочитам да я видя жива. Има ли някаква надежда? — след странната възбуда, която изпитах подир първата глътка, продължавах да бъда трезв.

Даба вдигна рамене.

— Може и да срещнете някоя. Не вярвам всички да са си легнали да спят. Понякога се измъкват от бърлогата вънка на чист въздух; особено в началото, когато сънят им не е съвсем дълбок. А може и да налетите на шатун^[6] — каза той шеговито. — Какво бихте направили, ако откриете в снега нейните следи?

Започнах набързо да си припомням.

Шатун!

Да. Бях чувал това-онова за скитащите мечки. За да може една такава мечка да заспи зимния си сън, трябва да има порядъчен запас от мазнини под кожата си, за да има от какво да живее. Мечка, която по някаква причина не е могла да се охранява както трябва през лятото, не може да заспи и тръгва да търси храна. Скитори из околността и търси

нещо за ядене. Но колкото повече се шляе без резултат, толкова повече отслабва и става все по-раздразнителна. Особено е страшна самката. Тя има нужда да си легне на скрито, понеже едва през зимния сън в нея се развива плодът; през месеците, когато нищо не яде в своята дупка, тя трябва да роди своите малки и да ги отхрани. В такива случаи мечката напада каквото ѝ падне, опасна е и за човека. Разбира се, неприятности може да ти причини и мечка, която се скита не от глад, а от съвсем прости и много добре познати на човека причини: има разклатени нерви и я мъчи безсъние. Такава една, обикновено стара мърморана, не само че не си ляга в бърлогата, но сърдита и раздразнена, броди из околностите.

— Шатун ли? — попитах аз.

Беше изтълкувал мълчанието ми по моему и ме погледна малко учудено. Струваше му се, че и понятие си нямам затова, какво мога да срещна в пущинака и все пак съм тръгнал. Замисли се.

— Забравихте за следите, Даба.

— А, да — каза. — Попаднете ли на шатун, трябва добре да внимавате и да се пазите откъм гърба. Шатунът е много хитър. Когато забележи, че го следите, той прави кръг и се връща на вашата следа и тогава положението моментално се изменя. Вече той е по петите ви. Когато човек си вари чай сред снега или седне да изпуши една цигара, той гледа натам, откъдето е дошъл.

— Ай, ай-я-я-я — изпуснах се аз. — Чак толкова ли е хитър?

Даба ме погледна любопитно; сега и двамата се засмяхме.

— Мечката — каза той — е като човека. Може да бъде толкова добродушна, колкото и коварна и зла.

И отново ми разказа цяла дузина истории, които говореха съвсем ясно: ловците винаги са били внимателни и предпазливи. Искрах да знам какво представлява най-обикновеният начин за лов на мечка през зимата, когато изгонват нещастната сънливка от бърлогата ѝ.

— Това става така — каза той. — Отсича се едно дърво и стволът му се пъха в дупката, та клоните му да запушат изхода. С това дърво мечката се поразръчква малко, за да се събуди. Като реши да тръгне навън, тя не може веднага да излезе, трябва да разтвори клоните. Така миналата година загинаха двама колхозници. В бърлогата спяла мечка, която била отгледала не само своите, но и чужди мечета и оттам изскочили четири мечки.

Той замълча и ме погледна.

— Тя, тази работа, е и късмет, и риск. Но вие ще бъдете там с Толя.

Много от нещата, които ми разказа Даба за мечките, аз ги знаех. Но това бяха познания от книгите. От Даба почувствувах още по-силно огромната разлика между теорията и практиката, между мъртвата буква и живота. Започнах да си давам сметка за това още в мига, когато след излитането ни от Улан Уде за пръв път се почувствувах в тайгата, много преди да съм докоснал с крак нейната пръст.

На северозапад заблестяха ослепително на слънцето белите, набраздени хребети на Муйската планина. Самотната планина Шаман припламваше с леден възсинкав блясък.

Приближавахме към Бамбуйка и аз знаех, че тази дълбока като пропаст разлика между представите ми и действителния живот в тайгата ще става с всеки час все по-дълбока.

---

[1] Лайка — порода сибирски ловни кучета. Б.пр. ↑

[2] Унти — високи ботуши от кожа с козината. Б.пр. ↑

[3] Лос, соб — северни елени. Б.пр. ↑

[4] Росомаха — хищен звяр в Сибир с ценна кожа, от рода на самсарите. Б.пр. ↑

[5] Самур, самсар — малко зверче от рода на белките с хубава и ценна кожа. Б.пр. ↑

[6] Шатун — скитаща мечка. Б.пр. ↑

2

Самолетът и този път се приземи удивително леко. Едва докосна земята, и спря пред първите, разхвърляни нарядко къщи на Бамбуйка. Замръзналата поляна беше покрита с три сантиметра сняг.

Тихон Степанин ме чакаше. Междувременно беше получил съобщението от пощата. Кунгуров го беше изпратил.

Толя, както всички му казваха, беше около четиридесетгодишен дребен мъж с широка уста и весели искрящи очи. Имаше в себе си нещо, на което веднага можеше да се повярва. Изобщо не приличаше на ловец, какъвто обикновено си го представя средноевропеецът под влияние на филмите и приключенската литература от дивия Запад. Само твърде гъстите му склучени вежди като че напомняха с нещо филмовия реквизит. И още шапката му от кожа на рис, украсена от двете страни с пискюли от уши на рисове.

Опасявах се, че Толя няма да ми се зарадва много, и без друго моето пристигане го беше задържало доста. А сега трябва да се мъкне и с някого си, на когото му се е приискало да си поскита из дивата пустош, без да има и най-малко понятие за живота в тайгата. Но Толя грабна багажа ми и го помъкнахме заедно към дома му. От този момент аз вече бях негов гост. С широка усмивка ми каза, че ще потеглим утре. След съобщението, че съм в Багдарин и че се готвя да дойда при него, Толя предполагал, че ще пристигна с редовния самолет. Затова беше поръчал за тази вечер коне от местната геоложка експедиция. А конете трябваше вече да се връщат. Ето ти нови непредвидени затруднения. Всичко непрекъснато се усложняваше. Вече ми се искаше да съм в тайгата. Но Толя дори и да намереше други коне, това нямаше да помогне. С нас трябвало да тръгне някакъв си бурят, който близо до участъка на Толя бил застрелял елен. Ще ни съпроводи до ловния лагер на Толя, след което ще се върне, за да си докара елена. Но въпросният бурят заминал тази сутрин и щял да се върне утре около обед. Обзе ме отчаяние. И по друга причина. Никога досега не бях пътувал на седло.

— С коне ли? — попитах аз. — С коне ли ще тръгнем? — По гърба ми полазиха студени тръпки.

— Ще трябва да закараме до хижата вашия багаж, спалните чували, снаряжението и някои продукти. Добре ще се натоварим, няма що — кимна Толя. Неговата естественост беше поразителна.

— Колко дълго ще пътуваме?

Изобщо не забелязваше смущението ми. Просто не можеше да го проумее. И въобще как можех да очаквам, че ще му обърне някакво внимание. Конят в тези краища беше единственото транспортно средство и децата от тригодишната си възраст растяха на гърба му.

— Два дена — каза съвсем спокойно Толя. А беше минус 25°.

Спомних си за вчерашното пътешествие с газката. Но сега вече имах покрив и меки кожени унти. Пък и в дома на Толя край реката имаше приятна, уютна топлина. Мъничката, кърдроса негова жена Хенриета — тя беше внучка на литовски емигрант — непрекъснато носеше това-онова на масата. Ние с Толя обсъждахме плана на пътуването.

След двудневен поход трябваше да пристигнем в Уст Ан. Тук, на около два километра над устието на Бели Ан, на брега на Бамбуйка трябваше да бъде нашият временен, главен бивак. Къщата някога принадлежала на геолозите, които търсили по тия места злато. Никой не я обитаваше. Толя я беше избрал за това, че беше по-просторна от ловджийската му къщичка и освен това се намираще във втората най-богата на самури местност.

Междувременно ще останем в Уст Ан, ще стреляме сибирски белки и ще чакаме да падне сняг. След това ще поставим капани и след няколко дни ще започнем да се придвижваме към Мечешкото езеро, отдалечено от Уст Ан на около 65 километра на северозапад към главната ловна база на Толя. Към 10 декември трябва да пристигнем в хижата му в Ашанканската клисура, която се намира в най-западната част на неговия участък. Тя е съседна с участъка на шестнадесетгодишния му син Вова, който през този сезон започнал самостоятелно ловуване. Вова заминал преди четиринадесет дни и Толя трябвало да му занесе патрони. В края на декември Толя ще се върне с кожата, ще ме съпроводи обратно до Бамбуйка и отново ще изчезне в тайгата. Ще остане там до края на сезона, т.е. до март. Ще дочака Вова и заедно ще се върнат.

Такъв беше нашият план, разбира се, при условие, че всичко тръгне нормално. През това време щях да имам най-добрата възможност да опозная тайгата и ловците. Всичко трябваше да се съгласува така, че моето присъствие да не пречи сериозно на Толя в пряката му работа.

Отново се оказа, че за живота в тайгата не знам почти нищо. Площта на неговия участък ме смая. Толя имаше там девет къщички, отдалечени една от друга на по 25 километра, което ще рече, на един целодневен поход през пустинята. Той прекарваше там всяка зима почти пет месеца напълно сам, откъснат от всякаква цивилизация. На изток, точно покрай Уст Ан, се простираше много голямо ловно поле на елени. При такава отдалеченост някои ловци заминават четиринадесет дни преди откриването на сезона, за да се доберат до своя участък. Едва сега ми стана ясно колко много съм задържал Толя.

Докато купувахме в магазина продукти и се подготвихме за път, аз се запознах с кучетата, които щяха да ни съпровождат. Бяха две лайки — може би най-смелите ловджийски кучета. Даже и най-малкото кутре от тази порода ще влезе в мечата дупка, докато грамадното овчарско куче предпочита да стои и да се дърпа пред бърлогата. Но двете кучета, майката Пиратка и осеммесечният Мурзик, не проявиха особено желание за сближение. Стигаше им това, дете съм с Толя; иначе очите им бяха просто отчуждени и безразлични. Изобщо правеха се, като че искат да ме игнорират.

— Само почакайте — казах си аз. — Само почакай, Мурзик... — с учудване и почти влюбено го разглеждах аз.

Имаше чудесна сивокафеникава козина, която около шията преминаваше в топложълтокафеникава яка, а около гърдите ставаше ослепително бяла и достигаше чак до долната му челюст. Беше голям почти колкото майка си — и главата му толкова широка и здрава като нейната, — само очите му искряха по-живи. Пиратка беше видимо по-кокалеста, обраснала с червеникава козина кучка, а на врата си имаше дълбока следа от вълчи зъби. Тичаха из двора, скитаха се покрай брега и отново се връщаха в тръс назад. Радвах им се с очи. Освен Толя те щяха да ми бъдат за дълго време мои единствени другари.

Третото куче се казваше Витим — по-късно разбрах, че ловците често наричат двоите четириноги помощници на името на реките, които им даваха прехрана. Витим беше старо, проскубано рижаво куче с помътнели, като че обвити с ципа очи. Мускулите под кожата му все още се чувствуваха, но вече бяха поотпуснати. Витим беше най-хубавото куче, което Толя някога е имал. За кратко време си извоювал голяма слава сред стотиците ловни кучета в цяла Бамбуйка.

Толя го открил у някакъв чергарин евенк, който едно лято лагерувал в съседство с него; по онова време той с Хенриета и Вова прекарвал последната си година в ловна къщичка в полите на Муйската планина. Витим можел да проследи и измори до смърт какъвто и да е звяр. Наред с изключителното обоняние, бързина и, така да се каже, несломима упоритост той проявявал и забележителна интелигентност. Веднъж той прекарал един елен над дълбока скалиста пропаст. Тук безпомощният елен се спрял. Не можел да продължи. А какво направил Витим? Завардил прохода, през който минала жертвата. Отрязал ѝ пътя за отстъпление. От време на време вдигал глава и лаел — зовял ловеца. Когато еленът се помръдвал, кучето скачало и грозно оголвало зъби. Еленът отново отстъпвал и се вкаменявал на мястото си. Така Витим цели два дни го държал в шах — докато не дошли евенкът и Толя.

През зимата евенкът отново се появил. Същата година имало съвсем малко дивеч и Толя почти нямал никакво месо. Евенкът се хвалел, че ще му даде назаем Витим; най-много за един ден щял да му вдигне дивеч. Обзаложили се на бутилка чист спирт — къщата се намирала на 80 километра от селото и за евенка алкохолът бил цяло съкровище.

Привечер Толя запретнал елените. След като порядъчно сплашил и набил Витим, евенкът го свързал с ремък, напъхал го в един чувал, за да не вижда пътя, и го метнал в шейната. Толя пришпорвал елените цяла нощ. На сутринта развързал кучето и го пуснал. На другия ден то се върнало с един млад лос. Витим подтичвал край шейната. След дълъг пазарлък и врява и с немалката помощ на изпития бас, Толя успял да купи Витим. Взел го за една пушка, някоя и друга вещ и още две бутилки спирт.

Едва много по-късно Толя забелязал един съществен недостатък на Витим. Надявал се, че младата му кучка Пиратка ще добие от този фантастичен ловец потомство. Но го очаквала голяма изненада.

Витим и Пиратка тичали непрекъснато заедно. Кучката почти моментално се подчини на неговото ръководство и просто се престаравала в гонитбата и ловуването. По време на почивка явно кокетничела с Витим. Смятала го за нещо съвсем естествено, че двамата ще се сближат, и цели седмици се стараела в това отношение. Но Витим се държал съвсем равнодушно. Това я правело нещастна; известно време дори скимтяла, задето я лишил от своята благосклонност. Ухажвала го и му се натрапвала по всевъзможен начин. Закачливо го хапела по хълбока и умолително го пошляпвала с лапи; опитвала се да го ближе по муцуната.

Витим я отблъснал.

Един ден по време на храна тя затракала с челюсти, очите ѝ засвяткали от възбуда, от устата ѝ потекли лиги. Захапала своето парче месо — Витим бил изгълтал вече своята порция — и го поставила в нозете му. Витим тази сутрин изял месото. Но когато, скимтейки тихо, тя се поусукала около него и нежно го захапала за козината, Витим със зло и застрашително ръмжене ѝ се озъбил. Това вече не могла да понесе. Съвсем отчаяна и безкрайно раздражена, тя се нахвърлила върху него.

Разразила се истинска битка и Толя едва успял да отърве кучката от яростния бой. Натирил я с пръчката, а Витим вързал.

Свита на кълбо, тя жално скимтяла отстрани и оплаквала житейската несправедливост и обидата, че е отхвърлена.

След около час обаче отново започнала предпазливо да се увърта наоколо.

Това стълкновение се повторило още няколко пъти. Витим систематично пренебрегвал Пиратка. Тогава, както и никога подир това, той не помислил за приятелка. Завинаги си останал саможиво куче, приучено изключително за лов. Превърнал се в роб на своята мисия: тази едностранчивост, която понякога прави от хората гении, превърнала кучето в един прославен и изключителен ловец. Младата и здрава кучка обаче не можела да разбере това. Тя се нуждаела от приятел, от Витим. И когато Витим отхвърлил по такъв обиден начин нежните ѝ предложения, тя сметнала това за провинение, за което не може да има прошка. Между тях започнала истинска война.

Успокоила се едва след завръщането им в селото, когато Толя, нещастен колкото Пиратка, довел Моряка, бъдещия баща на Мурзик. Но предишното ѝ упорито и напразно усилие да спечели Витим за приятел, бързо се превърнало в студено и трайно пренебрежение. То се усилило още повече, когато Витим остарял, изгубил обонянието си и съвсем се отпуснал.

Гледах как Витим, унил и самотен, стоеше пред сайванта, където му беше леговището от парцали.

Пиратка и Мурзик тичаха покрай него с абсолютно безразличие.

Два дни, почти без прекъсване, ядохме. Толя и жена му, живеещи сред дивата пустош, в места, където много рядко ще стъпи чужд крак, бяха изключително гостоприемни. Хенриета просто се чудеше с какво да ми угоди. От сутринта масата се огъваше под тежестта на пушени диви патици, варено еленово месо, мариновани гъби и домашно сладко. Льовка, деветгодишният им син, дори хвана специално за мен риба — един голям таймен^[1], който тежеше осемнайсет килограма.

Поставил мрежата вечерта преди моето пристигане. На другия ден — тъкмо ние с Толя преглеждахме на двора запасите от провизии и ги опаковахме с всичко останало в чувалите — откъм реката се чу повикване. Льовка стоеше до ниските върби и махаше с ръце.

— Има нещо там — каза Толя, наведен над чувала. Но не спря работата си. Чувалите трябваше да бъдат приблизително еднакво тежки, за да се нагласят удобно върху гърба на конете. — Нека сам се оправя — добави безучастно той. — Ами ако ни нямаше тук.

Междувременно Льовка мъжки се бореше с рибата. Хвана мрежата и се опита да я изтегли. Тайменът се мятеше насам-натам в бързея под леда. Теглен от рибата, Льовка танцуваше върху леда. Реши

да стъпи здраво, но се подхлъзна и за малко не цапбурна във водата. В последния момент пусна мрежата и си намокри само едната обувка. Стана и всичко започна отначало. Напразно. Един миг се двоуми. Огледа се. До торището на съседите имаше крава и той изтича към нея. Впрегна я във въжетата на мрежата и замахна с тоягата. След миг мрежата беше на брега!

А след още един миг Льовка вече държеше таймена. С огромната, широка рибешка глава върху рамото си и с опашката, която се влачеше по земята, премръзнал и мокър, но безкрайно щастлив и самоуверен, Льовка се приближаваше към нас. Следваха го и трите кучета.

Хенриета ми предложи като на гост сварената глава на таймена. Моята неопитност пролича още веднъж. Тук смятат рибешката глава за най-добрия деликатес; тя съдържа най-хранителното месо с най-голямо съдържание на фосфор. Толя и Хенриета ми разказаха, че мечките и другите хищници изяждат цялата риба само тогава, когато са много гладни, иначе излапват само главата.

Бързо се сблизих с тях. Дохождаха също техни познати и по-близките им съседи; с часове се говореше за диви животни и за ловни истории. Наистина отпразнувахме традиционния малък празник преди откриването на ловния сезон.

Привечер Толя доведе три ниски и космати монголски кончета, които са необикновено закалени, могат с копита да разриват снега и също като северните елени да търсят трева под него. Пристигна и един нисък, плещест бурят с кръгло лице и полегати очи, обут в протрити панталони от еленова кожа. Това беше Даржаев.

Толя посочи чернокафявата кобилка.

— Майка. За вас е. Това е най-добрият кон на експедицията. Дадох ми го за вас.

Заедно с Даржаев държахме задния ѝ крак; Толя ѝ заковаваше нова подкова. Признах си, че никога не съм яздил кон. Но Толя продължаваше да чука.

— Това е много просто — и отново с присъщата си изключителна естественост се направи, че не забелязва моя страх. — Трябва само да седиш и да се държиш.

Всъщност така и трябваше — да си седя мирно и да не приказвам излишни работи.

Това бяха мигове, изпълнени с напрежение и очакване. Тук, в Бамбуйка, бях съвсем откъснат от света. Освен местния Ан-2, който летеше 400 км на запад от Багдарин, имаше още една съвсем тъничка съобщителна връзка. Реката. Лете по нея плаваха салове със сено; от Витим до Бодайбо, почти хиляда километра на север.

(Това разбирам отпускат, дойде ми наум. Разполагай се в сеното и плавай през тайгата, нощувай по завоите, в слепите ръкави на реката, където се крие дивечът; лови риба. Чедок^[2] никога няма да ти предложи такъв лукс.) Бях нетърпелив. Още преди отпътуването ми за Сибир си давах ясна сметка, че предприемам голямо авантюристично пътешествие. „Като при сватба“ — шегувах се в себе си, когато си лягах последната нощ в Бамбуйка и се завивах с еленови кожи. Но всичко се оказа друго. Съвсем друго. Дори и това, че аз никога не бях виждал тайгата. А сега трябваше да живея в нея.

Тръгнахме към девет часа. Чувалите с багажа бяха праметнати от двете страни на седлата, там бяха и карабините, а малокалибрениите пушки носехме на гърба си. Пътят започваше с преминаването на реката. В края, между камъните, се виждаше белезникав, напукан лед, а по-нататък се премияташе и въртеше зеленикавото течение на реката. Отсрещната ледена ивица се губеше в широко каменисто корито, обраснало с върбалак и ниски криви брези.

Конете спряха, копитата им се подхлъзваха и ледът пропадеше. Не смееха да продължат напред, не знаеха какво ги чака. Упорствуваха и въртяха глави.

Майка се подхлъзна на коляно и един миг танцуваше върху хрущящото огледало. Доста се поизпотих, докато се задържа на седлото. Толя скочи на земята и отведе своя кон чак до шумящата разпенена повърхност. Там го възседна отново и го пришпори напред.

След кратко колебание потеглиха и останалите два коня. Майка потъна до корем в разбеснелия се бързей, държах краката си вдигнати високо и всеки миг чаках отново да пропадне и аз да се озова в кипящата вода сред ледовете.

Но вече бяхме на другия бряг.

Известно време водехме конете си по облите, гладки речни камъни и по замръзналите наноси, като вървахме срещу течението на Бамбуйка, от време на време навлизахме в гъсти храсталаци, докато

най-после излязохме на тясна ловджийска пътека. Цели часове след това продължихме да вървим на северозапад.

Преминаването на реката и въобще цялата наша експедиция ме поразвеселиха. Скоро забелязах, че Майка налучква пътя много по-добре от мен — пътеката непрекъснато лъкатушеше и се губеше — така че аз изцяло се доверих на нея. Най-отпред вървеше Толя. Със своята шапка с уши от рисове мязаше на човек, който непрекъснато и внимателно се ослушва. Даржаев завършваше кервана.

Мурзик и Пиратка не бяха с нас. Без да издават никакъв глас, те тичаха по отсрещния бряг и ни следваха. Не им се влизаше в ледената вода. Когато за пръв път съгледах през широкото речно корито Пиратка да стои неподвижно между изтръгнати коренища и камъни и да ни наблюдава, имах чувството, че е вълк. Кучетата не се появиха при нас, дори когато се отделихме от брега. Напредвахме един след друг през тиха замръзнала местност без никакъв птичи цвъркот, през горски гъсталаци с петна от поръсил тук-там сняг и озарени от слънцето сечища с жълтокафяви следи от буйна лятна растителност; вървахме покрай тревясали блата, сред които стърчаха тук-там островчета от лиственици и брези.

Беше дълъг, безкраен поход. И най-неочаквано, когато вече се стъмваше, Пиратка и Мурзик току изскочиха пред нас. Дотичаха по една срещуположна на нашата пътека, след като бяха изминали порядъчно дълъг път, докато намерят брод. С радостен лай се спуснаха към Толя. Скачаха около неговия кон и не сваляха очи от своя стопанин, сякаш бяха дошли да му се покажат и го молеха да ги похвали.

— Къде се скитаете, а? — попита Толя.

Тази нощ преспахме в първата колиба на Толя на Кабаргския път. Това беше една съвсем малка и ниска, макар и солидна на вид дървена къща. Толя я използваше най-вече на път към своя район или когато се връщаше. Беше на самия край на неговата ловна територия, само на двеста метра от брега на Бамбуйка. Двамата с него едва можахме да се поберем вътре. Даржаев трябваше да се настани в спалния чувал на Толя и да преспи отвън.

На сутринта продължихме своя път и отново излязохме край реката. Толя спря и като че нищо не е било, каза: „Тук ще преминем на другата страна, ще спестим два часа. Ще ни потрябват.“ И всичко се повтори. Но този път преминаването беше по-лесно. Вървахме известно

време по следите на Мурзик и Пиратка. Точно тук те бяха преминали вчера Бамбуйка, прескачайки от камък на камък — и оттам се бяха упътили право към колибата. Едва след като не бяха ни намерили там, се спуснаха да ни посрещнат.

Сега вървахме косо през една голяма извивка на Бамбуйка — с реката трябваше да се срещнем едва привечер при Уст Ан. Гората беше пълна с изкоренени дървета — с плитки, почти плоски, но гъсто преплетени корени, които не можеха да проникнат във вечно замръзналата пръст, — а също с изгнили дънери и с обраснали с черни лишеи камъни. Вървахме в някакъв мрачен полуздрач. Пътеката изведнъж и задълго изчезна от очите ни и конете току закачваха чувалите с багажа о дърветата и храстите.

Към обед местността отново се разтвори пред нас, излязохме на едно плато, покрито с борове и ели и проблясващи тук-таме брези и тревисти поляни. Тук се вървеше по-весело. В снега стърчаха замръзнали гъби, невероятно множество втвърдени като кост рижинки и масловки; някои места бяха буквално осеяни с тях. Тук растяха боровинки, приказните сибирски „ягоди“. Една чашка такива боровинки струва колкото цяла купа плодове. Нито един горски плод не може да се сравни с боровинката по съдържание на витамин С. Тя замества на хората огромния недостиг от плодове и зеленчуци, а и другите животни не я отминават. Боровинката е истинско благодеяние за Сибир. Нейните зърна, големи колкото глогови, проблясваха рубинени между посребрената трева. По едно време аз внезапно затаих дъх. Уплашено се загледах в краката на коня, върху който яздеше Толя. Стори ми се, че те кървят, зад тях в снега оставаха тъмно червени стъпки.

Това бяха смачкани от копитата боровинки.

Но през цялото това време не се показва никакво живо същество. Изпитвах известно разочарование. Това беше път през дълбока мъртва тишина, а не през жива пустиня. Почти два дена вървахме, а тайгата си оставаше като омагьосана. И въпреки че се движехме в покрайнините на гората и пред очите ми се простираше огромната тундра, нищо не се помръдваше в тази огромна пуста равнина. Мурзик и Пиратка спокойно подтичваха край конете — забавляваха се, като ловяха мишки. И то как. От седлото на Майка това беше едно рядко зрелище! Те се отдаваха на това занимание с някаква почти игрива и в същото време страстна

наслада. Правеха няколко крачки в заскрежената трева, подир което внезапно замираха. Следваше висок и лек скок. Толкова лек, че ти се струваше като че кучетата летят. Зафиксирвах и определях координатите на неприятелския терен. Нов скок. Най-после муцуната се заравяше в тревата и се раздаваше недоволно излайване. Острите стебла ги гъделичкаха и изстудяваха муцуните им, те се въртяха и кихаха. Но подир няколко крачки следваше нов скок встрани и това се повтаряше пак и пак. По време на скока кучетата се оказваха с лапи и муцуна точно там, където трябваше, а именно в тесните миши лабиринти между издатините. Само че мишката през това време е изчезнала и пръстта е твърда като камък. Сърдито, но и без особен гняв и разочарование, по-скоро от необходимостта да се проявят като ловци, кучетата изтичваха напред. И продължаваха тази своя игра цял половин час. Докато не подушеха друга миризма и не изчезнеха. И след миг отново се връщаха към своята ловна игра.

След това вече ми стана студено. През цялото време нито веднъж не спряхме да си починем или да си сварим чай, трябваше час по-скоро да стигнем в Уст Ан. Едва към три часа отново приближихме реката. Спуснахме се към долината по една стръмна урва. Конете се промъкваха между изкоренени дървета през един гъсталак и чувалите с багажа се смъкваха към главите им, въпреки че бяха стегнати здраво. Беше цяло изкуство да се задържиш на седлото, което се смъкваше напред; непрекъснато трябваше да разгръщам клоните или да лягам върху гърба на коня, като в същото време се държах с всички сили за седлото, за да не политна през главата му. Но вече чувах, че Толя вика весело някъде под мен. „Пристигнахме.“

Долу на брега сред върбалака и брезовия младияк се показва къща. Стоеше на самия бряг на Бамбуйка, с фасада от два високи бора. Имаше остра отворена стряха с пристройка, където можехме да поставим провизиите. Острата стряха не позволяваше на мечките да стигнат до сайбата, да я разграбят и през тавана да проникнат в къщата. Няколко метра под леко наклонения тревист бряг дъното на реката беше осяено с камъни и лед, а по средата се виждаше неколкометровото бързо течение. Речното корито беше широко към стотина метра и се

проточваше нагоре срещу течението като един дълъг хобот на северозапад.

Най-последно! Въздъгнах с облекчение. Олекна ми на сърцето. Още преди да се приближим до лагера, видяхме стените на разрушената конюшня. Тя вече и отвътре беше обраснала с трева и храсти. Тайгата отново си вземаше своето, скриваше масивните греди под един свод от гъсталаци.

— Ето ни у дома — Толя щастливо се усмихваше.

Още треперех от студ и умора, зъбите ми леко тракаха. Краката ми бяха вкочанени, но се радвах, че най-последно съм слязъл от коня и отново стоя върху твърда земя. С облекчение се огледах. Околностите на къщата и реката изглеждаха примамливи. Ще имаме хубав лагер, помислих.

Дръгнах резето на вратата и се спрях ужасен.

На пода, потънал в лед, смет и миши нечистотии, се виждаше преобърнатата маса, една част от заскрежения нар беше отчупена и част от прозореца беше без стъкло. Върху помръзналата стена сред валма от поледица висеше стара рибарска мрежа от някакъв разпран ботуш, захвърлен на пейката, стърчеше сено и блестяха живи миши оченца. Само това ни липсваше!

Изглежда съм имал много отчаяна физиономия, тъй като Толя насърчително ми се усмихна.

— След миг всичко ще бъде в ред — каза той. — Първо ще си сварим малко чай.

Даржаев надничаше през гърба ми вътре; нещо измърмори.

Погледнах към печката. Това беше чисто и просто една поръждавяла тръба, която служеше за отопление. Върху прегарялата ѝ горна част бяха лепнати най-свободно две парчета ламарина, кюнецът се въргалаеше. Настроението ми моментално падна. Обзе ме пълна безнадеждност. Струваше ми се, че е невъзможно къщата да приеме някакъв що-годе приличен вид.

Но Толя отвън на огнището вече стъкваше огън. Миг след това пламъците ближеха окачения на прът чайник.

Трябваше да се окопая.

Даржаев се занимаваше с конете. Помагах му да свали багажа, след което ги привързахме за страничните греди на дървената къща.

Когато вдигнах глава нагоре, от комина също пушеше, а Толя сечеше с ловджийския си нож върбалак. След миг държеше в ръцете си метла.

При цялата ми угнетеност това почти ме развесели. Толя наистина се държеше така като че ли всичко беше от добро по-добро. Нищо не го безпокоеше.

След това свари чай и затопли една консерва с овче месо, единствената месна консерва, която бяхме взели за всеки случай — иначе трябваше да ни храни тайгата. Ядохме мълчешком. Докато премятах залците в устата си и със съжаление си припомнях за колибата на Кабаргския път, която беше малка, но суха и приятно топла, с легло, застлано с еленова кожа, Толя седеше в дима и това ни най-малко не му пречеше. Лицето му беше обвито в дим, но той поглеждаше блажено. Беше щастлив. Отново започваше работата, за която беше чакал цели месеци.

Измъчваха ме грижи за това, колко неща ще трябва да се свършат, за да може да се живее тук. Започнах да се оглеждам коя бреза да отсека, за да направим крак на съборената маса. В същото време сърбах горещ чай.

След това се захме за работа. Изметохме този ужас — ледът от пода и от нарвете трябваше да се изсича с брадва. Докато Толя и Даржаев се бяхтеха вътре, аз нарязях цял наръч жилави вейки от нискостемна сибирска бреза и застлах с тях нарвете, та спалните чували да не лежат върху леденото дърво. Отгоре насипах суха трева; преди това трябваше да я очистя от скрежа и да я изсуша на огъня. Когато се появих със спалните чували — опаковката на спалните чували ни служеше за възглавници, — масата вече беше готова. Толя просто беше отрязал единствения крак, беше го заковал като подпора към стената и отгоре беше закрепил свободния край на дъската. От счупената част на нарвете се беше появил тесен проход и зад него до самата стена един нов нар за сам човек. Можеше да ни служи за склад. Толя в това време правеше полици. Рендосваше, дялаше, дълбаеше дървото или го заковаваше — истински „концерт на брадвата“. Печката бумтеше; под тенекиените кръпки и около комина излитаха пламъчета.

Когато тази вечер най-последно се мушнах в спалния чувал, заедно с удоволствието ме обзе и някаква лека треска. Умората, изтощението от пътя — само разликата във времето между Прага и Бамбуйка беше 7 часа — си казаха своето. Най-последно бяхме пристигнали. Но сега тази

мисъл не ми донасяше спокойствие. На гърдите ми тегнеше някакво притеснение. Чувствувах студ в сърцето и крайниците си.

На сутринта, щом Даржаев замине, ние с Толя оставаме задълго съвсем сами. Наоколо е безмълвна, безконечна пустиня, на десетки километри няма никакъв човек. Какво ли би станало, ако нещо се случи на Толя или на мен! Някой от нас може да се разболее. Достатъчно е да се подхлъзне и да си счупи крака. И въобще какви ли не компликации могат да му се случат на човек сред дивата пустош. Носех наистина някакви лекарства със себе си. Пеницилин и тетрациклин — през тази година на няколко пъти здравата ме мъчи ангина, а и бронхит. Но в случай на нещастие подръчните лекарства не са всичко. И после какви възможности бихме имали тук за лечение? Това би означавало на всеки шест часа, и през нощта, да се събудиш — будилник, разбира се, не бяхме взели със себе си — и да ставаш с температура и изпотен в този хладилник. Или да принудиш другаря си да остане в къщи заради тебе? Ами ако се наложи да се потърси някаква помощ? Бих ли намерил в тайгата пътя за Бамбуйка? Ще трябва да вървя по течението на реката; бих пристигнал, но пътят би траял най-малко един ден повече. А после ще трябва отново да се връщам тук.

Толя и Даржаев вече се готвеха да си легнат — разбира се, те нямаха такива грижи. Когато в тази вечер в Бамбуйка разговаряхме с Толя за живота на ловеца в тайгата, аз го попитах какво прави, когато сред тая самота в пустинята ненадейно му се схване вратът. Погледна ме учудено. Изглежда се поколеба за отговора. А и как ми отговори само! Каза: „На два пъти ми се е схващал вратът — от прекалено пушене.“ „Ами какво вземаш при температура?“ — попитах аз. „Най-хубави са боровинките — каза той. — Но най-добре е и тях да ги няма.“ Шегуваше се. Но след това се разприказва. Научих сума интересни неща. Хенриета я боляла жлъчката и тя пиела мечешка жлъчка. Абсолютно същият начин на лечение съществуваше и у нас. Само че как се стига до мечка? Церът при нас е лесна работа — чист екстракт от волска жлъчка.

Добре, остави ги сега тези работи и спи, казвах си аз. Но ме преследваха опасения. Дали съм подготвен за всичко, което зимната тайга и ловът изискват! Спомних си как някои мои приятели се учудиха, когато разбраха, че се готвя за пътешествие в Сибир. Зденек и Соня направо се ужасиха: — Ти да не си луд? Как можа да ти хрумне да

отиваш в Сибир през зимата! По-добре отиди на слънце в Италия. Сибир!

Изведнъж ми се допи кафе — а кафе аз нарочно не бях взел със себе си; исках да си почина от него. Също и никакъв транзистор, въпреки че Кунгуров ми предлагаше. *Цивилизацията забранена!* Представях си какво точно щях да правя сега, ако бях останал в Прага. Като един приятен филм, изпълнен със спокойствие, пред очите ми безредно оживяваха спомените. Смесвах се с моите представи и от всичко това в мен оставаше чувството за топлина и безгрижие.

Не можех да се затопля. Толя и Даржаев вече равномерно дишаха.

Обзе ме неочаквано желание да разбере колко е часът. Измъкнах ръка от спалния чувал и посегнах за батерията към джоба на ватенката зад главата ми — беше окачена на стената и ме изолираше от леда. Беше девет и половина.

В Прага е два и половина след обяд и в къщи няма никой. Сега бих седял някъде в библиотеката или в катедрата, след което бих се връщал през разкаляните мръсни улици, пълни с коли и хора.

Светнах отново, за да намеря джоба и поставя батерията обратно.

Забелязах пирона, на който беше закачена ватенката. Беше леденобял и дълъг, подобен на ледена висулка. Наоколо в цепнатините белееха валма от ледени люспи. Веднага загасих светлината и страховитата ледена висулка изчезна. Да би могло така да се омагьосва.

---

[1] Таймен — сибирска риба от рода на лакердните. Б.пр. ↑

[2] ЧЕДОК — Чехословашка държавна туристическа агенция. Б.пр. ↑

3

Стана наистина чудо. Спах почти осем часа, нещо, което не ми се беше случвало от години; в къщи винаги смятах пет или шестчасовия сън за голям успех. Беше вече сутрин, през прозорчето в стаята се процеждаше мътна светлина. А Толя и Даржаев дори не подозираха това!

Предпазливо се облякох и излязох вън. Сивосиньо ледено небе, замряла от мраз и искряща пустиня. Всичко, което ме заобикаляше — изсъхналите снопове трева, брезите и дърветата — беше обвито в сребро. И Пиратка, и Мурзик бяха посивели. Космите около муцуната и очите им бяха съвсем побелели; козината на конете беше гъсто покрита със скреж. Сякаш бяха побелели за една нощ. Погледнах термометъра, вчера го бяхме заковали на вратата. Беше — 28°.

— Мурзик! Пиратка!

Наведох се над тях. С валма от лед около муцуната и над очите си те събуждаха в мен умилителна жалост и в същото време смях. Мурзик приличаше на посипано със сняг пале.

Поиска ми се да му поразроша козината. Но той гледаше резервирано и чуждо, както и Пиратка. Съвсем се отвърна от мен; изви гръб и отново се разположи в купчинката трева, която си беше избрала за легло.

Дори не ме удостоиха с поглед. Стоях върху билото на склона зад реката, чиято зеленикава ивица към сутринта съвсем се беше изтънила. Стоях в самото сърце на тайгата сред пустата и мразовита пустиня. Бях се изгубил като маково зрънце в недрата на огромна площ от десетки милиони квадратни километри сред зимния Сибир, далеч от всякаква цивилизованост. Наоколо се простираше сурова и груба пустиня. Достигаше чак до бреговете на Северния ледовит океан и на хиляди километра на изток към пограничните планински вериги в басейна на Тихия океан и до Беринговия пролив. Не много далече на северозапад се издигаха Муйските хребети; на стотици километри на запад тайгата дълбоко обгръщаше Байкалското езеро. Това, което виждах от нея, бяха предхълмия, които се издигаха до 1000 метра, и дългия хобот на реката.

Нейното корито, пълно с речни камъни, на места се промъкваше между високи скалисти брегове.

Нищо не се помръдваше, никъде не съзирах и най-малка следа от живот. Едва сега, когато ревът на Кунгуровата газка остана далече в Багдарин и тропотът на конските копита затихна, ме обгърна тишина, която щях за дълго да вдишвам на големи глътки. Дълбоките като пропаст невероятни тонове на космическата тишина падаха над смразената пустиня и аз с удоволствие ги слушах. В същия миг право срещу мен върху чистото небе се показва голямо оранжево слънце. Все по-силно и силно усещах странна и свръхприятна балсамова миризма.

Над сноповете замръзнали, тъмночервени корали от северни боровинки се издигаше храст багулник. Неговите тънки, сякаш филцови от обратната си страна листенца замайващо насищаха въздуха с аромата си.

Наведох се и свалих ръкавицата си. Наоколо беше пълно с боровинки. Само с едно посягане в дланта ми оставаха шепа зрънца. Сложих няколко в устата си. Бързо омекваха и се топяха на езика, имаха

освежаващ, леко тръпчив вкус. Абсолютният покой край мен не беше угнетяващ. Укрепваше духа. Не чувствувах вече снощната тежест върху гърдите си, тревогата беше изчезнала. Взирах се в озарения, безкраен простор и чувствувах да ме изпълва радостна волност. Винаги съм имал нужда от природата в своя живот и непрекъснато съм се връщал към нея; имало е мигове, когато съм се ужасявал при мисълта какво би станало с човечеството, ако цивилизацията унищожи цялата истинска природа.

Този пейзаж като че ли не беше от нашия свят. Струваше ми се, че съм в някаква друга, нереална страна, която се намира на чужда планета.

След това откъм къщата се чу шум. Тя се чернееше сред блестящата сребърна пъстрота на тревата и храстите, коминът пушеше.

Даржаев се занимаваше с конете; Толя гребеше вода от реката. Мурзик и Пиратка го следваха.

Върнах се. От боровинките в снега зад мен оставаха червени кървави следи.

Животът в Уст Ан започваше. Към 10 часа Даржаев си тръгна, като водеше нашите два коня зад себе си. Връщаше се към Кабаргския път по същия маршрут.

Преди да тръгне, дадох на Майка бучка захар.

Кучетата ме наблюдаваха, сега вече не бяха сиви. Аха. Трябваше да дам също и на Мурзик и Пиратка. Върнах се в къщата. Когато отново излязох, Пиратка беше изчезнала. Мурзик чакаше. Близна ми дланта и побягна.

Толя извади от чувала мрежа. Трябваше да се запасим с риба, преди Бамбуйка да е замръзнала съвсем.

Толя разсече с брадвата края на леда, под който тихият речен завой преминаваше в бързей. Двата края на мрежата завързахме за два брезови дънера. Мурзик и Пиратка непрекъснато ни помагаха, току се улавяха за мрежата. Когато я пуснахме, укрепихме брезовите дънери с камъни.

Ледът на завоя беше прозрачно чист. Виждах през него огряното от слънцето дъно, камъните, пясъка. По дъното кръстосваха гърбовете на риби. Гъмжеше от риба. Изтичах за фотоапарата и се опитах да

заснема това чудо под мене. Сякаш стоях пред стъклената стена на огромен аквариум. Мурзик и Пиратка обаче ми пречеха. Любопитно пъхаха лапите и муцуните си под обектива.

Когато на следващата заран извадихме мрежата, очакваше ни наистина голяма изненада, в нея се мятеше таймен. Но беше почти наполовината от онзи, който хвана Лъовка при моето пристигане. Тайменът е хищник от планинските сибирски реки и достига до 80 килограма. Преследва и се храни с пъстърви, михалици и жаби; нощем дебне гризачите, които преплуват реката.

Тайменът се мятеше, така че водата се пенеше, отваряше паст, като че искаше да ни глътне. Но щом се озова на леда, почти мигновено замря; изглеждаше като някакъв пън. Освен него имаше още два — откъде ли се бяха взели тук? — почти по един килограм линове и няколко пъстърви.

Трябваше бързо да нахвърлим рибите в чувала. Мурзик и Пиратка скачаха около тях като бесни! В тази камениста река се криел такъв улов! Същински рибарски рай.

През лятото, когато Толя решил да налови пъстърви и да приготви запаси на Хенриета за зимата, той за удоволствие ги ловял и с въдица. Качили се веднъж в лодката с Вовка, поставили в нея две празни качета и каче сол и се отправили към устието на потока. До вечерта уловили над сто и двавет кила риба — работили като подвижна рибарница — ред пъстърви, ред сол. На другия ден към обед заковали капака и на второто каче.

Такова е положението и във всички тукашни реки и езерца. Миналата година Даба се разположил на лагер за една седмица край Окуньовското езеро и хванал 700 килограма риба. С въдица! Трябвало да повика самолет, за да пренесе улова от езерото до Багдарин.

Спомних си как през ваканцията ходех на риба в Лаба; дългите часове висене край водата, която миришеше на хартиени отпадъци и в която плаваха сажди и нафтени петна. За 14 дни тогава хванах три костура, две платики и четири от ония проклети американски сомчета, които нищо не струват. И всичко това за триста крони — бях си извадил целогодишен риболовен билет, и до края на годината повече не отидох за риба. Толя никога не би могъл да разбере това. Но как изобщо мога да сравнявам цивилизованата река с Бамбуйка? И все пак това беше за

нас първия и последен улов с мрежа. Макар че и по-късно, когато реката замръзна, ние пак не останахме без риба.

Настъпиха дългите ежедневни походи за белки. Когато за пръв път чух, че през цялото време, докато не падне сняг, ще ловим само катерици, бях разочарован и в същото време имах чувството, че това не съм аз. Приличах малко на малчуган, комуто се иска да застреля в парка или в Олшанското гробище някоя скоклива немирница. Все още бях със средноевропейски представи. Но когато в Багдарин взех в ръцете си кожа на сибирска бялка, бях доста изненадан.

Тя имаше гъста и мека сивочерна козина със сребърен, сякаш пепелен оттенък и лъскаво бяло коремче. Сибирска бялка.

Толя получаваше за една кожа средно по рубли и половина. Девет пъти повече, отколкото за най-хубавата кожа на сибирски бял заек. Пресметнах. След като от кожата на бялката се изреже коремната част, остава мъничката ивичка на гърба и хълбоците. За едно кожено манто са нужни най-малко четиристотин такива ивици. При разпродажба на търг една сурова кожа се продава за долар. Така че само материалът за едно манто от белки струва вече немалко пари.

Втората изненада беше, че в тайгата не живееха чак толкова много белки, колкото си мислех. Толя ми каза, че миналата година, през сезона 1966–1967, в Багдаринския район са били изкупени 80 000 кожи. А тъй като този район се простира на площ от около 80 000 кв. км, в такъв случай се пада по една бялка на кв. км. Техният брой обаче непрекъснато и много бързо намалява. Веднъж на няколко години, по неизвестни досега причини, настъпва размножителен взрив, когато за една година броят им неколкостратно се увеличава, макар че през следващата година спада до минимум и отново две-три години се задържа на средното положение. В кедровите гори на Сибир, където белките имат изобилна храна — отлични и много богати на мазнини шишарки, — разбира се, живеят повече белки и през времето на един такъв размножителен взрив ловецът, стига да има добри кучета, може за кратко време в началото на сезона да си докара до 40 кожи на ден. Но въпреки че подир ланшния минимум тази година белките бяха повече от миналата, ние все още бяхме далече от такъв взрив. А освен това тук не растяха кедри.

Около Уст Ан се издигаше едно набраздено планинско плато с гористи долини, хълмчета, скалисти пукнатини и тундри. В местата на

нашите ежедневни походи надолу и нагоре по реката, на около 30 километра, в Бамбуйка се вливаха две рекички и няколко потока. По-голямата част от животните живееха край техните брегове. Ние се промъквахме през дивата пустош, през гъсталаци, които бяха почти непроходими и зад които се издигаха пояси от борове и ели. Катерехме се по склоновете на пукнатините, където по самотните дървета тук и там се чернееха разрошени катеричи гнезда.

Всеки ден изминавахме по 25 километра, като се лутахме из места, които не познавахме никакви пътеки и където почвата беше камениста и хлъзгава, леко заснежена или тук-там покрита с трева и изгнили коренища на изкъртени дървета, обрасли с мъх и лишей. А на срещуположния бряг ни се налагаше да правим и почти половинчасово заобикаляне срещу реката.

Първия ден се върнахме с 14 кожи, втория — с 16. Надвишихме този брой само веднъж. Но Толя беше съвсем спокоен.

Пиратка и Мурзик се стараеха. Не знам какво бихме правили без тях. Тичаха и душаха, провираха се през храсталците, забили нос в нападалите клонки, в люспите от шишарки и в боровинките, където катериците обикновено си търсят храна. Ние с Толя вървяхме винаги на известно разстояние един от друг, а кучетата бяха между нас, пред нас, или пък следите ги отвеждаха далече встрани. По този начин прочесвахме дълбока ивица от местността.

Пиратка и Мурзик ловуваха на своя отговорност. Душаха и търсеха всеки на различно място, но щом се чуеше само лаят на едното куче, в същия миг към него като стрела се спускаше другото и щедро му помагаше. Това беше повикване, че е намерена следа. Катерицата обикновено се изкатерваше на някое дърво, сгушваше се сред клоните и замръзваше. Когато по някой път се озовавах далече от кучетата и се появеше катерица, винаги свършваше зле. Докато човек се приближи до нея на разстояние един изстрел, тя избягваше по някое дърво и изчезваше. А най-често скачаше сред клоните, катереше се и се въртеше около ствола, така че беше трудно да се прицелиш. Още повече че зверчетата за кожи се стреляха с малокалибрена пушка „в глаз“, „в окото“. Често ми се случваше да се въртя около дървото и дълго време да се целя, докато най-после бялката се спре за един миг с глава, отместена от мушката на цевта. Отпред не биваше да се стреля. Куршумът би могъл да повреди кожата под темето.

Толя също като Кунгуров беше отличен стрелец и въпреки това не го видях нито веднъж да се цели без опора — ей така „отстрани“. Винаги намираше някакво дърво или клон и се прицелваше с подпряна върху него цев. Непрекъснато трябваше да превъзмога своя навик. И отново рефлексът на спомените. Когато като момчета стреляхме по панаирджийските стрелбища край въртележките, гледахме отвисоко на всеки, който опираше пушката си. Но за един ловец на кожи лошото попадение на куршума би могло да означава загуба, да речем, на сто рубли. Затова всички тук слушаха гласа на разума и на рублите. По-късно на няколко пъти виждах да стрелят и евенки, едни от най-добрите ловци. Те носеха със себе си по обрасналите с рядка трева равнини две свързани с еленови жили пръчки и според нуждата ги забождаха като вилица и подпираха върху тях дулото. Или пък лягаха за стрелба в снега.

Пиратка и Мурзик бяха за Толя истинско щастие. Но те не бяха еднакви. Пиратка никога не губеше ловното си настроение. За нея ловът беше самият живот, неговата същност. Когато, закована на едно място, наостряше уши и душеше, очите ѝ пламтяха с жълтеникав огън. В техния блясък гореше дълбока, дива упоритост. Но когато се затичваше и търсеше следата, всяка нейна стъпка изглеждаше целенасочена и разумна. Подушеше ли веднъж жертвата, никога не изпускаше следата. В тайгата не ѝ оставаше нито минутка свободно време, макар и често да плашеше само мишки. Спирахме по пътя, сварявахме си чай и почивахме. Пиратка се спираше за миг край нас. После извърщаше муцуна, вираше се нанякъде с пламтящи очи и отново мигновено изчезваше.

А Мурзик? Летеше между дърветата като някой хищник, всяка жилка по тялото му играеше от жажда по жертвата. За един миг влагаше в тази гоненица цялата си душа — и минутка подир това неочаквано се отпускате. Мъкнеше се, като че ли е тръгнал на разходка. Веднъж се случи да избяга. Просто към обед, по средата на похода, се изгуби.

Вечерта го намерихме клекнал пред къщи. И сякаш нищо не било, изтича няколко крачки към нас, но само няколко крачки. Гледаше ни съвсем невинно, очите му блестяха — и поглеждаше към Толя с малко любопитство и почти предизвикателно. Чакаше какво ще стане.

Толя не го забелязваше. Не му обърна абсолютно никакво внимание. В този миг не искахме и да знаем за него. Затова пък Толя няколко пъти закачливо пораздруса главата на Пиратка и подръпна козината ѝ между ушите. Мурзик се опита да се включи в играта, но Толя се отдръпна от него. А след това дойде най-лошото. Мурзик получи в своето корито — Толя беше издълбал по едно такова корито от двата края на дънера, който стоеше пред огнището — половината от дневната си дажба варени катерици. Той ги излапа много по-бързо от Пиратка. Но когато се опита да посегне към чуждото, Пиратка с глухо и застрашително ръмжене го прогони. Мурзик се въртеше наоколо и търсеше в тревата остатъци или кости, които преди това беше разнесъл натам.

Тази вечер не му дадох бучка захар — още от първия ден в Уст Ан аз им давах по мъничко сладко. Мурзик беше отчаян от това. Скимтеше. В този миг ми приличаше на някое малко кученце.

Бяхме се прибрали вече в къщата и още го чувахме как обикаля около вратата и жално скимти. Дълго не можеше да се успокои. Спогледахме се с Толя и той се позасмя.

Тази вечер той ми разказа, че Пиратка, майката на Мурзик, произхожда от куче водач на един стар глухоням ловец, чийто участък именно беше преминал в ръцете на Вова.

— Какво? — зяпнах от учудване аз. Глухоням ловец в тайгата? При цялата опасност, която го заобикаля? Глух ловец по цели месеци сам в пустинята?

Побиха ме тръпки. Вече познавах малко тайгата, за да мога да си представя, какво може да се случи на човек в нея. Това ми се струваше невероятно.

Не знаех също какво означава „куче водач“ тук, където кучешки впрягове не се използват. В цивилизования свят кучето водач се свързваше в моите представи със слепец.

Случаят бил такъв. Лука, както се наричал старият руски ловец, „работел“ с три кучета. Две тичали свободно и търсели дивеч като Пиратка и Мурзик. Третото той държал вързано с една връв. Когато преследващите кучета откриели плячката, те надавали ловджийски лай и се спускали подир нея. В този миг кучето с връвта започвало да се дърпа и да лае; искало да се включи в гонитбата. По този начин довеждало ловеца до жертвата, която другите кучета принуждавали да

се покачи на някое дърво и я държали в шах на едно място, откъдето не можела да избяга.

Това беше първото нещо, което ме смая в разказа на Толя. А второто? След две години Лука вече не привързвал водещото го куче. Майката на Пиратка ловувала така, че нейният стопанин да е винаги наблизо. По време на гонитбата на своите другари тя се връщала за него и с лай — като отваряла яростно устата си, го подканяла да побърза. Въобще Лука бил най-опитният ловец и следотърсач, какъвто Толя е виждал. Особено когато поставял капани! Тогава той проявявал такъв усет за следата и такава предвидливост, че почти никакво животно не му избягвало. Той се прочул като най-добрия ловец на самури и Толя научил много неща от него.

На другия ден донесохме дузина катерици, това ни беше средният улов. Най-малко половината белки през този ден беше проследил Мурзик. Видяхме също няколко глухари.

Забелязах ги върху склона на една залесена пукнатина. Бяха около осем и също както тогава в Багдарин, се бяха разположили пръснати по ниските клони близо до ствола на дървото. До тях достигаха редки слънчеви лъчи. Наблюдавах ги отдалече, Пиратка и Мурзик ловуваха долу с Толя.

Предпазливо се приближавах. Почти не дишах. Спирах се. От време на време дори заставах на един крак, да не би да изпука някоя съчка.

Първият излетя.

Направих няколко предпазливи, безшумни крачки — и вторият отлетя.

Спрях се безпомощно. Не можех да се приближа до тях. Вдигнаха се шест и с плясък и шум отлетяха.

Малко по-далеч, на най-крайния бор, бяха кацнали последните два. В този миг неочаквано довтасаха Пиратка и Мурзик. Шумът от крилата ги беше привлякъл, те нададоха ловджийски лай.

Разочаровано въздъгнах. Всичко пропадна. Зачаках кога глухарите ще се вдигнат.

Но какво е това? Мурзик и Пиратка вече съвсем доближиха бора, а птиците не помръдваха. Кучетата яростно скачаха около дървото,

танцуваха под него, та чак сняг и лишеи хвърчаха встрани. А аз и Толя — тихичко се беше присламчил до мен — крачка след крачка се приближавахме към тях. Мурзик и Пиратка с вирнати свирепи муцуни лаеха нагоре, докато глухарите, с наведена шия и глава, злобно гледаха към тях. По-малкият — самка — седеше неподвижно и непохватно. Петелът слабо потрепваше с крила. Човек би помислил, че ги размахва. Беше се вдигнал на силно изопнатите си крака — гърдите му блестяха стоманено зелени, пепеливочерните перца на темето и гушата му се бяха наежили. Под боровинковочервеното петно около очите от черната му глава стърчеше роговобял и дебел, закривен клон. Окото на самката неподвижно, злобно пламтеше.

Бяхме съвсем близко. Глухарите не отлетяха от кучетата. В Багдарин ние се приближавахме към тях под бученето на мотора, който оставяше глухарите равнодушни — нямаше от какво да се плашат. Пиратка и Мурзик привлякоха цялото им внимание и ние почти се приближихме до тях.

Толя застреля мъжкаря.

Но повече не ходихме за глухари, дори когато ги виждахме кацнали по билото на падината, недалеч от лагера. И това беше единственото място в Уст Ан, където ги видях през време на цялото ни пребиваване тук. Край Бамбуйка бяха малко. Преди три години през май, когато птиците гнездели, неочаквано паднал половин метър мокър, тежък сняг. От това бедствие глухарите не могли да се опомнят досега.

Такива неочаквани катастрофи за животните и за цялата вегетация в Сибир са най-честото нещастие. Подобно бедствие за птиците са и размножителните взривове на белките. Белките умеят хубаво да опустошават птичите гнезда, така че след годината на голямо чуруликане и подскачане в тайгата обикновено настъпва „тиха“ година без писукане, без весели песни и потропвания.

Струваше ми се, че такава една „тиха година“ е завладяла сега цялата тайга. Освен катерици не се показваше никакво друго живо същество.

Попаднахме само на стари следи: заледени отпечатъци от копита на елени и лосове в калните брезови потоци и неопасан докрай див лук, различни замръзнали и твърди като кост изпражнения под изкоренените дървета и сред боровинките.

Всички следи бяха студени, мъртви и някак изветрели. Като остатъци от живот, който отдавна е угаснал. Приличаха ми на вкаменелости; много повече ми напомняха музей, отколкото пулсираща пустиня. След няколко дни те започнаха да ми навяват повече тъга, отколкото надежда.

Само веднъж открихме следи, които ме развълнуваха.

Когато на втория ден след пристигането ми се връщахме привечер от лагера и излязохме на пътечката, останала от нашите коне, Толя изведнъж се спря. Наведе се и заразглежда отпечатъците около копитата.

— От Мурзик и Пиратка — казах аз.

Толя не мислеше същото. Върнахме се малко назад и проследихме дирите. На завоя, където Мурзик и Пиратка бяха тичали успоредно с конете, сред плетеницата на кучешките следи се отделяха две други. По-нататък отново се смесваха.

— Вълци — каза Толя. Отново се наведе. — Един стар и един млад вълк.

По-малката следа беше по-стара, по-дълбока и почти не можеше да се различи от отпечатъка на Мурзиковите лапи. Другата беше широка и много по-малко изразителна — лапа, разплескана от лов и изтрита от дълъг, безкраен бяг.

А аз бях готов да се закълна, че всеки по-стар и по-тежък вълк има по-изразителна и по-твърда стъпка.

Вълците преследвали конете чак до края на платото, което свършваше над лагера. По-близо не посмели да се приближат — останали на такова разстояние, че дори кучетата да не могат да ги подушат в съня си. След това бяха избягали нагоре срещу течението на реката.

Постепенно свиквахме с живота в Уст Ан. Собствено аз, Толя се чувствуваше навсякъде из тайгата като у дома си. Тайгата беше за него в истинския смисъл на думата легло и градина. След някои дребни подобрения в хижата можеше да се живее доста уютно.

Между наровете, срещуположните печки и масата оставаше повече от метър свободно пространство. На полицата бяхме поставили сухарите, зелен пресован чай, няколко кутии кондензирано мляко, свещи от лой и разни дреболии. Другите ни запаси като масло, сланина и захар бяхме поставили в сандъчето; трябваше да ги пазим от мишките. Чувалът с хляба и рибата стоеше във на сайбата. Хлябът беше замръзнал и се беше втвърдил като кост, в средината на самуна проблясваха парченца лед, но след като го размразявахме на печката, ставаше като току-що изваден от фурната, чудно мек и хрускав. По-късно научих, че в Англия са започнали да правят хладилници с място за хляба, студът най-добре го запазва пресен за дълго време. Това говореше за стария ловджийски опит на Толя.

В ъгъла на масата ни беше „приборникът“: две тенекиени паници за супа, две железни канчета и лъжици — и освен тях тенджери за готвене и черпак, кана за чай и тиган — това бяха всичките ни кухненски прибори. Освен това Толя, при всичката му работа, непрекъснато измисляше нови и нови подобрения. Една вечер ме видях как се измъквам от спалния чувал, как търся своите книжа и как след това с батерия между зъбите записвам нещо. Нищо не каза. Но на другия ден над главата ми се появи мъничка полица. Беше изнамерил отнякъде пирони и заковал към стената парче дърво. Стигаше да вдигна ръка, и можех удобно да поставя бележките и батерията. Счупеният ъгъл на прозорчето беше запушен с найлонова торбичка, в която бях донесъл вълнения си индийски потник. Преди да замръзне, от това прозорче се откриваше изглед към реката. Преди да замръзне! От зимата ние никога не можахме да се отървем.

Макар че през нощта по няколко часа поддържахме огъня и печката ставаше червена като кръв — слагаме в нея половинметрови

дърва, нарязани и нацепени от гредите на разрушения яхър — камъните, върху които стоеше печката, си оставаха леденостудени. Не можех да си обясня с какъв ум Толя, за да разшири пространството в стаята, е сложил под печката сандъка с продуктите ни, в това число маслото. Но моите опасения се оказаха излишни. Маслото си остана все така твърдо, та чак не можеше да се маже.

Веднъж Толя, след като дълго се въртя над печката и накрая, целият разгорещен, свърши, запали си цигара, приклепна и опря гръб о нарове. Искаше да се поохлади. Стига да спуснеш крака от нара, който беше на нивото на печката, и в същия миг започваш да трепериш от студ. Веднъж на пода под нара падна една кутия с лимонов сок; когато по-късно я извадихме оттам, сокът беше замръзнал така, че след това трябваше да го стържем с нож.

При тези условия да се излиза от спалния чувал сутрин не беше твърде приятно. Обикновено ставах пръв. Толя имаше вечер много работа, докато приготви и изчисти кожите, и сутрин обичаше да си поспи. Вършеше всичко необикновено акуратно. Скоро се убедих, че утринният порядък трябва да се подобри. Да обуваш смръзналите се обувки беше цяло мъчение. Така че първата ми работа беше да запаля печката и отново да скоча в спалния чувал. Чак след като печката се разгореше и се стоплеха вълнените чорапи и унтите върху тела до комина, човек можеше да се обуе! Кожата на унтите наистина беше мека, но долу при глезените беше тясно. С голямо усилие успях да си пъхна крака. Но краката оставаха на топло, още повече че Толя ме беше научил да поставям под дебелия филц и по малко сено. То не само имаше отлични изолационни качества, но ходенето по време на дългите ни преходи, когато нямаше сняг и стъпалото усещаше всеки по-остър камък, беше по-меко и пружиниращо.

След това грабвах брадвата и кофата и отивах на реката при нашия „кладенец“. Отначало ние гребяхме вода направо, но това беше

доста опасно, затуй предпочитаме да изсечем дупка в леда. Тази работа наистина се повтаряше всяка сутрин и вечер, но ледът тук не беше така дебел. След това правех своя оскъден лагерен тоалет. Не можехме да си позволим никакво по-голямо къпане. Отначало имах намерение да си оставя брада, но сетне се отказах и се бръсних всяка вечер, когато беше по-топло и имах време.

Едва тогава ставаше и Толя. Не се събуждаше от моя шум. Скачаше само в оня миг, когато Пиратка опираше лапи на вратата, почваше да драска по нея и да скимти. Пиратка искаше да върви на лов. Тогава започваше утрото за Толя.

Приготвяхме си винаги солидна закуска; собствено хранехме се само два пъти дневно. Най-често закусвахме супа — вечер готвехме така, че да остане и за сутринта — а също студена или печена сланина, хляб и чай.

Беше цяло удоволствие да гледаш как Толя яде. Когато на другия ден след нашето пристигане тук няхаме още супа, а ни очакваше доста дълъг път, Толя отвори една консерва с овче месо и я затопли на печката. Изядохме месото; аз бях сит, но Толя извади сланината. Отрязва едно голямо парче, помислих, че иска да го вземе със себе си. Но той се зае с него веднага и при това ядеше без хляб. След това за мой ужас той изяде още няколко бучки масло; накрая изпи две канчета чай с твърде много захар!

Аз още не знаех от колко енергия се нуждае ловецът в тайгата. Бях чел някога, че според научни изчисления един тракторист има нужда от 2360–2990 калории дневно, миньорите — 4300–5300 калории и от най-много — 5500 калории се нуждае горският работник. А тук беше тайга, дива пустош без никакви пътища. Ловецът прави всичките тези движения, всичкото това прехвърляне през урвите, това провиране през гъсталаците и газене из снега по време на ежедневните си 20–25 километрови преходи в условия, когато температурата през месеца не се покачва над -35° и често за дълго пада под -50° . А това изисква солидно да си възстановяваш силите. Бързо се научих да ям като Толя; човек не може да изяде повече сланина, отколкото хляб и затова му е по-леко да върви, а и дълго се чувствува сит. При това непрекъснато „смъквах“ килограми. Златен Сибир!

За вечеря си варяхме рибя чорба, лещарки и от време на време по някой глухар. Особено лещарките оставаха задълго на първо място в

нашето меню. Всеки ден донасяхме по няколко; кацаха в края на гъсталака и наистина ни се струваше, че търпеливо ни очакват. Някоя лещарка след изстрела падне, друга прелети над няколко дървета и отново кацне. И това бяха онези прочути лещарки, известни от Тургенев и от цялата руска класическа литература, с най-вкусното месо от всички кокошовидни птици. Бяха истинско благодеяние за нас.

Докато Толя приготвяше храната, имахме винаги само варено месо. Откакто се помня, обичах да се въртя из кухнята, но никога не бях виждал човек, който може така бързо да очисти и да нареже птица. Не я разрязваше надлъж, а с два напречни разреза към кълките. След това пречупваше яребицата и изтърсваше вътрешностите. С едно само рязване с ножа изчистваше стомаха, без да повреди ципата с остатъците от храна. Веднага нарязваше месото и го слагаше в тенджерата. Добавяше само пипер и дафинов лист; нямахме други подправки. Бульонът беше силен, само че Толя го разваляше с галушки (вид тестени изделия). В неговата супа лъжицата не можеше да потъне. Когато за първи път го наблюдавах как хвърля в тенджерата две лещарки и един глухар, почти ме обзе съжаление. Представях си какъв деликатес можеше да стане от тях, ако тези птици се изпечеха със сланина и кимион. И се прибавеха печени картофи. А едва в Уст Ан се сетих, че не съм взел крокети или картофено брашно. Вместо тези трикилограмови скиорски обуца!

Това, че Толя вареше всичкото месо, си имаше своите рационални доводи. Първо: през цялото време на ловния сезон, когато по тъмно се връщаше капнал от умора, в къщи го чакаше сума работа. Трябваше да запали печката, да донесе вода, да приготви ядене за себе си и да се погрижи за кучетата. А след това да се заеме с одирането и почистването на кожата. Сваряването на месото не изискваше никакъв труд. Докато супата кипи, той може да насече дърва или да се заеме с кожата.

Второ: вареното месо е много по-здравословно от печеното. Впрочем нито в къщата на Толя, нито по-късно някъде из селото видях печка с фурна. Месото се вареше, понякога само се позапържваше на тигана или се приготвяше във на двора. Приготовлението на месото чрез варене в условия, където то е главна, а понякога и единствена храна, е повече от разумно. Мисълта, че при някои чергари, които

ловуват колективно в тайгата, дневната дажба месо е три килограма на човек, в това число и децата, направо ме ужасяваше.

Но все пак се опитвах да огранича властта на Толя в кухнята. Още повече че по това време той имаше много грижи с кожата, работа, в която не можех да му помогна с нищо. Но да го измъкна от кухнята, не беше никак лесно. Това пролича още при първия ми опит. Твърде много се проявих като цивилизован човек. Готвех уха^[1].

Бях сложил в тенджерата порядъчно парче таймен; Толя се приближи и направи доста красноречива гримаса. Добави още едно такова парче и едва ли не цял лин. Тенджерата беше почти догоре пълна с риба.

Друг път с подобаваща тържественост измъкнах от багажа си супа от грах — бях я взел заедно с няколко кубчета кокоши бульон от къщи. Това ще бъде една чудесна промяна на менюто, помислих си аз; ще пусна после в тях зальци препечен хляб. Оставих супата да се вари и отидох за вода. Щом се върнах, Толя ми съобщи: „Посгъстих малко супата, беше много рядка!“

Малко! Плеснах с ръце. Беше изсипал в нея цяла консерва овче месо и отгоре на това беше добавил и юфка. Супата беше станала пудинг. Доволен гледаше как изчегъртвам „супата“ от тенджерата. Изобщо не течеше.

По-късно обаче ми се удаде все пак да надвия неговото недоверие. Помогнаха ми лещарките. Препекох няколко хубави парчета месо със сланина и кромид. Вместо кимион поставих в тигана няколко замръзнали масловки — имаше цяла купчина от тях зад прозореца. След това сварих в чайника боровинки със захар. Към това добавих размразен и хрупкав, като че ли ей сега изваден от фурната хляб. Толя щеше да си оближе пръстите. Когато на другия ден вечерта се върнахме от лов и се питахме какво да готвим, Толя съвсем просто каза: „Ами каквото вчера. Лещарки със сланина.“ Засмях се. Най-после! Бях победил. И оттогава аз повече не изпуснах жезъла над шкафа, тенджерата и тигана.

Нашата храна беше малко еднообразна, но ние се стремяхме да получим колкото се може повече калории. Понякога по време на храна си спомняхме за Хенриетините запаси. На нея ѝ стигаше само да махне в кухнята две дъски от пода и да слезе в мазето, което в същото време беше и хладилник — земята на тази дълбочина никога не се

размразяваше. Когато за първи път се озовах там, очите ми не можеха да си намерят спокойствие, имах чувството, че се намирам в мазе с продукти на някакъв замък. Отвсякъде висяха осолени или пушени диви патици. През пролетта Толя застрелял тъкмо 400 и отгоре на това се оплакваше, че ловът непрекъснато се влошавал — патиците порядъчно оредявали в Китай и край Байкал. (Разказваше, че отдавна не е убивал по осем патици с един патрон в ловджийската си пушка, както преди.) Там имаше парчета еленово месо, залято с вода и замръзнало; две качета приказни гъби в оцет, каче боровинки, сварени със захар, и каче с пресни боровинки; една каца зеле, примесено с боровинки, две каци солена риба и какво ли не още. Хенриета имаше тук и „полуфабрикати“. Беше направила кюфтета от месо на лос и на соб и те, подредени и замръзнали, изпълваха цяла полица. Дойдеха ли им гости, тя хвърляше в тигана няколко кюфтета, прибавяше чиния мариновани гъби и боровинки — за тези лакомства най-често си спомняхме.

След вечеря пиехме чай; по три-четири канчета всеки. Имахме нужда, да се „поразводним“. Да възстановим това, което след тежкия целодневен преход сме изразходвали.

Толя се заемаше с кожите. Рязваше кожите на белките на задните им лапи и бавно ги издърпваше през тялото — всяко късче одрана кожа изчистваше с тъпия край на ножа, изстъргваше на коленете си излишната мазнина. Някои места изтриваше с влажен парцал или ги плюнчеше. След това, обърнати с кожата навътре, той ги обтягаше на обтегач, плоско дърво, което завършваше с два разцепени издатъка. В тях прокарваше задните крачка, та кожата да остане добре обтегната. Окачваше кожите близо до печката, за да съхнат. На сутринта Толя ги сваляше от обтегача и ги закачваше отвън върху стената на къщата; повече не биваше да съхнат. „Хенриета ще се сърди“ — казваше той с весела усмивка. Именно Хенриета изкупуваше кожите. Но това беше нещо съвсем друго от онова, което знаех за канадските ловци. Хенриета само определяше цената и даваше аванс. Кожите със знака и адреса на ловците заминаваха в Иркутск. Във фабриката, без ловците дори да знаят това, определяха качеството на кожите и изчисляваха окончателната им стойност.

Веднъж се опитах да помогна на Толя в неговата работа. След войната отглеждахме в къщи зайци и аз знаех как да оправям кожите

им. Но почистването на кожата изискваше голяма опитност; разрязах една, без да искам. А „магьосничеството“ на Толя под двете горящи свещи, с дългите сенки и проблясващото от време на време острие на ножа винаги ми напомняше тайнствен ритуален шамански обред. Толя буквално се беше сраснал с ножа, който за ловеца в тайгата наред с пушката и капаните е най-необходимият инструмент и в същото време оръжие за водене на бой отблизо. Той беше ръчна изработка с лека дръжка от напластени ивици брезова кора. Острието беше остро и тежко. Докато с острата част на ножа разрязваше животното, с широката задна част нарязваше костите. Долната част на острието беше затъпена — с нея чистеше кожата.

В стаята непрекъснато се усилваше тежката миризма на гранясала животинска мас. Проникваше навсякъде и не можеше да се проветри. Стана неприятно, когато с тази миризма се напоиха и нашите спални чували. Можехме най-много да ги проветряваме във вана — вечер преди лягане всичко започваше отново.

Затова пък толкова по-сладък ми се струваше сутрин и главно през деня, когато грееше слънце, чистият, наситен с дъх на багулник леден въздух.

---

[1] Рибя чорба (рус.) ↑

След една седмица белките започнаха да намаляват. По време на нашите излизания често пъти минавахме, а понякога и се връщахме през познати места. Там белки повече не се появиха. Пиратка и Мурзик по цял час не можеха да открият следа.

Сега за пръв път почувствувах онази гробна тишина, която ни съпровождаше по пътя към хижата на Кабаргския път. Вървахме по една ловджийска пътека, промъкваща се през държавния участък, няколко дни след откриването на сезона. По тези места можеше да ловува всеки, който се е записал в ловното дружество и плаща годишно по две и половина рубли — за тази сума дружеството му осигурява муниципалитет и му помага при продажбата на кожата.

Днес излязох в тайгата сам. За това имаше двойна причина. Първо, беше излишно да вървим и двамата с кучетата, понеже Толя можеше преспокойно да застреля всички белки, които Пиратка и Мурзик откриваха. Толя се държеше внимателно с мен, дори твърде внимателно и благородно. Отстъпваше ми винаги половината от откритите белки и освен това се радваше и беше доволен, когато ми се удаваше да стрелям „в глаз“. По този начин можех да убия някоя и друга бялка повече.

Втората причина зависеше от първата, но беше по-вътрешна. Обичах да се скитам сам. Можех да спра, където си поискам — да огледам и, така да се каже, да вкуся пейзажа. Освен това беше ми приятно и да се мъкна сред пустошта сам, и да ловувам сам. Това усещане струваше много повече от кожата, която можех да донеса.

Отначало тръгнахме в една посока. След това се разделяхме и всеки обхождаше едната страна на урвата. След няколко километра или часове се срещаме върху билото на хълма или край боровите, които стърчаха сред местността. Лаят на Мурзик и Пиратка се чуваше на голяма далечина. Носеше се от едно възвишение до друго, макар че между тях се простираха километри пустиня. Когато кучетата утихваха, знаех, че Толя закачва убитата бялка на ремъка си и аз можех да пресметна какъв лов ще донесе.

Но дори и когато се отправях в противоположна посока, не се боях, че ще се заблудя. При слабия ми усет за ориентация, сега ми беше от полза прекараното време в скаутските лагери — стигаше само да не забравям един основен принцип: щом сутринта съм излязъл нагоре по реката, ще трябва да се върна по нейното течение. Всички потоци се вливат в Бамбуйка. Мога да тръгна много навътре срещу тяхното течение, мога да се прехвърля по билото на хълма към някой друг поток и по неговото корито или по падината, през която тече, да се озова пак при Бамбуйка.

Отначало самотата ме изпълваше с лек страх и тревога. Но колко по-голяма беше радостта ми, когато след като бях извървял едно голямо разстояние през непозната местност, подир няколко часа пред мен отново се появяваше Бамбуйка и когато капнал от умора и щастлив, по здрач се приближавах към къщата.

Един изключително успешен ден донесох шест белки, при това две с червени опашки — по-точно червеникави, и с ръждив оттенък на сивочерната козина по гърба.

На другия ден донесох само една.

Тази нощ — беше единадесетата ми нощ в Уст Ан — кучетата се разляяха. В просъница чух наблизо тропот.

Скочихме и излязохме навън. Мурзик и Пиратка се обаждаха в гъсталака зад къщата. Тропотът вече заглъхваше.

— Пиратка! Мурзик! — викаше ги Толя.

Върнаха се след малко раздразнени и ядосани. Изникнаха в тъмнината като два призрака.

— На сутринта ще разберем какво ги е изплашило — прозина се Толя. — Бр-р-р — потрепера той. Беше излязъл по долни дрехи.

Над мен блестеше небето, осеяно със звезди. Те трептяха над мен и ми изглеждаха като жив пулс на космоса. Небето буквално гореше и заслепяваше очите. Никога досега не бях виждал такова отворено, великолепно звездно небе и в същото време толкова мразовито. Това беше най-тържествената и в същото време най-вълнуващата илюминация, каквато може да си представи човек.

Залюлях се като звездите, но не можех да откъсна поглед от тях. Диамантените огънове и дъговидното мъждукане направо ме хипнотизираха.

След това изтрещя ледът.

Опомних се.

Мушнах се в спалния чувал; Толя палеше печката.

— Алтайски елен — каза той на сутринта, когато се показах с канче димяща вода и четка за зъби пред вратата. — Нещо го е гонело, за малко е щял да ни повреди къщата. Тук се е обърнал и малко по-нататък е скочил през реката. Това е първият елен, който идва в нашия лагер през Бамбуйка.

С канче и четка за зъби в ръка разглеждах с Толя следите. Заскрежената трева беше стъпкана от копитата на елена, по леда на реката бяха останали леки плъзгави ивици.

Бамбуйка беше замръзнала.

За мое удивление и по леда, който беше сковал двата бряга, се бяха появили белите цветя на „зимните рози“. Изпаряването на водата въпреки мраза беше значително и над малките пукнатини и пори на застиналата повърхност се образуваше скреж. В абсолютната глухота, която владееше тук, неговите цветове се развиваха в правилни листа с безподобно чист, студен, но едновременно с това нежен блясък. Цялата тази приказно крехка, като насън изтъкана красота, поникваше от прозрачния синкав лед. Струваше ми се, че сякаш пред дървената ни къща имаше лехи с бели рози.

Слънцето още не беше изгряло, то се появяваше все по-късно, но Бамбуйка просто беше пронизана от искри.

И отново — за кой ли път вече — лице в лице със зимната тайга се почувствувах като омагьосан и смаян от нейното чудно великолепие и сурова сила.

Добре, че поне имам тази красота, казвах си аз. Дори нищо друго повече да не видя в тайгата, никога няма да забравя това късче от зимната пустиня в Уст Ан, то ще остане в мен като символ на истинска красота, каквато някога съм познавал в живота си.

Но заедно с удивлението в сърцето ми се обаждаше и безпокойство. Вече единадесети ден сме в Уст Ан, а досега освен белки и птици не бяхме видели никакво друго животно; само двете следи, които имаха що-годе някаква цена. Единадесет дни сред пустинята — и само две следи!

Имахме нужда от сняг, но междувременно всеки ден грееше слънце и владееше абсолютно безветрие. Само веднъж слабо подухна хиусът, речният вятър. Никога не бих могъл да повярвам, че край Бамбуйка има много повече слънце, отколкото в Крим, край Черно

море. Край Бамбуйка, в безкрайните гори на височина 1000 метра, в ухаещия и абсолютно чист, сух въздух.

А снегът беше една от моите следващи изненади. У нас, в Европа, като правило си представяме Сибир потънал в дълбок сняг, с къщи, затрупани до стрехите със сняг. Но най-много сняг има в крайморските области и във вътрешността на Източен Сибир, край Байкал, докато климатът във вътрешността е далеч по-сух. Сняг вали най-често с идването на зимата. През септември пада от 30 до 40 сантиметра сняг и остава така няколко месеца, като от слънцето и студа бавно изтънява. По-чувствително вали отново през пролетта, когато почне рязко да се затопля.

Тази година през септември сняг не беше валил. Ами ако изведнъж...

Отхвърлях тази мисъл, но каква полза. Времето си течеше и ловът на белки, който трябваше да бъде за Толя и за мен нещо странично, се превръщаше в основно и единствено занимание.

По време на закуската Толя се върна към нощното посещение.

— Да можехме да хванем този елен през май — каза той.

Не можех да разбера.

— За пантокрин.

— Аха.

За малко щях да забравя, че алтайският елен, тукашна разновидност на американския wapiti, подобно на почти изчезналия вече елен сика, има чудесни рога — в тях се съдържа животински женшен. През май неговите незрели, налети с кръв разклонения са пълни с хормони. От тях правят лекарства, които възвръщат свежестта на организма. Пантокринът разширява и разслабва вените, предотвратява склерозата и по такъв начин пречи на застаряването. Скъп е като женшена. Цената му е висока и поради това, че роговете на елени, отглеждани за пантокрин в резервати, бързо губят качеството си. Китайските лекари го употребяват от векове. В модерната медицинска наука на този принцип е основано лекуването с новокаин.

— В един такъв рогач сред тайгата тича цял санаториум с десетки лекари — пошегувах се аз.

— Пантокринът е страшно силен — кимна Толя. — Братът на Даржаев миналата година убил един елен и се напил от кръвта му, която потекла от мястото, където поникват рогата. След малко заспал, другите

помислили, че е умрял, но когато след три дни се събудил, разбрали, че бил изгубил съзнание. Много е силен. Тукашните китайци приготвят пантокрина по два начина. За високо кръвно налягане рогата се стриват, за ниско се сваряват. И това трае страшно дълго. Шест дни и нощи се въртят край огъня. Естествено, това е забранено. Всички рога се изкупуват.

— Как се взема? — попитах любопитно.

— Слага се по малко в шише с водка и се поставя до печката да се разтвори. След това се взема по две лъжички дневно.

— Не е много лошо — казах аз. Закусвах с апетит печена сланина. Чувствувах се в отлична физическа и душевна кондиция и ми се струваше, че никога няма да имам нужда от пантокрин.

След това Толя взе брадвата и тръгна към замръзналата река. Като се наклони леко напред, реши да опита дебелината на леда. Ледът звънко и едновременно с това малко глухо кънтеше. След всеки удар по гладката повърхност политаха искрящи парченца.

Вече нямаше нужда да заобикаляме реката; от отвъдния бряг можехме да проникнем дълбоко в тайгата.

Този ден пак излязохме заедно и донесохме осем белки.

На другата сутрин предложих на Толя да си разделим кучетата. Той ще тръгне с Пиратка, а аз ще взема Мурзик. Щяхме да имаме по-голям улов. Мурзик и Пиратка често подушваха и подгонваха една и съща бялка.

Но тя стана една!

Толя изглежда имаше нещо наум и върза Мурзик с една връв.

— Ще поиска да избяга. Отведете го на всяка цена по-далече, да не чува Пиратка.

— Добре. Ще го водя за връвта и ще го отвържа чак на връщане.

Толя и Пиратка тръгнаха през реката, докато Мурзик, който не можеше да си намери място от това, че беше вързан, вдигна страшен шум. Подскачаше, скимтеше и се мъчеше да се изтръгне, да се спусне в сляпата си ярост след тях. Щеше да се удуши.

Бързо го помъкнах към хижата, винаги го блазнеше да влезе вътре и ние вечно го пъдехме. Дърпаше се, дращеше. След това направо легна като някое вироглаво дете и жално заскимтя. Хвана ме яд. Защо не го пуснах вътре, преди да заминат. Сега си отворих работа.

Толя се обърна веднъж и ускори крачка. Изчезнаха с Пиратка. Мина доста време, докато Мурзик се успокои малко. След около един час глезене благоволи да тръгне. Вървеше неохотно, непрекъснато се обръщаше, гледаше към реката, душеше и наостряше уши.

Поведох го по-далече от Бамбуйка към Парка. Наричах така една продълговата гора от борове, ели и брези, която започваше над дървената ни къща. В Парка от време на време откривахме по някоя и друга бялка и аз исках да залъжа Мурзик с лов.

Но Мурзик стачкуваше.

През цялото време — теглех го с връвта близо два часа — не откри нито една, дори миша следа. Просто оказваше „пасивна съпротива“. Обидено пренебрегваше всичките ми подканвания и примамки. Очите му сякаш казваха: насила хубост не бива.

Накрая ми дожаля. Започнах дори да си мисля, че именно връвта, за която го водех, е причина за неспокойствието му. Щом го пусна, тайгата ще го съблазни.

Отвързах връвта.

Мурзик се отърси, като че беше излязъл от вода, и учудено ме погледна. Очите му заблестяха. Направи няколко крачки и се спря като вцепенен, ушите му щръкнаха право нагоре. Наведе глава, с върха на носа си докосна лишеите. Затича и след миг изчезна.

Знаех, че ще го видя чак вечерта пред къщи. И пак ще се прави, че нищо не е било.

Продължих ядосан нататък. После, както винаги, си сварих чай от боровинки. До обърнатия дънер, на който се разположих, се червенееше от боровинки. Слънцето мило ме докосна; беше приятно да го чувствавам на лицето си. Сигурно не беше повече от -15° .

В този миг се чу тих, едва доловим шум. Драскане на нокти по дърво.

Бялка!

Също като мен през цялото време беше седяла на слънце и се беше припичала. Притиснала се с коремче о върха на един прогнил клон, тя събираше в кожата си топлите, ясни отблясъци на лъчите. Изглежда дремеше.

Ако не беше мръднала, никога нямаше да я забележа. Беше се разположила там като в люлка. Стърчеше й само главата с ушичките. Въртеше ги надясно и наляво. Отново задряма.

Станах и се приближих.

Занервничих, стрелна се към ствола, искаше да се скрие. След това скочи в живите клони на бора.

Бяхме с нея съвсем сами сред мъртвия сняг.

Но не ми се искаше да избяга. Толя имаше нужда от кожи. По моя вина беше загубил няколко дни и без мен би бил много по-свободен и повратлив. А кой знае какъв ще бъде тазгодишния сезон, ако не паднеше сняг. Към всичко това се прибави и ловджийският ми инстинкт.

В мига, когато бялката за съвсем кратко замря, отекуна изстрел.

Тя учудено изписка и подскочи два пъти във въздуха от обърканост точно над мене. Третият ѝ скок беше сляп и тя падна. Падаше бавно — рунтавата ѝ опашка и разперените ѝ крачета забавяха падането.

Тупна право на рамото ми. Задържа се с нокти за ватенката и остана да виси така.

Очаквах, че както обикновено, ще започне да пръска слюнки и яростно да хапе. Хванах я. Но не се случи нищо такова. От падането беше затъпяла от ужас, всичките ѝ косми се бяха наежили. На главата ѝ имаше капчица кръв — едно леко одраскване.

Под пръстите си усещах бързо и меко вълнисто потрепване, сърцето ѝ диво туптеше. Приличаше на жива и топла кожена яка.

Беше млада катеричка, вероятно от миналогодишния размножителен взрив.

Гледах я объркан. Кораловите ѝ очи ми се струваха огромни. Изведнъж ми хрумна да я взема със себе си в къщи.

Нямах представа каква бъркотия можеше да предизвика в нашия лагер.

Толя не беше много очарован от това, че ще има жива бялка в къщата си. Най-вече заради Пиратка и Мурзик. Не биваше да свикват на приятелство с този, когото преследват в тайгата; не биваше да губят своя нюх към дивеча. Но аз си мислех, че в „стаята“ нейната миризма ще изчезне. Така си мислех. Само че!...

Моята пленница лежеше на пода под наровете, където се шмугна веднага щом я донесох. Мурзик не беше тук — чакал ме е пред къщи, но малко преди да се върна, чул зад реката лая на Пиратка и изтичал

нататък. Измъкнах изпод своя спален чувал стиска сено и налях в една консервена кутия малко кондензирано мляко.

Бялката дори не мръдна, само очичките ѝ бяха живи. Лежеше равнодушна и апатична, дори и след появяването на Толя. Почти не проявяваше признаци на живот.

Толя изчезна за 15 минути с кофата за вода. На вратата се появи главата на Мурзик. В този миг настъпи истински ад.

Мурзик яростно се разлая и с всички сили се хвърли вътре. Разбира се, Пиратка веднага се присъедини към него. По какъв начин разбра каква е работата, това си остана загадка за мен. Долятя с див ловджийски лай и през главата на Мурзик нахълта вътре. Аз в това време помагах на Толя — Пиратка му бутна кофата от ръката. Видяхме доста зор, докато укротим нападателите.

Най-после затворихме вратата.

Пленницата беше изчезнала.

Беше се свила на полицата, като се криеше зад сухарите, не трепкаше нито жилка по тялото ѝ. Горкичката, ще има да помни този ден!

Мурзик и Пиратка продължаваха да се хвърлят по вратата, но повече се чуваше Мурзик. Изглежда смяташе всичко това за своя грижа, понеже пръв беше открил нашественичката. В него се беше пробудила настойчивост, с каквато друг път не можеше да се похвали. А Пиратка след първото си сляпо втурване сега само му правеше компания. Пиратка въобще не беше видяла нашественичката.

Толя със смях взе кофата и предпазливо се измъкна навън. Успя да подмами Пиратка. Тръгнаха заедно към „кладенеца“.

Излязох с бучка захар в ръка да успокоя Мурзик.

Застанах с лакомството, заради което той винаги се въртеше около мен, досам вратата и разтворих длан.

Мурзик остана неподвижен пред вратата, пъхаше муцуна в пролуката и душеше; беше наострил уши. От дълбочината на гърлото му се чуваше скимтящо ръмжене.

— Мурзик! Мурзик!

Обърна глава: беше с изплезен език, с очи почервенели и необикновено зли.

— Мурзик! — пристъпих малко напред.

Муцуната му беше отворена и от нея се стичаха лиги. Но ловната му страст беше толкова силна, че продължаваше да издържа на изкушението. Дланта със захарта му пречеше. Погледна ме подозрително с пламтящи очи. Отново задуши в пролуката.

— Мурзик!

Не можеше да проумее нашето поведение. Открил е дивеч, а ние нищо не правим. Отгоре на това искаме и да го отклоним от плячката му с бучка захар! Погледнато така, трябва здравата да съм го измъчвал. Но аз исках да го отстраня от пленницата.

Облиза се.

— На, вземи, Мурзик. На.

Неохотно се приближи. Отдръпнах се.

Спря се. В него водеха борба две противоположни сили. Той излезе от затруднението по своему и колкото се може по-добре. Скори и мигновено отмъкна захарта — почувствувах на дланта си влага и лекото докосване на страхотно твърдите му зъби. Мурзик отново застана пред вратата!

Душеше. Беше обзет от безпомощно неспокойство и отчаяние.

Къщата просто беше просмукала с миризмата на белки. Днешният лов на Толя лежеше на лавицата, застреляните белки трябваше да се размразят; на печката в кучешката тенджерата се варяха одраните белки — ежедневната вечерна дажба на Мурзик и Пиратка. Понякога не можеха да изядат всичко и ги разпиляваха. Втвърдените като камък остатъци се валяха из тревата. Две големи връзки кожи висяха от външната стена на дървената ни къща.

След вечеря кучетата се поуспокоиха малко, но Мурзик продължаваше да ръмжи. Пленницата отново се премести под нарове. Този път се зари в купчината сено, но към млякото не погледна. През нощта ме обзе желание да измъкна ръката си от спалния чувал и да светна с батерията към нея. Дишаше. Телцето ѝ бързо се издигаше и спадеше. Бялката спеше.

На сутринта млякото беше изчезнало. Това вече беше известен прогрес. Но Мурзик!

Непрекъснато ръмжеше и сновеше отвън пред вратата.

След това главата му се появи на прозорчето, пъкна муцуна в „найлоновото“ стъкло и се приготви да скочи вътре. Толя го пропъди;

трябваше да поправим прозореца. Иначе стаята щеше да изстине порядъчно.

Този ден излязохме заедно. Щяхме да се разделим чак при клисурата Сулаки и всеки щеше да заобиколи от едната страна дългата залесена урва. Но след няколко минути Мурзик изчезна.

Чухме го да лае при къщата. Пиратка непрекъснато се обръщаше.

Върнахме се за Мурзик.

Щом ни забеляза, в неговия лай се появиха нотки на радост и удовлетворение. Викаше ни към дивеча и ние се приближавахме с пушките. Пиратка отново се присъедини към него.

Мурзик се беше опрял на вратата и въртеше глава, очите му гледаха с яростен войнствен поглед. Сочеше ни къде е жертвата. Сега той ни предлагаше „захар“. Но ние с Толя не я приехме.

Това го отчая. Обидено и разочаровано се затътри след нас. Но Толя доволно се усмихна.

— Голям дебелоглавец ще излезе от него — каза той.

Вечерта любопитно отворих вратата. Какво ли прави нашата пленница.

Седеше на масата, в предните си лапки държеше замръзнала гъба, от тези, които висяха по рамката на прозореца. Щом ни видя, изпусна гъбата; готвеше се да побегне. Но пак взе гъбата и мигновено изчезна с нея в своето леговище. Веднага след това надзърна оттам. Нямахше нищо опасно. Скочи на нара и затича по гредата надолу и нагоре; непрекъснато ни наблюдаваше с блестящите си коралови очички.

Бързо се окопоти палавницата!

Имаше тъмносива сребриста козина и дълга черна опашка — когато увиснеше надолу, приличаше на плитка — от ушите ѝ стърчаха дълги и гъсти снопчета косми, също така черни като опашката. Задните ѝ крака също бяха черни. Всичко беше в тон и представляваше една елегантна гарнитура. Приличаше на млада, току-що излязла от моден журнал дама.

Когато наведе глава и я загледах в профил, пискюлчетата на ушите ѝ образуваха нещо като качулка — сякаш беше с високо тупирани коси. Заради тази прическа — понеже толкова ми напомняше дъщерята на сестра ми в Ческе Будйейовице — исках да я нарека Яра. Но промених името ѝ заради Толя. Дойде ми на ум, че пискюлчетата на

ушите ѝ много приличат на тези по ушанката на Толя — от ушите на рис. Риска! Да, така ще я нарека.

Риска бързо се превърна в палав домашен съжител. Първите дни след инцидента с Мурзик и Пиратка всяко излайване я караше да се вцепенява. Замираше за няколко секунди с наострени уши и глава, обърната към вратата. Когато аз или Толя излизахме с кофата за вода или за дърва, тя заставаше неподвижно и наблюдаваше. Но нито едно от неколкократните нападения на Мурзик и Пиратка не успя. Риска се чувствуваше в безопасност. Започна безгрижно да тича и тършува, въпреки техните „буйства“. Колко бързо само разреши въпроса! Нека Мурзик и Пиратка си лаят и драцят по затворената врата, щом това ги забавлява. Техните пристъпи обаче видимо намаляваха.

Сега трябваше да скрием всичката си храна, всичките си продукти. Риска кръстосваше и помирисваше де каквото свари, лудуваше, а понякога си и изпащаше. Гъбите от прозореца изчезнаха още на втория ден. Биваше си я малката! В ъгъла под нара се валяха само три-четири масловки.

А когато през нощта посегнах за батерията — бях я пъхнал заедно с бележника зад своята затворена кутия, нещо падна на главата ми. Гъби и малко сено, измъкнато изпод нашите спални чували!

Така значи. Второ леговище. Вече започва и да се устроява. Няма що, мястото беше чудесно.

Спомних си как в Добржиш, в Дома на писателите, един много възрастен господин хранеше на прозореца катерички. Веднъж излязъл от стаята си, като се върнал, поискал да си сложи златната изкуствена челюст. А нея никъде я няма. Той си беше малко намусен и подозрителен господин и затова почна да гледа накриво чистачката и всеки, който би могъл да влезе в стаята му. И така около него възникна някаква голяма бъркотия. Но какво да се прави. Не му оставаше нищо друго, освен да си поръча нова челюст. А след това дойде зимата. Децата в парка се пързали с шейни и веднъж се блъснали в един смърч — от клоните му в снега паднала златна челюст.

На сутринта изметох хубаво полицата. Вечерта намерих там нов склад, а листата на бележника ми бяха измачкани. Трябваше да се преместя.

Толя весело ме наблюдаваше. Риска се чувствуваше като у дома си; нашата „стая“ ѝ принадлежеше. Ние бяхме за нея част от нейното

леговище. Беше чистница — не само че непрекъснато си лижеше лапките, но и ходеше по нужда на едно и също място — до наредените на куп дърва.

А на третата вечер, както стоях до печката над каната с чая, Риска изведнъж заби нокти в крачола ми, изпълзя на рамото ми, огледа се и скочи на масата. Толя в това време дереше белките и почистваше кожата. В краката му лежаха нейните мъртви приятелки. Риска за миг се стъписа. След това скочи на коляното му, изправи се и любопитно се загледа. Никак не се уплаши, не прояви никакво вълнение.

Ние с Толя се спогледахме.

— Бягай, че току-виж, и на теб съм одрал кожата — каза той. Свали я от коляното си.

Беше ѝ весело. Измъкна си отнякъде няколко боровинки, които ѝ бяхме донесли, и най-спокойно се зае с тях. Почна да ме хваща яд на нея!

Но аз я оправдавах. Държи се като в тайгата. Какво има тук да не ми харесва? Вълкът изяжда мъртвия си другар от глутницата. Природата е сурова. Какво искам тогава? Риска приема живота такъв, какъвто е. В цивилизования свят животът не е по-малко суров.

И все пак. При всичките ми оправдания все пак малко ме ядосваше тази нейна приспособимост. Тя би била образец и послушен, макар и твърде немирнен и крадлив гражданин. Горката Риска! — помислих си. — Та нали заради нея измъчвам Пиратка и Мурзик.

През тези дни непрекъснато и все по-настойчиво ме занимаваше един натрапчив и упорит въпрос: какво ще стане, ако не падне сняг през цялото време на моето пребиваване тук! Ще видя ли в дивата пустош някой истински звяр? Някакво голямо свободно диво животно в неговата естествена и волна среда?

Мъчеха ме и съмнения, които почувствувах за първи път, когато поехме през мъртвата пустиня към нашия лагер: живеят ли въобще в тайгата зверове?

6

Отговорът дойде на следващия ден.

На сутринта, тъкмо преминах реката и наближих брезовия гъсталак, видях лещарки. Бяха накацали от края. Застрелях две, но не исках да ги мъкна със себе си. Оставих ги на един изгорял елов пън, щях да се връщам тук.

Насочих се към вълнистите гребени на югозапад, към долината на рекичката Бели Ан. Тя се вливаше в Бамбуйка на два километра под лагера.

Скитах цели часове, но убих само една бялка. Втората, която след безкрайното лутане чух да пици сред гъсталака от ели, беше изчезнала безследно. След това над коритото на Бели Ан сред скалите видях хълмче, обрасло с борове. То се открояваше на фона на чистото синьо небе, скалите наоколо, леко заснежени, се спускаха към речното корито като откъртени.

Хълмът ме примамяваше. За да стигна до него, трябваше да заобиколя една част от високия зъбер.

Озовах се в странно мъртва гора. Брегът тук беше плосък, при наводнения водата заливаше смърчовете. Водата непрекъснато смучеше гората и ѝ отнемаше силата. Лишеите я бяха удушили съвсем. Гъсталакът от средно млади смърчове стоеше сега като призрак. Приличаше на омагьосана сивобяла хмелна нива. По стеблата се виеше къдрав лишей. Неговите завеси висяха неподвижно от мъртвите корони на дърветата и на места образуваха таван. Лишеят покриваше камъните и речните наноси; никъде никакви подрасляци.

Такова тъжно и мрачно място не бях виждал досега. Обзе ме някаква тревога. Приличах на удавник — около мене и над мене се простираше утайка от сива пяна. Такова чувство съм изпитвал като дете, когато ми се струваше, че съм се заврял в някаква тясна цепнатина или под тежкия гардероб, а въздухът не ми достига и аз не мога да изпъля навън. Колкото по-навътре навлизах, толкова по-страховита ми изглеждаше тази гора. Краката ми затъваха във възглавницата от лишей и с хрущене отпечатваха следи, които не се заличаваха, а оставаха

мъртви като всичко наоколо. Когато закачих едно стебло, широко колкото длан, то шумно изпраця и от него се посипа прах. Това беше недействителна гора. И в дивата неоклована природа е възможен абсурдът!

Едва в подножието на хълма си отдъгнах. Направих само няколко крачки и от снега се показа пъргав, безкрайно блестящ зелен мъх. Между борвете просветваха брези. Само камъните бяха покрити все още с плесента на лишките, като с петна.

С облекчение се изкачих на билото и се огледах. Оттук се откриваше хубав изглед към рекичката. Тя се спускаше към Бамбуйка през една дълбока клисура. Тук с Толя никога не бяхме идвали. Бреговете бяха обраснали с гъсталаци от храсти. На юг от хълма се простираше вълнообразно тревисто плато.

Никаква следа наоколо. Абсолютно пуста местност.

За това, че се бяхта за този, дето духа, дотук — заслужих такова гробище. А ще трябва да се връщам през него. По дяволите, защо се домъкнах тук?

Разочаровано се огледах за по-кратък път. Накрая реших, че ще се върна обратно по собствените си следи. В непознатата местност това винаги е най-сигурно.

Готвех се вече да тръгна, когато измежду дърветата се обади кълвач.

— Чук! Чук! Чук!

Неговото почукване беше истинска музика — беше живот. Звучеше в ушите ми топло като слънчеви лъчи. Къде ли „работи“? Не ми се тръгваше, без да съм го открил.

Вдигнах глава. Високо върху ствола на един бор забелязах бяла ивица. Такава имаше малко по-ниско на съседния бор. От начало тези белези нищо не ми говореха. Приличаха ми на дървета край шосето, одраскани от камион. Взрях се внимателно в тях.

Едва когато забелязах разкъсаната кора и сърцевина пред мене, умората ми моментално изчезна. Приближих се повече.

Мечешки нокти. В живата плът на дървото се разпознаваха всички нокти, между брезите още висяха парцалчета от лико и трески.

Първата голяма мечка е огризала дървото на един метър от земята. Възбудено го докоснах с длан.

Отпечатъкът на мечешката лапа беше най-малко два пъти по-широк!

Вторият отпечатък на великанска лапа беше разкъсал кората и сърцевината високо на същия този ствол. Не можех да вярвам, вдигнах ръка.

Не достигаха точно още 60 сантиметра. И то при моята височина, при моите 186 сантиметра.

Отново разтревожен се възрях в пръстените и раните на съседните дървета. Бяха далеч по-тесни и по-плитки.

Мечка и две мечета!

Следите обаче не бяха пресни, по това време мечките спяха. Но бърлогата можеше да бъде наблизно.

Неволно се огледах. Само това ми липсваше, да връхлетя на някой такъв скитник с малокалибрена пушка в ръце. При тази мисъл ме обля горещина. Но в същото време се и радвах. Първата мечешка следа. Значи живеят тук. Ще дойда да фотографирам мечешките нокти. Любопитен съм да видя какво ще каже за моето откритие Толя.

Сега вече пътят бягаше под краката ми. Когато стигнах рекичката и се изкачих на билото, което се спускаше към Бамбуйка, си спомних за моите яребици.

Изумен се спрях.

Нямаше ги там. Пънят беше празен.

Толя. Толя е минал оттук с Мурзик и Пиратка и е прибрал яребиците. Но се сетих, че те бяха минали на отвъдната страна на реката и че им предстоеше дълъг поход. Толя не е бил тук.

В този миг забелязах на няколко крачки от пъна разхвърляна перушина.

Някакво животно беше проследило птиците и ги беше изяло на самото място. Разгледах следите. Тънката снежна покривка беше изтъпкана. Но наблизно, по посока към реката, ги видях ясно. Чиниевидни, по две, по две, като нанизани на конец. Росомаха!

Две различни следи в един и същи ден!

А росомахата е била тук през деня. Пред мен бяха пресните следи на звяра, и то какви!

Толя веднъж, като дете, наблюдавал двубой между росомаха и лос.

Било ранна утрин — Толя спял в копа сено на брега на Витим — когато от другата страна на реката дочул тропот и шум от скършени клони. След това забелязал огромен лос мъжкар, който идед на водопой. Лосът нагазил във водата до средата на краката си и легнал. Известно време се преобръщал във водата, после излязъл на плиткото, отново се потопил и заплувал към дълбокото така, че водата му закрила гърба и от нея стърчали само рогата, ушите и муцуната му. Плувал. Насочвал се към отсрещния край на ливадата, когато зад него водата внезапно се разплискала.

От клоните на една повалена лиственица скочило някакво животно и заплувало косо към елена.

Лосът бързо извърнал глава, при което ушите му изплескали във водата. Вдигнал муцуна и почнал да души.

Почувствувал опасност и станал неспокоен. Мястото било лошо за бой. Не знаел накъде да тръгне.

Един миг се колебал дали да се върне. Твърде дълго се колебал.

Решил да преплува реката и се спуснал косо към брега. От време на време обръщал глава, но непрекъснато работел с краката.

Росомахата, която чакала тази възможност край реката може би цели дни и седмици — на сушата навярно никога не би нападнала един стар елен — плувала по-бързо. Дистанцията бързо се съкращавала.

Росомахата била съвсем близко до шията на елена.

Лосът се опитал да стъпи — затърсил с копита — но мястото все още било дълбоко. Гърбът му потънал във водата. Объркано започнал да се мята наляво и надясно.

Извърнал се в срещуположната посока и направил опит да удари росомахата и да я издигне на лопатестите си рога. Главата му била като скована; на земята лесно можел да разкъса нападателя си и да го смачка с копита. Но тук бил безпомощен, в реката могъщата му сила не струвала нищо.

Росомахата леко се извила и след това бързо, точно покрай самия клон на рога му, го нападнала.

Еленът се извъртял. Отново се опитал да нанесе удар, но бил натясно. Отчаяно се мъчел да достигне брега.

Изведнъж росомахата, като голяма капка живак, се намерила върху гърба на лоса и забила зъби в шията му.

Еленът се мятал насам-натам. Тресял глава, напъвал се, мъчел се да отхвърли нападателя. Продължавал да гребе, все още хранел надежда. Но чувствувал вече смъртната опасност.

Росомахата не плувала. Оставила се да я носи лосът и с всички сили се мъчела да прегризе вратната му артерия. Мятали се във водата.

Еленът диво затръбил — но продължавал да плува. Водата започнала да почервенява от кръв. Най-после достигнал с копита дъното. Диво се напрегнал и се отърсил. Опитал се на плитчината да се преобърне и да смачка нападателя с тежестта си. Но росомахата седяла на шията му и не се пускала. Водата все повече почервенявала. Еленът тежко, хрипливо пръхтял.

Изправил се и пристъпил към брега. Кръвта бликнала от него като извор, стичала се по гърдите му и обагряла мократа му козина.

Отново затръбил. Но ревът му вече преминавал в хрипливо стенание и задъхано пръхтене.

Тръгнал право към Толя. Още не го бил забелязал — не можел да мисли за друга опасност. Чак когато съвсем го приближил, колебливо се спрял.

Също и росомахата, тази огромна невестулка, за първи път вдигнала глава. Един миг неподвижно, с кръвясали диви очи наблюдавала Толя. Лакомо облизвала окървавената си муцуна и се озъбила. Не можела да допусне, че ще трябва да се лиши от плячката си. Предизвикателно, нападателно поглеждала към Толя. След това колебливо, неохотно скочила. И като подскачала, изчезнала между камъните и елшовия гъсталак.

Лосът погледнал нататък. Все още стоял; не можел да реши какво да прави.

Стоял с наведена глава сред локва кръв, краката и извитите му плешки треперели.

Пръхтял. Пресекливото дишане се ускорявало, целият се свил и започнал да отмалява, сякаш потъвал в земята. Сгромолясал се на пръстта и тежко изпръхтял, сякаш разбирал какво е станало, какво го очаква.

След миг събрал сетни сили и целият опръскан с кръв, се изправил. С отчаяни усилия се затърлил към гъсталака. Един миг се чувало шумолене и прашене от роговете му, които чупели клоните.

След това станало тихо. Там някъде в гъсталака победителят чакал своята жертва.

Толя беше развълнуван, когато ми разказваше това. Изживяваше двубоя отново.

Втори път срещнал росомаха по-късно, когато вече имал свой участък. След цяла седмица отсъствие се връщал в една от хижите си и заварил там истинско опустошение. Росомахата влязла през прозореца: излапала всички продукти и като доказателство за своята пословична лакомия изяла и четири кожи от самур и няколко от белки. Преобърнала печката, разбутала консервите и разкъсала миришещата на риба мрежа. Като визитна картичка оставила след себе си противно остър задушлив смрад.

За тези свои постъпки росомахата открай време била сурово преследвана от ловците, въпреки че нейната дълга провиснала кожа не е никак ценна. За отношението на хората към росомахата обаче най-добре свидетелствува онова образно название, с което удостояват злите, свадливи и отмъстителни жени клюкарки, след които винаги въздухът остава развален, отровен. Наричат ги росомахи. Нима може да се намери по-точна характеристика за „любовта“ на хората от дивата пустош към този изключително боеспособен звяр?

Сега е установено обаче, че кожата на росомахата единствена не замръзва и от нея почнали да правят шлемове за космонавтите и за летците на голяма височина. Цената ѝ е скочила на 15 рубли — повече, отколкото за мечешка кожа — и преследването на росомахата се е превърнало в истинска треска. Броят на тези най-големи, двайсет-двайсет и пет килограмови невестулки, започнал бързо да намалява. Колко още ще живее този великолепен сърцат звяр? Та нали през последната година за целия ловен сезон, завършил през март 1967 година, в тукашния окръг от осемдесет хиляди квадратни километра при всевъзможното преследване на росомахата са били продадени само 26 кожи. По една росомаха на 3200 кв.км от тайгата.

И сега този побойник и може би най-независимата твар в тайгата, който винаги ловува сам за себе си, ни е съсед. Дали ще го видя?

Две различни следи в един и същи ден. А по всичко личи, че росомахата е била тук не много отдавна.

Връщам се към къщата като в някакъв екстаз. Коминът пушеше.

— Толя! Толя!

Показа се пред вратата. Мислеше, че нося най-малко 30 белки. Но като видя лова ми, неразбиращо ме погледна.

Това, че съм открил мечешки следи, за него нищо не значеше. Каза, че през лятото видял голяма мечка с две мечета на около 10 километра по-надолу край Бамбуйка. Но когато му разказах за росомахата, наметна ватенката си и двамата заедно с кучетата отидохме на самото място.

Тъкмо преминахме реката, Пиратка и Мурзик започнаха да тичат възбудено и да лаят. Бяха усетили миризмата на росомахата. Следата беше съвсем прясна.

— Само това ни липсваше! — изруга Толя. — Може големи бели да ни направи.

Изчервих се. Бях се зарадвал, че лещарките са изчезнали.

На сутринта Толя стана по-рано от друг път и веднага щом запали печката, излезе. Още се излежаваш в спалния чувал, когато прозвучаха далечните удари на брадвата.

Какво ли има? Защо е отишъл толкова далеч за дърва? — помислих си. Греди от конюшните имахме достатъчно.

Скочих, сварих чай и препекох сланина. Но Толя още не идваше.

Излязох навън. Горещата вода се чу изпращяване и шум. Изглежда, Толя беше отсякъл дърво.

Понеже все още се бавеше, тръгнах аз към него. Толя влачеше нещо близо до мястото, където вчера бяха изчезнали яребиците. Мурзик и Пиратка подскачаха край него.

Беше отсякъл една голяма бреза и върху дългия почти метър и половина ствол издялваше дълги остри зъбци. Най-дългият стърчеше в средата.

— Направих капан за тази разбойница — каза той. — Шиш.

Шишът беше много стар капан за росомахи. Неговият принцип беше прост. Разчиташе на това, че росомахата е много лакома и без да мисли, едновременно със зъби и с нокти се нахвърля върху храната. Шишът, на чийто среден зъб е забодена стръвта, е толкова висок, че звярът, застанал на задните си крака, трябва да подскочи за храната. При това подскачане се убежда на страничните зъбци. Колкото повече се дърпа, толкова повече се забиват зъбците в лапите или в гърлото му.

По своята същност това е все същият принцип, макар и твърде примитивен и по-несигурен, както и поставянето на железни вълчи капани в снега близо до стръвта. Но ние нямахме никакви големи капани със себе си. Те бяха останали в голямата база на Толя край Мечешкото езеро, а освен това нямаше и сняг.

Евенците прилагаха друг начин на ловуване. Той беше по-прост и по-сигурен за странстващите ловци.

Когато евенците — също както ескимосите в Аляска — открият в снега прясна следа на росомаха, те вървят след нея, докато не намерят дупката или мястото, където се е скрила. Лягат в снега и чакат, докато

се покаже. За преследвача това е много опасно, но затова пък е сигурно. Росомахата впрочем е некоронованият крал на скитниците. Няма своя постоянна бърлога и често преспива в чуждите дупки. Или най-спокойно се разполага в снега и се оставя да я засипе. Когато се събуди, тя се отръсква от снега и продължава обиколката си.

За нас, разбира се, този начин не беше подходящ и затова не ни оставаше нищо друго, освен да си опитаме щастието с шиша.

Междувременно, докато Толя го завършваше, аз се върнах в лагера за една яребица — имаше пет на сайбата. Толя щеше да счупи ножа, когато се опита да я разреже.

Точно когато слънцето изгряваше, шишът беше готов. Сега не ни оставаше нищо друго, освен да чакаме.

Вече имах — освен вечния, но просто еднообразен „двубой“ на Мурзик и Пиратка с Риска — още едно вълнуващо преживяване. Всяка сутрин и вечер отивах да преглеждам капана. Най-голямата ми грижа беше стръвта. Макар че съвсем не бе нужно, непрекъснато заменях старата с прясна яребица. Но росомахата повече не се появи; вероятно имаше много голям участък.

А междувременно ние трябваше да решим какво ще правим по-нататък. Белките непрекъснато намаляваха. Отдавна вече трябваше да сме в базата край Мечешкото езеро. Толя искаше да прекара времето си

в Уст Ан, докато падне сняг и започне ловът на самури. Но не беше предполагал, че зимата ще бъде толкова необикновено суха. Да остане или да тръгне?

Но все още съществуваха много причини, които ни бяха накарали да се устроим на лагер тъкмо тук. А когато най-после завали сняг, ще трябва колкото се може по-бързо да се върнем, да се прехвърлим обратно, докато снегът е пресен. Край Уст Ан се простираше вторият най-богат на самури участък на Толя.

Ето защо решихме да поизчакаме. Но същевременно предприехме няколко продължителни излизания. На два пъти преспивахме в къщичката край рекичката Амнунда на около 25 километра северозападно, а веднъж, след като направихме голяма дъга на юг, отново излязохме на Кабаргския път. По такъв начин площта на нашия участък се разширяваше, без предварително да сме ликвидирали лагера си в Уст Ан. Разстоянието между Амнунда и Кабаргския път беше почти 50 километра. Но ловът беше слаб и температурата непрекъснато спадаше.

През нощта температурата стигаше до -36°C , а през деня не надминаваше -20°C . Пейзажът ми изглеждаше вече съвсем пуст, почти болезнено празен. Само стари, сякаш вкаменени следи. Веднъж на една каменна издатина намерихме купчинка оглозгани кости, остатъци от кожа и рогата на елен *wapiti* — дълги, без разклонения, неправещи никога корона, но в горната си част рязко счупени назад. Тук се беше разпореждал рис. В оскъдния сняг личаха отпечатъци на неговите лапи и изпражнения. И за втори път след толкова дни — този път беше на съмване — отново ни събудиха Мурзик и Пиратка. Покрай нашия лагер преминаха два малки сибирски елена — кабарги. Наближаваше декември, когато започваше любовният им период. И това беше всичко. А сняг не падаше.

Толя ставаше все по-нервен. През деня се взираше към небето. То си оставаше синьо и от слънчевата светлина блясъкът му беше мразовит. Ще падне ли изобщо сняг тази зима? Изглежда, катастрофата щеше да бъде пълна. Ден след ден Толя го обземаха все по-големи опасения.

Само веднъж очите му заблестяха.

Бяхме седнали да си починем по време на един дълъг преход из тайгата и се греехме край огъня, когато Мурзик и Пиратка, които

непрекъснато тичаха някъде около нас, се разляяха.

Огледах се:

— Открили са бялка.

Но Толя необикновено бързо скочи. Стоя един миг изправен над мен и съсредоточено се заслушваше.

— Това е друг лай — каза той.

Погледнах го недоверчиво и удвоих вниманието си. Кучетата лаеха яростно — но Мурзик се държеше така и когато откри Риска в лагера.

Затичахме се към тях.

На платото, покрито с коренища и обгорели дървета, на една гола самотна лиственица седеше самур. На слънцето изглеждаше черен и гледаше нас и кучетата с диви, злобни очи. Пъргавото му като на невестулка тяло и рунтавата му, сякаш въздушна опашка почти се бяха слели с клона.

Предпазливо, с пушки в ръце, се приближавахме.

Самурът, все тъй сърдит и войнствен, неохотно изпълзя до самия връх на дървото. Сега козината му блестеше като чернокафяв кристал. По гърба му се проточваше лека, едва забележима ивица — по настръхналите косми преминаваха слънчеви лъчи.

Озърташе се, въртеше конусовидната си глава, с големи и островърхи уши и рязко щръкнали косми от тях на всички страни. Най-близкото дърво не беше достатъчно близко.

— Стреляйте!

Възбуденият шепот на Толя ме накара да дойда на себе си. Но как! Озъртах се като самура.

Толя вече лежеше на земята. Вдигаше пушката и опираше цевта на едно паднало дърво.

Скочих при него и се проснах по корем.

— Стреляйте пръв — гласът на Толя трептеше. — Стреляйте! — беше го взел на мушка, държеше зверчето в шах.

Какво? Да стрелям в самур? Ами как... В главата ми нахлу кръв.

Самурът се присви. Отново ни загледа немигащо и упорито, по-скоро кръвожадно, отколкото плахо. Не можех да стрелям. Трябваше да почакаме отново да извърти глава, за да го взема на мушка в профил. Това бяха безкрайни секунди.

И двамата лежахме неподвижно с пръст на спусъка. Струваше ми се, че показалецът ми ще замръзне. Отгоре на това взех, че се проснах и върху един друг по-малък дънер, който порядъчно ме убиваше. По-добре да не улуча, отколкото да му повредя кожата, шепнех си. Нищо не може да се направи, Толя ще стреля след мен. Ще се меря по-добре в самия крайчец на муцуната му! За нищо на света не бива да го улуча другаде, освен в главата!

В това време възбудените Пиратка и Мурзик отново обиколиха дървото и самурът се загледа в тях.

Не улучих! Също и Толя. И на него не му се искаше да рискува! Хищникът се дръпна малко назад и изви гръбнака си в тънка дъга. Отново натиснах спусъка — окото ми улови съвсем бавно и съвсем меко плъзгаво движение, самурът падна от клона. Напрежението в мен мигновено изчезна. Но работата не беше приключена. „По дяволите! — процедих ядосано. — Закачи се!“ Самурът беше паднал на най-горния чатал между клоните и ствола на дървото и без да дава признаци на живот, беше увиснал там.

— Добър изстрел! — каза Толя.

Бързо скочи и вдигна дървото, на което лежахме. Изтичах при него. Дървото беше доста тежко, но представляваше отличен таран. Блъснахме с него няколко пъти ствола на лиственицата. След малко коремчето на зверчето все така бавно и плъзгаво се наклони.

— Внимавайте за кучетата! — нареждаше Толя. Пиратка и Мурзик се спуснаха като лавина към падащото телце.

Толя с вик се хвърли към тях, разпъди подивелите кучета и вдигна плячката току пред грозно разтворената паст на Пиратка. Започна да я разглежда.

— Отличен изстрел! В ухото! — в гласа му долавях облекчение. И как не.

Толя се наведе към Мурзик и предпазливо му даде да близне окървавената глава, като за по-сигурно прикриваше с длани шията на мъртвото зверче. Възбуденият Мурзик можеше да захапе самура. В това време аз задържах Пиратка.

— Това е първият самур на Мурзик, трябва хубаво да запомни миризмата му — с това оправдаване Толя победоносно ми подаде плячката.

И тъй, ние с Мурзик вече имахме своето кръщение в лова на самури! Все поглеждах хищника с „царската кожа“. Истински красавец! Великолепно и силно, почти 50 сантиметра дълго тяло, оранжеви страни и нагръдник, с бляскава и мека, кестенявокафява козина, която под корема постепенно избледняваше. Духнах в козината — показа се неимоверно нежна синкава подплата.

Дадох си сметка какво щастие сме имали. Дори Даба не беше виждал качен на дърво самур. Преследваният самур обикновено изчезва между камъните и коренищата.

Пиратка и Мурзик продължаваха да ръмжат. Не можеха да се успокоят, макар че друг път, щом аз или Толя вдигнем убитата бялка, те почти веднага утихваха. Козината на Мурзик, съвсем настръхнала, стърчеше като бодли. Двете кучета тичаха наоколо и всеки път, когато ни приближаваха, издаваха раздразнени скимтящи звуци.

Да. Още когато бяха попаднали на прясната следа на самура и тръгнаха по нея, а ние с Толя ги последвахме, техният лай беше по-глух и по-застрашителен, по-раздразнен. Започвам да разпознавам ловния им език!

През цялото време, докато разглеждах самура, Толя стоеше до мен и очите му блестяха — съвсем като козината на зверчето, което държах в ръцете си. Блестяха, защото самурът беше неговият живот. Самурът го вълнуваше. Толя беше ловец на самури — по-късно имах възможност да разбера защо в неговия участък тези великолепни животни не намаляваха. Макар всяка година той да предаваше най-много кожи. Чрез самурите той си изкарваше прехраната.

Толя изцяло зависеше от тези великолепни зверчета. Нито белките, нито кожата на другите убити животни в неговия участък можеха да го изхранят като ловец. Когато веднъж размислях върху това, сметката се оказа съвсем проста. Миналата година за целия ловен сезон Толя беше предал 380 кожи от белки и беше получил за тях 570 рубли. За отделни кожи на лисици, хермелини, рис и два вълка — 216 рубли. Беше предал обаче 53 самура — ловците от цялата област, взети заедно, бяха убили 1126 — и само за тях беше получил 3460 рубли. Изкупната цена на една кожа на самур се движеше според качеството между 40 и 100 рубли. Всяко второ лято Толя трябваше да поправя деветте си къщички, които сам си беше построил, и за тяхното поддържане получаваше по 53 рубли.

Следователно годишният доход на Толя беше 4496 рубли. На пръв поглед доста прилична сума, макар че с тези пари той трябваше да си осигурява всевъзможно снаряжение. Но човек не бива да забравя за условията. Толя трябваше по цели месеци да живее сам във вътрешността на безкрайната, пукаща от мраз и мъртва пустиня. Трябваше постоянно да се движи сред диви места, в които го дебнат хиляди опасности, като се почне от подхлъзване и замръзване и се стигне до неочакваните срещи с диви зверове. При това и без възможности за своевременна лекарска помощ и без най-елементарната хигиена.

Не беше много по-различно и през лятото. Дори него Толя не можеше да го прекара с ръце в джобовете. Ремонтването на ловните му къщи означаваше в действителност да кръстосва по целия участък. Трябваше на кон или с лодка да докара запаси за зимата, да достави сол, захар, сухари, кондензирано мляко, юфка и свещи в една от къщите и след това с раница на гръб да ги разнесе по другите. Трябваше да наглася продуктите на сигурно място, да поправи покрива, както и пълнежа от мъх между вътрешните и външните страни на стените, надробен от дъжда и слънцето, трябваше да потегне повредените сушилни и нарове, да подмени строшеното от диви животни стъкло на прозореца. След това трябваше да приготви малко дърва за огрев, за да си спести този труд през зимата. И Толя отново се изгубваше със седмици из тайгата, където от средата на юни до първите есенни студове се носят облаци от комари. Разкаляните от наводненията рекички и потоци по време на горещото безветрие се превръщат в истинско божие наказание. Няма спасение от комарите и Толя се връща у дома с подпухнало лице и отекли очи. Разказваше ми, че понякога се хранел в самия дим и въпреки това комарите падали в супата му. През по-голяма част от годината Толя не познава никакви удобства, дори у дома си, където за него се грижи Хенриета. За него е истински лукс да поседне за малко на пладне с Хенриета в дните, когато коси ливадата край селото. Парите, получавани за кожата, му излизат дяволски скъпо. Толя никога не би се скитал из тайгата, ако нямаше ловджийско сърце и ако тайгата не беше неговият живот.

И после кой можеше да знае какъв ще бъде ловът през следващия сезон? Животните можеха да пострадат от болест или от някакво стихийно бедствие. А можеше да се случи и зима като сегашната!

Без сняг и без капани Толя е направо загубен.

Слънцето вече залязваше, когато на другия ден поехме към лагера. Пиратка и Мурзик почнаха да душат пред самия лагер. Притичваха от дърво до дърво, забил муцуни в земята. Бяха съвсем объркани. Накрай се спуснаха към реката.

По леда се виждаха множество следи от белки и черни зърна от изпразнения. Цялата широка ивица от скреж беше утъпкана от лапи. Това ми изглеждаше недействително; нищо не разбирах. Сякаш от тук беше минало цяло шествие, цяла армия от тези малки четирикраки зверчета.

Следите водеха към разтварящото се ветрило на другия бряг, на около 200 метра от нашата дървена къща.

След толкова „бедни дни“ и след стотиците километри, извървени през пустата тайга, не можеше да ми дойде наум нищо по-безсмислено и по-налудничаво от мисълта, че всички белки са се разбунтували и са тръгнали да освобождават Риска.

Недоумяващо погледнах Толя.

Но той ускори крачка. Очите му отново заблестяха.

— Може да имаме късмет. Бързо! — той вече държеше пушката в ръката си.

Стъмваше се, а по това време белките обикновено се скриват, те не обичат тъмнината. Трябваше да побързаме.

Пиратка и Мурзик просто прелетяха през Бамбуйка и изчезнаха зад върбите. Разляяха се в Парка.

— Тук са — почти изкрещя Толя. — Скитащи белки.

Скитащи белки? Нищо не знаех за тях. По нашите места катериците не предприемат колективни пътешествия. По-късно Толя ми обясни. Понякога през есента, когато бялката се избави от грижите си по отглеждането на малките след второто раждане, цели родове почват да се събират и колективно поемат да търсят храна. Тръгват обикновено от места, където е имало малко горски плодове. Извършват дълги преходи по дърветата, преминават и широките тундри. Толя веднъж видял цяла тайфа от около двеста белки да плуват през Бамбуйка! Нищо не може да ги спре по пътя им.

Най-после ги забелязахме. И в същото време ги чухме. Седяха или скачаха по дърветата, пискаха и пронизително цвъркаха. Чуваше се

шумолене и хрускане сред мъртвата ледена тишина на тайгата! Паркът беше пълен с шум и движение, приличаше на някакъв голям пазар.

Вероятно бяха дошли подир обяд, след нашето излизане. Цялата замръзнала и покрита със скреж земя наоколо беше обсипана с пресни купчинки от люспи на шишарки; под смърчовете се виждаха купчинки от млади клони. Белките търсеха в младите издънки на дървото нещо за ядене — опрашени пъпки. Изяждайки тях, прегризваха целия филиз. Такова едно посещение беше истинско бедствие за гората.

Мурзик и Пиратка предизвикваха сред тях истински хаос. Сами не бяха на себе си. Не знаеха къде по-напред да се спуснат; подплашените белки скачаха току пред муцуните им. И въпреки това виждах как от по-далечните дървета валеше дъжд от люспи на шишарки.

Това беше изключителен лов, макар че стадото не беше особено голямо. Изглежда се бе образувало от различни родове.

Толя имаше работа тъкмо за три вечери, а Мурзик и Пиратка — запас от храна.

Настъпваха истински ловни пости, дни на абсолютна пустота и бездействие.

Нашите излизания ставаха все по-безрезултатни. Случваше се по цял ден нищо да не се покаже в тайгата. Човек можеше с часове да се мъкне през омагьосаната от мраз пустиня, без да срещне жива душа. Росомахата беше изчезнала.

В отчаяната си ловджийска упоритост реших да премина дългата тундра. Простираше се на цели километри. Тук-там из нея растяха купчини борове и високи върби; тук-там сред безкрайното пространство от заскрежена трева се виждаше по някоя самотна лиственица. Беше невероятно трудно да се върви. При всяка крачка се подхлъзвах в дупките, пропадах между тревистите бубунки и се препъвах. Всеки миг краката ми се заклецваха между буците толкова здраво, че с огромно усилие ги измъквах. На места тревата достигаше човешки бой. За няколко минути се почувствувах безкрайно уморен, като че бях пълзял на колене из калта. Когато най-после достигнах първите дървета, по тях нямаше нищо. Разочарован и с чувство, че всичко е било на вятъра, капитулирах. Върнах се обратно — едва се дотъртрих до гората.

Единственото нещо, което „хванах“ през последните три дни, бяха няколкото картини. Отново отидох на моя „мечешки хълм“ и фотографирах мечешките лапи.

Кръглите и разрошени гнезда на белките от клони, трева и листа бяха осиротели; още по-диви, почти жалки изглеждаха гъбите, набодени тук-там по храстите. За цялото това време, за четири целодневни излизания с Мурзик и Пиратка, Толя беше донесъл само 11 белки. Ставаше все по-студено. Каква полза, че кръстосвахме нашир и дълж земята, която криеше под скалистите си склонове, из клисурите на потоците и рекичките, под камъните и пясъка златни зрънца и диаманти. Из тези почти неизследвани краища далеч на север и на изток се криеха богати находища. В Златните пясъци — а то съвсем не беше особено голямо находище за промиване на злато — за времето от пролетта до есента, когато можеше да се работи, добиваха по 122 килограма злато на пясък. Ние стъпвахме по камъни, пръст и лед, които криеха лъскав метал и скъпоценни камъни; но тази мисъл никак не ни вълнуваше. Находища за нас бяха само пресните отпечатъци от копита или лапи, пресните следи. Очаквахме дивеч. Напразно.

Една вечер седнахме да прием чай. Толя нямаше работа. Изведнъж ме попита коя дата сме днес.

Сепнах се удивен.

Досега не бяхме почувствували нужда от някакъв календар, никой не броеше дните. След всичките неочаквани и катастрофални за лова ни последици на зимата ние бяхме живели в някакъв волен простор. Понятието календар беше изчезнало от паметта ни. Цялото време се беше съсредоточило в едно целенасочено и еднообразно разписание: развиделяване и отиване на лов. Това беше една цялостна верига, която не познаваше неделни дни и други празници. Такива придобивки в тайгата не важат. Ловците наваксват загубеното чак подир своето завръщане.

Измъкнах бележника си. Освен отметките и наблюденията ми за нашия живот в пустошта той съдържаеше също някакъв лаконичен дневник на най-важните събития. Напомняше донякъде тефтерчето на майка ми, която работеше в кооперативното стопанство и всяка вечер си записваше извършената работа: „Копане на цвекло 6 ч.“, „Плеване 8 ч.“, „Набрах 8 щайги ягоди“.

В дните, когато нищо особено не беше се случило и когато се връщах в хижата капнал и премръзнал, след най-неотложните грижи, едва-що приседнал до бумтящата печка, с натезали за сън очи, бях отбелязвал съвсем кратко: „Две белки, Толя 8“ или „Нищо не се показва“, „Студ -38°C “. Тук имаше и бисери като „първите вълчи следи“, „росомаха отмъкна яребиците“, „мечешки следи“. Но всичките ми бележки бяха без дати! Сега, при наличието на всичко, което бях отбелязал, ние започнахме да се връщаме назад и да пресмятаме. Когато стигнахме до днешния ден, се получи една твърде неприятна дата. Беше вече 27 октомври.

В Уст Ан бяхме прекарали 4 седмици. Половината от моя срок беше минал. А колко животни бях видял? Балансът не беше никак утешителен нито за мен, нито за Толя, резултатите — отчайващи. Самурът, който застрелях, още повече ни отчая. И двамата — по различни причини — бяхме изгубили много.

— Не ви ли омръзна вече? — попита Толя, като сърбаше чая. В гласа му се долавяше недоволство и яд; изглеждаше много угрижен. Всичко можеше да понесе, но пред това идиотско време, което ни преследваше, беше безпомощен.

Чувствавах, че след последните безрезултатни скитания и студа, който от ден на ден ставаше все по-пронизващ, започва да ме обзема голям скептицизъм и едновременно с това и физическа умора.

8

Сутринта навън беше страхотен студ. Пиронът над главата ми, както винаги, беше съвсем побелял и надебелял от леда, но сега дори и телът, опънат над самата печка, между провесените чорапи и кърпи за лице, беше покрит със скреж. Петната от лед по стените от ден на ден ставаха все по-големи.

Лежах и не ми се излизаше от спалния чувал. Отвсякъде лъхаше страшен студ.

Преди ден-два, когато човек ставаше, облечеше се и почнеше да се движи, не беше така лошо. В Прага, когато имаше вятър и лапавица, при -12° ми беше много по-студено, отколкото тук при -30° . В сухия, чист въздух при абсолютното безветрие, което властвуваше тук, студът се понасяше къде по-леко. В последните дни обаче студът пронизваше до кости. През нощта температурата не спадаше твърде бързо, стигаше към -40° , но разликата между нощната и дневната температура все повече намаляваше. Слънцето видимо отслабваше. Потапахме се в една непрекъсната бездна от студ — и това означаваше, че термометърът ще продължава да пада. Миналата година по тези места живакът паднал чак на -62° . Бр-р-р! Изтръпнах.

Пиратка отвън беше поставила предните си лапи на вратата и дращеше. Викаше ни на лов.

Свих се. Вътре в чувала, грижливо затворен с мънички пръчици, бях изтеглил измачкания чаршаф чак до брадата си. За пръв път не ми се излизаше. Прииска ми се да остана до печката — така понякога се глезеше Мурзик. Поне един ден да помързелувам! От сутрин до вечер да хвърлям дърва в печката и хубаво да се натопля; да си протегна краката от пейката към огъня, защото на пода щяха да измръзнат. И да сложа малко в ред своите книжа. Бях разхвърлял бележки навсякъде. Отгоре на това не бях съвсем сигурен коя дата е. Трябва да водя по-сериозен дневник; да си спестя труда за в къщи.

Добре, че си давам сметка за всичко това.

А Мурзик и Пиратка, горките, по цяла нощ треперят сред арктическия мраз. Лежат зарити в снега и притиснати един до друг,

всяко е пъхнало муцуната си в козината на другото. Понякога от бялата купчинка се подаваха само два остри, покрити със скреж носове. На няколко пъти исках, още преди да настаним при нас Риска, да пуснем вътре кучетата и да ги оставим малко да се постопят. Но Толя клатеше отрицателно с глава. Имаше такова съображение: към кучетата трябва да бъдем последователни, иначе ще се опитат да упорствуват и да си извоюват някои изгоди, които по-късно, на друго място, в суровите условия на зимната сибирска тайга, биха могли да ги погубят. С две думи, Мурзик и Пиратка не биваше да се изнежват.

— По тоя начин аз им запазвам живота — каза Толя. — Ами какво да кажем за вълците?

Да! Беше прав.

Спомних си за кучетата при нас. Обикновено спят в затоплени жилища, а ако са навън, при лошо време могат да се скрият в своите колибки с двойни стени и заключалки, за да не излиза топлината. Такова едно куче не би могло да издържи дори една сибирска зима.

Същото е и с конете. Малките татарски коне цели два дни носеха на гърба си нашия багаж и нас самите през мразовитата тайга. Когато най-после пристигнахме и аз поисках да им затопля малко вода — през тези два дни те не бяха яли нищо топло, нито пък бяха пили вода, — Толя и Даржаев шеговито и в същото време малко уплашено се усмихнаха. Със своята грижовност можех да погубя конете. Вода им дадохме от Бамбуйка — в нея плаваха ледени парчета. И малко сено. Чак сега разбрах защо долу в селото, тук-там из дворовете конете стояха завързани за диреци вместо в конюшня. Причината беше съвсем проста.

През лятото конят се охранва, надебелява и се изнежва от топлината. И затова местните хора постъпват съвсем просто. Щом настъпи първият студ, извеждат конете на двора и цял месец, докато температурата непрекъснато спада, ги хранят със сено и ги поят със студена вода; оставят ги навън и през деня, и през нощта. Тази „карантина“ ги запазва. Ако един охранен кон мъкне през нощта някакъв товар из тайгата и се изпоти и остане след това на арктическия въздух, той непременно ще умре. Това се казва режим! Но друг начин няма.

Тук властвуваше безмилостният закон на живота.

Всичко му се подчиняваше.

След обеду преди заминаването ни от Бамбуйка Хенриета ни беше приготвила банята в сайванта, който се намираше на около 80 метра от къщата. След банята Толя тръгна към къщи. Шляпаше гол, с кърпа около бедрата си, и бос. В студа от него се вдигаше пара като от котел, в който се изварява пране. А след него вървеше 9-годишният Льовка. За мен това беше истински шок. Малко пъти съм изпитвал страхотен студ, както тогава, когато ги гледах — със съзнанието, че сега и на мен ми предстои баня. Само че аз се лиших от тази спартанска разходка. Когато след това влязох в гостната, на масата ме очакваше водка и горещ чай с боровинки.

Толя собствено не носеше шал и в тези студове имаше под ватенката си само пуловер и риза, на която често разкопчаваше яката, така че почервенелият му врат беше гол. В тукашните места затваряха училищата за малките деца при -40° , а за по-големите — при -60° . Човек трябва да се калява; за да придобие всички физически и духовни качества, за да се чувства в тайгата наистина свободно. И в края на краищата продължителното пребиваване в места с изключително ниски температури не отслабва човешкия организъм и не предизвиква болести, напротив, укрепва организма. Вече чувствавах това по себе си.

През цялото време тук нито веднъж не настинах, нито пък се появи някакъв признак на заболяване. Разбрах Толя. Когато след пристигането ни тук го разпитвах за лекуването на различните болести в тайгата, струваше ми се, че се хвали. Неговите отговори и пренебрежителната сигурност, с която говореше за своето здраве, просто ме провокираха. Но всъщност откъде можеше да се вземе тук грип например.

Живеехме в съвършена медицинска изолация. Дори и да се появяха някои бацили и болестотворни микроби в зимната тайга, студът и ултравиолетовите лъчи, които обилно проникваха в чистия въздух, биха ги унищожили. Но в Антарктида, в най-студеното място на земята, където студът достига до -89° , лекарите са установили, че в първите дни след пристигането им там дейността на дихателните органи, сърцето, вените и кръвното налягане на полярниците чувствително се изменя. През това време им е студено и те се обличат по-топло. Но покъсно дори при студ -50° те нямат нужда от допълнително облекло.

Добре, че не съм на Южния полюс. Тук студът достига само до -60° . От устата ми излизат кълба дим.

Изведнъж Пиратка и Мурзик се обадиха едновременно.

В прозорчето се появи сянка; някой надзърташе вътре. От прозорчето беше останала само една цепка, останалото беше скреж и парче, покрито с лед стъкло, както и накъсаната на парцали вече найлонова кръпка.

Беше Мурзик. Той пригласяше на Пиратка, която с настойчиво скимтене натискаше с лапи и гърди вратата. Дращеше с нокти и чукаше с муцуна. Мурзик започна сърдито да полайва. Настояваха да станем; искаха закуска.

Толя скочи. Когато запали печката, аз също станах и изтичах за вода. Беше страхотен студ. Ледът на реката звънко пукаше.

Започна ежедневната гимнастика. Трябваше да се пробие замръзналата дупка и с кутията да се напълни кофата. Да се направи в леда такава дупка, че да се загребе направо вода с кофата, би изисквало невероятна енергия. Мурзик и Пиратка бяха с мен — удостоиха ме със своето благоразположение. Радвах се, че почва денят, че най-после сме се разшавали и че ще получат своята утринна дажба, всеки по една топло сварена бялка. Спуснаха се след парченцата лед, които със звънтене летяха по гладката повърхност.

Когато най-после извадих вода — ръкавицата ми залепна за кутията и кофата и беше трудно да я отлепя — кракът ми се подхлъзна и се залях. Ама че работа!

Исках да се изтръскам, но водата по ватенката ми беше замръзнала. Беше се превърнала в ледена броня още преди да е намокрила плата. Изстъргах с нож леда от ватенката и панталоните си и

всичко беше наред. Беше -44° , най-ниската температура, която въобще помня.

След закуската Толя замина с кучетата. За първи път оставах сам в къщи. Извадих своите бележки и известно време се рових в тях, като прибавях това-онова и си играех с Риска. Тя ми крадеше хартийките, мачкаше ги с лапите си и въобще проявяваше необикновена радост, че не е сама.

Но животът беше по-силен; в Прага все щях да намеря време за писане.

Към обед прибавих още дърва в печката, облякох се топло и взех карабината. Дойде ми наум, че мога да изляза нагоре по реката — може би някъде по скалите край брега ще забележа кабарга. Имахме нужда от друго месо, през цялото време се хранехме с лещарки и риба.

Кабаргата, обитател на средноазиатските планини, е малък, почти метър висок елен. Дори самецът е без рога. Кабаргата е необикновено плаха и мълниеносна бърза. Копитата на страничните пръсти могат широко да се разтягат и затова тя стъпва леко и по стръмните заснежени склонове, непроходими за човека. Толя разправяше, че е виждал кабарга да пълзи и да скача и по ниско приведените клонове на дърветата. Да забележиш кабарга и да се приближиш до нея, е истинско чудо. Но сега настъпваше единствената възможност, любовният период. Мъжкарите диво воюват помежду си и също така свирепи и заслепени, с притъпено внимание по отношение на околната среда преследват самките. Това, че преди няколко дни две кабарги притичаха покрай нашия лагер, ми вдъхваше надежда.

Крачех в дълбоката и мразовита, безгранична тишина. След около два километра ниските брегове се променяха. Бамбуйка завиваше право на север. Течеше между високи, скалисти склонове, пълни с урви и сипеи и обраснали с трева, храсти, островчета от брези и отделни борове. Речното корито тук преминаваше в широко поле от речни камъни.

Десният бряг, поръсен леко със сняг, и половината от реката бяха в сянка. Но въздухът, както винаги — прозрачно чист. Това беше най-удобното място за наблюдаване на кабарги. Можех да виждам надалеч по двата склона, никаква съчка не изпращяваше под краката ми. Карабината беше приготвена за стрелба. Всеки миг някъде по склоновете можеше да се мерне кабарга. Но нищо не се появяваше.

Чуваше се как гърми ледът, пращеше много по-често от друг път; като че ли нещо под него ставаше.

След това на огряната от слънцето страна на реката в поледицата отново съзрях все същите чиниевидни, нанизани като на връв следи. Росомаха!

Следите не бяха заскрежени. Значи е минала оттук малко преди мен.

Отпечатъците на нейните лапи можеха лесно да се разпознаят и върху чистата ледена повърхност. На два пъти приближаваха до брега, изчезваха, но скоро след това отново се появяваха.

Изведнъж я забелязах. Тичаше с вълнообразно движение, скачаше с дъговидни, еластични подскоци ниско до земята. Предните и задните ѝ лапи падаха на едно и също място. Приличаше ми на кафява мъхната топка със светла ивица, подскачаща по огряната от слънцето искряща ледена повърхност.

Докато да се опомня, изчезна между камъните.

Спря се зад един камък. Опря лапи на него и вдигна глава. Наблюдаваше ме от прикритието си.

По-скоро чувствувах, отколкото виждах източената ѝ глава с широк, силно изпъкнал череп, с белезникаво петно между очите и с малки окосмени, овални очички.

След миг изчезна между камъните по склона.

Там следите свършваха. Росомахата сякаш беше потънала в дън земя.

Сигурно е оглеждала своя участък, помислих си. Спомних си, че Толя ми разказваше: „Ако за вълците се говори, че са пастири и санитарни на еленовите стада, за росомахата може да се каже, че е пастир на кабаргите. Винаги се появяват заедно. Където има кабарги, там се появява и росомаха. Това е една много странна симбиоза. Нещо като осъден и палач.“

През любовния период на кабаргите росомахата само си точи зъбите; иска да се запаси с месо за дългата зима. Когато двама се карат, третият печели. Росомахата заляга край пътеката на кабаргите и неподвижно, по цели часове дебне своята жертва. Тя е изключително упорита и направо твърдоглава в лова. Няма да се откаже от жертвата си, която преследва, дори много по-лесен лов да се изпречи на пътя ѝ. Горките влюбени кабарги!

И нима беше чиста случайност това, че женската росомаха и кабаргата са влезли заедно в речника на женските прякори? Редом с росомахата е и кабаргата, мъничка и чевръста, бърза женичка. Каквата е Хенриета на Толя. И тук имаме антиподи.

Продължих нататък. Пристъпвах предпазливо, въпреки страшния студ държах пушката в ръцете си.

Открих следите ѝ още веднъж на няколко десетки метра по-горе. Този път техният синджир се спускаше надолу. Росомахата се разхождаше по реката като някой надзирател по риболова.

Повече не я забелязах. Дори между скалите нищо не се появи.

Имаме общ участък, помислих си. Нашият малък скоклив съперник също обикаля своя терен, също търси и преследва. Преспива в своите „къщички“ или като скитниците евенци спи под широкото небе.

За да живее, трябва да ловува и да убива. Тайгата е безмилостна и в нея владее законът на зъбите и ноктите. Дори едно такова ласкаво, игриво и немирно животинче като бялката — като Риска, също трябва да бъде порядъчен крадец и убиец. Обикновено бялката има няколко съседни „къщички“, гнезда, в които се крие и преспива и от които тръгва за грабеж. Чак след това се връща в главната си „ловна база“, в най-солидното си и най-просторно гнездо, където отглежда своите малки.

А нима ние с Толя също не ловуваме, за да живеем?

Връщах се. Не се появи никаква кабарга. Не знаех какво да мисля.

Все пак зарадвах се на росомахата — видях я как скача в своето свободно движение, в несмутената от човека тайга, но в същото време ме обземаше все по-голям и по-голям яд. Защо не стрелях? Какво щеше да си помисли Толя? Освен това ми беше и доста студено. Вървах твърде предпазливо и бавно. Не се стоплях от движението си както друг път, страните ми се схванаха от студ, очите ми сълзяха. Усещах как клепачите ми натезават от лед. Искаше ми се да съм на топло... Но ме обзе желание да пресека тайгата, да заобиколя завоя и да погледна нашия шиш. Три дни не бях сменял стръвта.

Разбира се, беше непокътната. Изглежда росомахата тогава само е изтичала отгук и случайно е подушила лещарките. Иначе ловува между камъните и скалите, където живеят кабаргите.

На брега — току пред мен, видях нашата къща с весел дим над нея и останах като прикован.

Реката течеше.

Някъде горе, в местата, които кръстосвах, под налягането на течението ледът се беше пукнал, водата беше преляла и течеше над замръзналата повърхност. По краищата бързо замръзваше, образуваше се нов леден ръб; но в средата на реката се чувствуваше движение. Не можеше да се премине, не ми оставаше нищо друго, освен да се върна. А бях почти у дома си и къщата вече излъчваше топлина — отдавна не бе ми се случвало такова нещо, обикновено се връщах преди Толя.

Докато се оглеждах уморено и ядосано, се обади Мурзик. Какво го е прихванало? Тичаше и се опитваше да премине през реката!

Внимателно газеше по прясната черупка на леда, пропадеше в рядката ледена каша, опитваше дълбочината под себе си. Предпазливо и объркано се спираше, предприемаше нови опити. И при това непрекъснато въртеше опашка.

Тресях се от студ, като го гледах как цапа в ледената вода, от която се вдигаше мъгливо изпарение. Но в сърцето си чувствувах топлота.

Бързо тръгнах по брега надолу. Мурзик разбра. Върна се на брега и полетя по другата страна насреща ми.

Преди да се дотъртя до пукнатината, от която извираше водата, беше вече при мен. Целият потънал в лед, се опря на мен с предните си лапи, подскачаше и се опитваше да ме близне по лицето. При това слабо пролайваше и целият трепереше; от гърлото му излизаше приятелско ръмжене, сякаш бръмчеше молец.

Мурзик ми възвърна доброто настроение. Чувствувах как до мен топло се докосва животът.

Когато се върнахме, Пиратка лежеше пред вратата и с интерес ни разгледа.

На следващата сутрин Толя отново излезе с двете кучета. Аз тръгнах по реката — до сутринта отново беше замръзнала. Но нямаше никакви следи. Росомахата като че бе пропаднала в дън земя. Вчерашните ѝ следи, оставени като нейна визитна картичка, изглеждаха съвсем сиротни. Плоските чинийки бяха набъбнали от скреж.

Този път не отидох много надалеч. На обед се върнах в лагера. Изпих канче горещо кондензирано мляко, постоплих се и се спуснах по

обратния път надолу по Бамбуйка.

След около два километра приближих устието на Бели Ан и островчето от наноси, обраснало с върби и елши, сред които стърчаха кичури трева и купища съчки. Рекичката течеше през дълбока, дълга клисура; над самото устие се издигаше щитът на една остра скала, оцветен от големи оранжеви петна. Скалата свързваше билото на клисурата с високия каменист бряг на реката, който се проточваше, докдето поглед стига, на юг. Лявата страна на речното корито образуваше широко каменисто поле, което постепенно преминаваше в горист бряг.

Изминах още един километър и изведнъж удвоих вниманието си.

Каменистият насип на скалата се раздвижи.

В същия миг дочух звук, който буквално ме прикова към леда. Яростно изблейване и някакъв особен кух и приглушен трясък. Не приличаше на звука, който издаваха удрящите се рога на два биещи се елена; това беше твърд удар на две къскащи се глави. Сърцето ми спря.

Звукът на боя идваше отгоре — почти от билото на разцепения скалист склон. Още не виждах съперниците.

Стоях като вцепенен; не смеех да помръдна, за да не ги изплаша.

След това на самото било, право срещу синьото небе, забелязах странна сянка, която се сливаше с грапавините и камъните, поръбили зъбера, но под корема на сянката още просветваше късче небе. Едва сега разпознах отпред заострената глава на животното. Стоеше неподвижно, задните му крака бяха по-силни и по-високи; приличаше на мъничко кенгуру. Кабарга.

Втренчено гледаше пред себе си, за щастие по посока към реката.

Отначало помислих, че това е един от сражаващите се мъжкари, който очаква нападението на съперника си. След това отново се чу шум, боят се водеше по-ниско. Беше самката.

Най-после забелязах мъжкарите. Биеха се на една тясна скалиста площадка, към която по всяка вероятност водеше кабаргска пътека.

Отново се чу глух удар и шум от ронещи се камъни; двата козела пръхтящо, заплашително блееха. Диво скачаха и си къскаха главите. Черепите им кънтяха. След това единият от тях малко поотстъпи. Другият се хвърли към него. Нападна го слепешката, но съперникът му мълниеносно отскочи. В същия миг с рязко отсечено движение на

главата си нанесе удар по врата на нападателя. Той падна на колене и веднага скочи.

Един миг си почиваше. От устата им излизаше пара.

Стоях като омагьосан. Едно ново изблейване ме накара да дойда на себе си. Трябва да стрелям. Напрежението ми изчезна — внимателно вдигнах карабината и определих разстоянието. Сто и двадесет метра — повече не можех да се приближа. Това и бездруго беше едно чудо.

Женската все още не беше се обърнала. Стърчеше неподвижно на едно място и наблюдаваше битката. Беше отлична цел.

Мъжкарите отново се хвърлиха един към друг. Прицелих се в тях. Техният двубой и без това беше двубой на живот и смърт.

В мига, когато се удариха — в разгара на боя бяха кръстосали шиите си и по тоя начин ми осигуряваха по-голяма възможност да улуча единия от тях, — натиснах спусъка.

Женската мигновено изчезна.

Единият от мъжкарите падна.

Другият недоумяващо го гледаше. Сякаш се чудеше откъде се е взела у него такава сила, че след като го е ударил, противникът му направо да се сгромоляса. Минута-две се чудеше какво да прави и уплашено подскачаше наоколо. След това дойде на себе си. О, това се казва скок! Излетя като факир — още във въздуха направи полуобръщане. Едно докосване на копитата и изчезна.

Когато гърмежът затихна, отново настъпи тишина, по-дълбока от предишната. В този миг от скалата излетя голям бухал. Уплашено разпери крила — в тишината, в абсолютната мразовита тишина съвсем ясно чувах неговото бухане. С гърлен режещ крясък летеше покрай реката и дълго кръжеше над дърветата, докато кацне.

Но кабаргата не мърдаше! Обзе ме доволство, топла радост.

С известна плахост поглеждах стръмния наклон на брега. Беше покрит с леко заснежени камъни, скалисти прегради и дребни камънаци. Да се изпълзи между островчетата от растителност беше невъзможно. Какво да направя? Как да се изкатери до билото на тоя зъбер? Трябваше да измисля нещо.

Не ми оставаше друго, освен да се върна при устието на Бели Ан, да изпълзя по урвата зад гребена на скалата и от върха да се спусна към мястото, където лежеше кабаргата.

Мигновено почувствувах прилив на енергия. Вървах бързо, макар че трябваше да обиколя известна част от урвата над реката. Беше обраснала с храсталаци, запълнена с изкоренени дървета. От изгнилите дънери растяха храсти.

Най-последно склонът стана малко по-плосък. Изкачих се горе и направо през платото отново се насочих към реката.

Брегът горе беше остър и разцепен, известно време пълзях. Мисълта, че няма да намеря кабаргата, ме накара да ускоря дишането си. Вървах, сякаш мъкнех някакъв огромен товар. Сухият парещ мраз режеше дробовете ми. Най-последно въздъхнах облекчено. На белезникавата, утъпкана от копита площадка се виждаше купчинка жълтокафява козина. Внимателно допълзях до кабаргата.

Куршумът бе пронизал гърдите й, кабаргата лежеше втвърдена като кост. От горната челюст на муцуната дълбоко през долната бърна стърчаха два кучешки зъба — повече от десет сантиметра дълги и закривени като сабя. На единия имаше снопче окървавена замръзнала козина. Помислих си, че зъбите на тези елени растат толкова големи, защото не им растат рога. Толя разправяше, че по време на бой мъжкарите се убождат с тези зъби смъртоносно. Женските нямат.

Всъщност бих могъл да намеря кабаргата и по миризмата й. Тя лъхаше остро от издутата мускусна торбичка. В този миг никак не можех да разбера как тази твърде мирзлива торбичка може да бъде използвана в парфюмерията, макар че тъкмо заради този мускус кабаргата е толкова преследвана през любовния си период.

А сега аз я мъкнех на гръб — тъкмо тази мускусна торбичка бе под носа ми, — връщах се в лагера. Добре, че не беше тежка — кабаргата нямаше повече от 12 килограма.

Натоварен с този издаващ остра миризма, но скъпоценен за мене товар, не ми се искаше на връщане да заобикалям урвата. На около 200 метра зад зъбера, над устието на Бели Ан, се спуснах рязко надолу по склона. Тръгнах към рекичката.

Слънцето през целия ден не стигаше дотук и върху камъните имаше пласт сухи листа, слепени от лед и замръзнал сняг. Трябваше да стъпвам много внимателно и да пробивам пътя си сред гъсталака от трепетлики и нискостебли бреси. Всичко тук тънеше в мрачна сянка.

На едно по-равно място се спрях и се огледах. Търсех най-проходимия път.

Встрани забелязах могилка от скреж, голямо, обраснало с храсти коренище до скалистата пукнатина. Там, където ръбът на скрежа изтъняваше, стърчеше част от коренището, покрито с изскубан мъх. Нямахте съмнение. Това беше мечешко леговище. Дъхът на звяра и топлината, която излизаше от дупката, бяха образували броня от лед. И аз стоях почти пред самия вход.

Навсякъде около мен имаше следи. Пречупени и огризани храсти, стари следи, замръзнали в калта и леко засипани със сняг. Огромните дълбоки отпечатъци почти разравяха земята.

Усетих как косите ми започват да се изправят. Дали спи? Ами ако преди това я е събудил моят изстрел? При тази мисъл сърцето ми спря да бие. Почти не дишах.

За всеки случай започнах бързо да съобразявам какво трябва да направя, ако мечката ме нападне. Първо: в никакъв случай не бива да се целя в главата. По главата ѝ стърчат остри косми, но иначе тя е съвсем малка. Трябва да се стреля в гърдите. И това не е съвсем сигурно, ако мечката е твърде близко. Защото мечката е много упорита и дълго напада. Дори когато се бие с тигър, обикновено тя побеждава. При това козината ѝ е толкова гъста, че представлява нещо като броня, но което е най-важното — може да понесе голяма загуба на кръв. Дори да е ударена в сърцето, ако куршумът не е тъп, тя не пада веднага. Всичко това означава, че не бива да се допуска на близко разстояние. А аз тук...

С кабаргата на рамене и с карабината в ръце, един миг си събирах дъха. След това започнах внимателно да отстъпвам. За мое щастие нищо не се помръдна. Местността беше лоша. Наоколо плетеница от храсти, нямах никаква видимост. Мечката можеше да изскочи от който и да е гъсталак.

Едва долу, на рекичката, сърцето ми се поотпусна майко. Напрежението ми спадна.

Върху носа до самото устие се виждаше пречупен рог на елен, красноречив остатък от мечешкото угощение. Вдигнах го. Твърд като камък, но въпреки това оглозган. Нечии зъби бяха шлифовали и превърнали в леко вдлъбнато като на бръснач острие лопатовидната разширена част над очите. Тази резбарска работа не би могъл да свърши никой друг, освен росомаха. Но следи липсваха.

Връщах се, бузите ми, схванали се от студа, пламтяха. Гордо мъкнех двата трофея, кабаргата и рога — да ми напомнят за мечешката

бърлога и в същото време за страшните зъби на росомахата и за голямата ѝ лакомия. До този миг само бях слушал за нея. Но да огризеш твърдия като камък рог — това надминаваше всичките ми очаквания.

Вече се здрачаваше, когато стигнах до къщата. Този път Мурзик и Пиратка се спуснаха още отдалече насреща ми. Острият мускусен дъх просто ги подлудяваше. Не бяха на себе си, задавяха се от лай.

Толя ме слушаше доволен до мига, когато му изтърсих новината за мечешкото леговище. Изведнъж стана сериозен. Погледна ме и след това дълго и мълчаливо разглеждаше рога.

— Хм, да оставим съседката да спи — каза той най-последно. — Радвам се, че сте я открили.

— Наистина ли спи?

— Отдавна би трябвало да знам това за него — забеляза той все тъй без всякакъв ентузиазъм. Разбрах причината за неговите опасения. Представяше си какво би могло да се случи, щом дупката на един такъв сърдит и коварен скитник е само на два километра от лагера.

Толя беше разстроен, но това не можеше да ми развали настроението. Аз бях открил мечешка бърлога и бях стоял само на крачка от потъналия в зимен сън космат звяр. Кабаргата също ме изпълваше с щастие. Чувствувах се великолепно.

Още повече че Толя веднага се зае с кабаргата — имаше намерение да приготви някакъв нов специалитет от черния ѝ дроб. Седях досам бумтящата печка и го наблюдавах.

Толя нарязва дроба на еднакви парченца, посоли ги с пипер и ги хвърли на печката. Докато се опомня от изненада и удивление, само след някакви си три секунди, той ги обърна. От двете страни на дроба се образува корица, която пречеше на сока да изтече. След това Толя загъна парчетата поотделно в коремната ципа с малко масло и ги закопча с клечки. Така приготвен, дробът беше като в някаква риза. Толя го постави в огъня на едно широко пламтящо дърво. След няколко минути яденето беше готово.

Това се казва деликатес! Този път си облизах пръстите аз. Никога не бях ял нищо по-вкусно от този, приготвен от Толя дроб. Мазнината от „ризата“ беше проникнала в дроба и по този начин целият сок се беше запазил. Дробът беше толкова крехък, че просто се разтапяше на езика. При това от моята кабарга!

— Нещо като лещарки в сланина — каза Толя, като ме гледаше как лакомо гълтам. С тая разлика само, че Толя може да си приготви яребиците така, когато си поиска. А аз... къде ще намеря в Прага такъв пресен дроб плюс такава „риза“.

Това беше една от най-хубавите ни вечери в Уст Ан.

Когато на другия ден сутринта отново се приготвихме за тайгата, Толя каза:

— Мисля, че ще е по-добре, ако отново излезем заедно. Единият може да вземе карабината, за всеки случай.

Прозвуча ми като отговор на това, че бях открил мечешкото леговище — нещо, което ме караше много да се гордея.

— Толя, няма ли да поразгледаме леговището? — попитах аз.

— Ще отидем там друг път — кимна той. — Но без кучетата. Пиратка и Мурзик ще се напъхат в дупката и това може да свърши лошо.

Но после всичко излезе по-иначе.

9

Надвечер отново разгледах оглозгания рог. Исках да го взема със себе си в Прага. Но той беше твърде тежък и неудобен за из път и като самолетен багаж. Опитах се да отсека втория, пречупен на края лопатовиден клон — острието на брадвата отскочи като от камък.

Толя стоеше над мен. Донесе трион и започнахме да режем рога. Мина доста време, докато стоманените зъби на триона си издълбаят жлеб. А какво нещо беше свършила росомахата! С неволно уважение си помислих за нейните зъби.

Понесох трофея към къщата, но в тоя миг кучетата се разляха и се спуснаха към реката.

Недалече от нас двама ловци и няколко впрегнати бели собове преминаваха Бамбуйка.

— Пиратка! Мурзик! — викаше Толя.

Двамата ловци, евенци, енергично ги отпъждаха.

По-големият от тях, с дълга тояга в ръка и пушка на рамо, се затича към елена водач, който стана неспокоен и отскочи настрана.

Най-послед шумът утихна.

Евенците се приближаваха към нас малко изненадани, никого не бяха очаквали тук. Чуваше се лекият тропот на копитата. Собовете вървяха по леда твърде предпазливо.

— Ах, Чикундаев — каза Толя, когато двамата се приближиха.

По-високият оголи жълти зъби и се засмя. Имаше тесни, дръпнати настрана бледи очи и широк нос върху слабото си глиненосиво лице и изпъкнали скули. Беше обут в гащи от еленова кожа и облечен в поизтрит кожух от вълча кожа с разкопчана качулка.

Другият беше облечен в малица, ръчно шита, белезникава, от еленова кожа с козината отвътре. Малицата се ушиваше от едно парче кожа, нахлузваше се през главата като риза, а качулката се пришиваше към нея. Това старовремско облекло на странстващите ловци имаше едно голямо предимство — студът не проникваше толкова лесно до тялото.

Вместо да поздрави, Чикундаев започна на развален руски да къльне времето и да пустосва небето. Дълго чакали снега, но тъй като не идвал, натоварили нартите, шейни от еленова кожа, на елените и потеглили през тайгата към рекичката Гуленга, откъдето започваше голям евенкски участък.

Дуванчо стоеше отзад, с неподвижно втренчени очи ме оглеждаше. Знаеше само няколко руски думи.

Толя ги покани да преспят в къщата. Но те отказаха. С интерес заразглеждаха самуровата кожа, очите им се оживиха, когато я замачкаха в ръцете си. Разположиха се край огнището; с подвиквания разтовариха елените, които се пръснаха из храстите и започнаха да пасат. Чу се — и това ми прозвуча като нещо съвсем недействително — музика от транзистор. Когато свърши, над тайгата се понесе глас от Пекин. Нахвърли се срещу свикването на международното съвещание на комунистическите партии. Чикундаев ядосано измъкна транзистора от шейната и като приклепна, започна да търси музика.

Толя хвърли в тенджерата две доста големи парчета месо от кабаргата.

Намирахме се на стара евенкская земя. Този край представлявал за прадедите на Чикундаев и Дуванчо част от едно хилядакилометрово широко и дълго ловно поле, което се простирало до Северния ледовит океан и Беринговия проток. Заедно с якути, ненци, нанайци, чукчи и други „еленови хора“ те чергарували тук съвсем свободно. Сами наричали себе си ороченци — оро означава северен елен. Непрестанно се местели, за да търсят дивеч; кръстосвали надлъж и шир тайгата — сами или на малки групи — с елени или на шейни, теглени от елени, все покрай реките и местата, където се задържат животните. Сега на тази огромна територия живеят разпръснати двадесет и пет до тридесет хиляди евенци, преди всичко на изток в Красноярския край, където през 1930 година е била създадена евенкската народностна област. На територията на тукашния окръг живеят само няколкостотин евенци, но са запазили почти всички евенкски названия. На езика на евенците, който спада към манчжурските езици, Бамбуйка означава каменна река, а Багдарин — центърът на областта — Бяла планина.

Държавата предоставя големи изгоди за чергарите, за да се заселят за постоянно тук, те получават помощ при строеж на къщи, почти не плащат данъци, а техните деца имат предимство в училищата и се ползват с безплатна квартира в областните училищни интернати в

Багдарин. Някои вече са се заселили за постоянно; работят заедно с руси, китайци — в Багдарин и Бамбуйка видях много мелези — като златотърсачи в геоложките експедиции. Някои са се съсредоточили в село Росошино. Основали са колхоза „Път към комунизма“ и отглеждат елени. Бързо се отказват от старите си навици. (Кунгуров беше евенкски мелез и се славеше като един от най-добрите курсисти в Кожарския институт.)

Толя и Хенриета още в детството си срещали евенци из тайгата, а понякога са се срещали и с техните мъртъвци. Евенците погребват своите мъртъвци в ковчези, които закрепят след това сред короните на дърветата. По този начин ги скриват от зверовете — инак замръзналата земя не може да се копае. Още по-често обаче завиват мъртвия ловец в еленова кожа и го погребват прав в някоя хралупа, с цялото му ловджийско и лично снаряжение, включително паницата за ядене; покойникът трябва да е готов да ловува и на оня свят. Толя веднъж ми разказа какъв ужас изпитал, когато по време на буря се скрил в хралупата на едно дърво, което преди това било разцепено от мълния. Докато се намествал там, нещо отгоре се размърдало и се стоварило върху му. Край него се посипали кости, череп и стрела от лък; скелетът се бил разсипал над главата му. А Толя! Разправяше, че цял ден след това не можел и да помисли за ядене.

Мисля, че Хенриета познава евенците по-добре от Толя, който всяка година по цели месеци прекарва напълно сам в своя участък. Особено сега, когато евенкските ловци често идват при нея, да ѝ носят кожи.

Веднъж Хенриета пътувала с шейна, теглена от елени, и пътем се спряла при една група чергари, разположени на бивак. Точно в тоя момент някакъв мъж взел от огнището кана горещ чай и като я надянал на тоягата си, я подал някому в юртата, която била малко по-встрани. От юртата се чували стонове.

Една жена раждала. Според евенкските обичаи тя била 40 дни „нечиста“ и никой не можел да се среща с нея, дори собственият ѝ мъж. Щял да загуби късмета си — разбира се, ловджийския, най-главното нещо, от което му зависи животът. Страхът от гладуването карал родилката сама да пази „ловджийския късмет“. В случай, че мъжът въпреки всичко влезе при нея, юртата разполага със заден вход, от който тя може да избяга. Но досега още не се било случвало такова

нещо — мъжът обикновено понасял този 40-дневен период на нейната „нечистота“ леко, той чисто и просто си намирал друга жена.

Щом чула женския стон, Хенриета влязла в юртата. След нея се раздал вик на ужас.

Но родилката, която лежала в кожи, не я забелязала, продължавала да вие от болки. Хенриета застанала до нея и започнала да ѝ дава чай. Мислела, че ще я успокои.

Когато излязла навън, щяла да припадне. Другите три юрти ги нямало — съседите така се уплашили, че побързали да изчезнат, да не би да ги сполети наказанието за лош лов.

На Хенриета не ѝ оставало нищо друго, освен да настани евенката в шейната и да я откара у дома си. На другия ден евенката родила. Но какво не става на тоя свят! Хенриета сама разказваше: „Стана също като в приказките“. На избягалия ловец, вместо да му тръгне зле, му провървяло страшно много. Той убил елен, а това означавало, че прехраната е осигурена за няколко седмици.

Той се върнал и по следите разбрал къде е отишла жена му. И една сутрин Хенриета намерила на прага едно голямо парче еленови гърди. (За разлика от нас евенците смятат за най-хубаво месо не бута, а гърдите.) Отпред стояла шейна с елени; времето за „нечистотата“ на неговата жена било минало.

Хенриета разказваше, че въпреки голямата си суеверност евенците били изключително честни. Убедила се в това след инцидента, който станал с един евенкски ловец, когато неговата група докарала кожи. По този случай обикновено здравата се пие. На въпросния евенк не му провървяло: първо, той бил донесъл много малко кожи, а отгоре на това проиграл получените пари на карти. Така че той се върнал от кръчмата и обрал нейната каса — никой в селото не заключвал вратата на къщата си. Сумата била 480 рубли.

За щастие някой видял крадеца. Хенриета се чудела какво да прави. Да го обади в милицията! Да си замълчи! Отишла при виновника в кръчмата, но с пиян човек може ли да се говори. Хенриета се споразумяла с неговите другари. Казала, че ще го почака до другата вечер; помолила да ѝ върне парите и да поправи строшената маса. Евенците, доколкото били в състояние, се посъветвали помежду си. Казали ѝ да се прибере.

Хенриета не можела да се успокои. Цяла нощ и на другия ден до обед тръпнела при мисълта какво ще стане с парите. Упреквала се за глупостта си. Евенците можели да изчезнат; в Бамбуйка се появявали един-два пъти през годината. А понякога изобщо не се появявали, тайгата можела да ги погълне завинаги.

Щяла да подскочи от радост, когато го забелязала да идва. Върнал ѝ 300 рубли, а остатъка обещал да ѝ заплати в кожи. Съгласила се. Седнала и го наблюдавала как поправя масата; дала му да яде.

Нейното правосъдие подействувало много по-силно, отколкото можела да си представи. След този случай евенците, макар да ловували на седмици път и имали възможност да продадат кожата си другаде, винаги ги носели при нея в Бамбуйка.

Броят на евенците, които се заседявали в селата, непрекъснато намалявал. Защото никоя мярка не действувала едностранно. Изгодите, които държавата им предоставяла — непрекъснато растящите цени на кожата, подобреното снабдяване — отдавна минало времето, когато за един железен котел евенците давали толкова самурови кожи, колкото можели да се съберат в него, — а също и новото оръжие действували в обратна посока. И вековното чергаруване ставало все по-охолно; животът под широкото небе ставал „по-комфортен“ от преди. Ловното поле, макар и значително стеснено, все още било огромно; все още било възможно да се изгубиш с месеци или за цяло лято из тайгата. И така те продължавали да си остават евенци и нищо не ги мамела толкова силно, както волният живот в тайгата, както копнежът им към истинската свобода. Още повече че бързо се научили да използват изгодите, които правели живота им по-лесен и по-приятен. Дори и онези, които през лятото работели като златотърсачи, с настъпването на зимата отново изчезвали. През това време работата им по промиването на златоносния пясък спирала и геоложките проучвания значително се ограничавали. Заедно с мъжете тръгвали и жените им, които в домашна обстановка изработвали килими от еленова кожа, шиели кожени шапки, високи, украсени унти и ръкавици. Отново и отново ги мамела снежната и волна тайга; оставяли децата си, подлежащи на задължително обучаване, изцяло в ръцете на интерната в Багдарин.

Чикундаев и Дуванчо бяха представители на чергаруващите ловци.

Сега те седяха мълчаливо. Отначало учудено разглеждаха Риска. Дуванчо малко се стресна, когато тя полази по краката му. След това със същия интерес, с който след пристигането си разглеждаха самурената кожа, се загледаха в тенджерата, където се вареше месото.

Дуванчо свали качулката от главата си. Тя увисна зад врата му. Появиха се тъмни златисти коси. Чикундаев остави шапката си на скута. Човек можеше да си помисли, че хипнотизират печката. От ранно утро са на път и още не бяха яли.

— Мечешко е — каза Толя.

Озърнах се. Толя весело помръдваше с уста, очите му блестяха. Приблужи се до тенджерата.

Дуванчо и Чикундаев се спогледнаха.

Ноздрите на Чикундаев се разшириха.

— Мечката влязла в кожата на кабарга — оголи жълтите си зъби той.

Преди да започнат да ядат, той извърна глава и изграчи:

— Гр-р-р!

Имитираше гарван. Изглежда продължаваше играта, която беше започнал Толя и от което аз нищо не разбирах. Едва след това лакомо се заеха с месото.

Докато ядяха, Толя ми обясни всичко.

От памтивека евенците не обичат да убиват и да ядат мечки. Смятат мечката за свой брат и господар на тайгата, за съсед с косматото наметало, който също като тях живее в гората и се препитава с лов; също като тях крие плячката си — с изключение на черния дроб, който веднага изяжда. На лов за мечки тръгват водени само от крайна нужда. Преди да убият мечката, извързват глава и изгракват: Гр-р-р. По този начин ѝ се извиняват, сякаш искат да кажат: „Не те искам аз, а гарванът“. По същия начин се извиняват и преди яденето. Просто прехвърлят своята вина на гарвана.

— Нито аз, нито Хенриета ядем мечешко месо — каза Толя. — Иначе бих приличал на людоед. Одраната мечешка лапа без нокти е съвсем като човешки крак. Също и гръдната област и гърдите, както и всичките мускули, са досущ като човешките.

Прияде ми се мечешка лапа, по нас се казва, че няма по-голямо лакомство от осолена мечешка лапа. Само че малцина са я вкували. Но аз се замислих над това, което Толя ми разказа за евенците.

Странна работа. Същият обичай съществува и при индианците! Те също така смятат мечката за свой брат и когато убият мечка, ѝ се извиняват и я молят да им прости. И после... нещо в мен трепна. Този стар евенкски обичай да смятат жената в определени периоди за „нечиста“ и това нейно задължение да страни от всички и да разполага с отделен изход от юртата?

Индианците също смятат жената за нечиста през определено време на месеца.

В такъв момент на жената ѝ е забранено да минава през вратата и тя се промъква в палатката през отделна дупка под наровете. Не бива също така да върви по пътеките, по които вървят всички останали; длъжна е сама да си прави път в дълбокия сняг, въпреки че наоколо има утъпкани пътрини от шейните. Да, но всичко това не означава ли... та нали по своя произход индианските родове са азиатски ловци и рибари, които преди 20–30 хиляди години са се преселили от Сибир в Америка. Дали пред мен не стоят потомците на онези, чиито прадеди...

Чикундаев и Дуванчо с притворени очи дъвчеха месото и го гълтаха на големи хапки. Само от време на време отчупваха по някое малко парченце хляб. Хранеха се изключително с месо. По някакъв удивителен начин отрязваха месото с нож до самите си уста.

Щом се наядоха, всеки от тях изпи по две канчета абсолютно горещ чай и станаха. Отново отказаха да пренощуват при нас в къщата.

След малко на огнището въвн пламна огън. Евенците насякоха брезови клони, настлаха ги до огъня и върху тях простряха еленови кожи. Мушнаха се под кожата. Беше -39° . По време на преход никога не правеха юрта, преспиваха край огъня; при особено големи студове си постилаха между два огъня.

Когато на сутринта станахме, те все още лежахме, завити в кожата и сгърчили се до слабо димящия огън, с лице към огнището. Бяха се завили презглава, дишаха стопления въздух под кожата. Сега термометърът показваше 42° под нулата.

След малко се надигна вълча качулка, смъкната чак до носа. Чикундаев изчисти леда около устата си и весело се озъби. Стана. Толя, който в този миг се показва навън, шеговито каза:

— На твое място не бих носил вълча кожа. Знаеш ли какво се случи миналата година в клисурата Араки.

Оказа се, че някакъв ловец от Бамбуйка застрелял там един човек, който, облечен в кожух от вълча кожа, излизал от гъсталака. Взел го за вълк, когото преследвал!

Чикундаев отново оголи жълтите си зъби.

— Ти не Жуков — каза той. — А елени не чака, когато тук вълк.

Елените се бяха напасли, някои лежаха на земята също като добитъка в кошарите. В тревата се виждаха петна от разтопен скреж. Но там, където са лежали главите на двамата, стеблата бяха обрасли с големи бели кичури.

— Топъл кожа — продължаваше Чикундаев. — Като росомаха.

Евенците много преди да започне сегашната гонитба на росомахата са познавали предимствата на техните кожи. Шиели от тях детски спални чували.

Отново пуснаха транзистора. Беше „Банга“; транзистор с три вълнови обхвата и огромна антена, какъвто в Москва и Ленинград беше невъзможно да се намери. Видях един такъв транзистор в Багдаринския магазин, но беше без батерии; бяха забравили да ги изпратят заедно с транзисторите и сега трябваше да се чака повече от два месеца, докато земята замръзне и камионите не почнат да превозват стоки.

След това се отви Дуванчо, сънлив и муден.

Любезно се отказаха от нашия чан. Стоплиха вода и я смесиха с еленово мляко. Докато пиеха горещата течност, лицата им отново посивяха от замръзналата пара. След това опекоха белките, които Толя им беше дал снощи — бяха ги забелязали одрани при нашите провизии на сайбата.

С голяма мъка удържахме Мурзик и Пиратка, докато двамата печеха белките — щяха да скочат в огъня. Непрекъснато ги отпъждахме. Разрешихме въпроса, като им приготвихме набързо полагащите им се порции.

Чикундаев ми предложи от печеното, но този път аз му отказах вежливо. Печените белки не бяха лоши, имаха бяло крехко месо; бяха вкусни, макар че видът им не привличаше много окото. Толя дори твърдеше, че има гастрономи, които могат да познаят с какво се е хранела печената бялка. Месото ѝ миришело на кедрови шишарки или на гъби. Стаята ни обаче до такава степен беше наситена с миризма и мазнина от белки, че просто не можех да погледна угощението на Чикундаев и Дуванчо. Сякаш бях преял такава месо.

За евенците обаче белките бяха една приятна промяна в менюто, всеки изгълта по няколко, като хвърлиха костите на кучетата. След това натовариха кожите и шейната върху елените и праметнаха пушки през рамо.

— Накъде? — попита Толя.

Чикундаев махна широко с ръка. Посочи към Бамбуйка, нагоре, на североизток.

— Чака сняг. Но скоро няма — каза той намръщено. Промърмори нещо на евенски и посочи към небето.

Върху леденото синьо небе още блестеше тънкият сърп на луната, а съвсем ниско трептеше Полярната звезда, единствената звезда, която можеше да се види на небето. Лунният сърп и звездата изглеждаха като току-що откраднати от пакистанското знаме.

Толя ми преведе гърлените им звуци, които бяха съпроводени със страшни проклетия. Чикундаев и Дуванчо твърдяха, че месецът е застанал остро нагоре и тогава ще настъпи страхотен студ.

Дуванчо се изплю. Страшно се беше разгневил на времето, с подвиквания и ритници подгони първия елен.

Потеглиха тръс. От ноздрите на животните излизаха кълба пара като от локомотив.

Гледахме след тях.

В една такава заснежена местност, натоварили с 50-килограмов товар всеки елен, те можеха да изминат до 150 километра дневно. За евенците беше много по-изгодно да пътуват, яхнали върху елени или с еленови впрягове, теглещи леки шейни, отколкото с кучешки впрягове. Да се хранят 8 или 10 впрегатни кучета по време на целодневните преходи, означава да се кара порядъчен запас от храна. А елените се грижат за храната си сами, след всяко спиране се нахвърлят върху тънките филизи на храстите или ядат изровените изпод снега лишей. Женските дават мляко. Ако някой елен си счупи крак или му се случи нещо друго, той осигурява на чергарите отлично месо. Заради тези им качества и за това, че са отлично средство за транспорт, евенският колхоз дава под наем елени на геоложките експедиции; за труднодостъпни и отдалечени места в тайгата изследователите ги използват вместо коне.

Двамата изчезнаха.

Този ден кучетата станаха неспокойни. Вечерта, след като се върнахме, макар и да бяха доста уморени, те проявиха необикновено свирепа жестокост. Мурзик въобще си беше палав и закачлив, но сега и Пиратка загуби предишното си спокойствие. Кучетата се премятаха и се блъскаха, разменяха си нервни, но все пак нежни ухапвания. Настръхналият Мурзик дърпаше със зъби майка си за кожата, а тя с наострени уши и диво пламтящи очи тракаше зъби до самото му гърло. После поставяше лапи на гърба му и го преобръщаше на земята. Премятаха се на кълбо към брега на реката, но не се пускаха. Хапеха се по врата и раздражено полайваха.

Толя клатеше глава след тях и гледаше небето.

— Нещо ще стане. Във въздуха се чувства някаква промяна.

Но небето си беше все тъй изцъклено и мразовито.

На другия ден към обед се заоблачи и започна да вали сняг.

Най-последно! Валеше лек, игрив, ефирен сняг.

Температурата се покачи до -22° . Толя сияеше.

Вечерта настроението беше тържествено.

Толя оскуба и нарязва на порции четири яребици и докато ги печех, водеше преговори, че трябва да изядем всичко до троха.

— За да има утре пак хубаво време и достатъчно храна. — Той се засмя. — Нещо ме сърби носът, значи, че ще има алкохол. — Той извади от своята раница шише спирт.

Исках да му направя една изненада, но за сетен път можах да се убедя, че Толя е безнадеждно „загубен“. Докато разреждаше спирта със сняг — това беше част от обряда, — аз отворих едно пакетче кокоша супа. Толя и без друго обичаше супата, защо тогава угощението да не бъде пълно! Ще направя две паници бульон.

Толя посрещна вестта за бульона с благодарност. След това разгледа опаковката и се взря в нарисуваната кокошка; повъртя пакетчето в ръцете си и изведнъж охладня. Позяпа миг-два и каза:

— Днес страшно ми се ядат яребици. От супата се отказвам. — За да продемонстрира своето решение, той се наведе над тигана.

— Защо? Малко поне?

— Нямам апетит.

След малко изплю камъчето:

— В този край не ядат кокошки. Не са чисти — каза той. — Катерят се по буницата, ядат червеи и какво ли не.

— Какво?!

— Яребиците са по-хубави.

Той излезе навън и донесе една яребица, повъртя я миг-два в ръцете си, като след това разряза воденичката ѝ, която беше пълна с боровинки и пъпки от брези.

— От такава храна месото е друго.

Засмях се.

— Толя, ама нали Хенриета гледа кокошки в двора?

— Отглеждаме ги за яйца. Месото го даваме на Мурзик и Пиратка.

Плеснах с ръце. Но неговото лакомство в тигана беше готово.

Вечеряхме в отлично настроение. След това Толя донесе от сайбата покритите с лед железни капани и почна да ги оглежда. Потопи ги във врялата вода и миг след това в съд с разтопен врящ восък. Под тънкия, бързо засъхващ слой восък се чувствуваше и мирисът на желязо.

През нощта на няколко пъти изтичвахме вън. Светвах с фенерчето и упоително се вирах в къделите от падащ сняг, заслушан в тихото и меко шумолене.

На сутринта имаше двадесет сантиметра сняг и небето отново беше чисто. Толя просто се къпеше в бялото сияние, което ни обгръщаше. Светът излъчваше прозрачен леден блясък, отвсякъде струеше някаква сериозна строгост. Тази странна строгост и студ се запазиха и по-късно, когато изгря слънцето и наоколо се разля блестяща, ослепителна белота.

Но какъв сняг беше това! Истинска „неосквернена чистота“. Кучетата се премятаха в рохкавия пухкав сняг като луди. Край тях летяха цели ветрила от снежен прах. Смаян от това непознато бяло нещо, Мурзик непрекъснато го душеше. Пиратка се тресеше, мускулите на гърдите ѝ играеха, жълтеникавите ѝ очи нетърпеливо пламтяха.

Настъпи нов живот за нас.

На около километър от къщата попаднахме на широко разположени една от друга големи еленови следи. Това бяха три лоса, минали оттук късно вечерта — снегът слабо беше засипал следите им — и бяха продължили на юг. Близко до потока сред техните следи се появиха всевъзможни отпечатащи на малки лапи. Всички те се събираха към пътя, който бяха утъпкали лосовете, като към магистрала. По нея по-леко се тичаше. Малко по-нататък намерихме следи от белки, заек и яребици. На едно място ги прекъсваха следи от остри копитца на кабарги.

Вървахме трудно, рохкавият сняг ни уморяваше. Толя пое по следите на лосовете на северозапад, срещу течението на потока, откъдето бяха дошли тези великани. Заекът, който бе минал по същия този път преди нас, неочаквано го беше напуснал. Срещнал е лисица; в снега на полегатото заблестяло плато личаха неговите скокове и зигзагът на лисица.

Тайгата не беше чак толкова пуста, както ми се струваше.

Когато преминавахме горите и платата, отдалечени от някой поток, или когато напускахме течението на някоя река, следите оредяваха и снегът край нас задълго оставаше непокътнат. Но

достатъчно беше отново да се приближим до вода — и пред нас отново се появяваха дантели от копита и всевъзможни лапи.

И всички следи бяха пресни.

Това вече не беше музей; следите в искрящия сняг ми напомняха някакъв жив албум от мостри на животните, които тайгата криеше и за които ние двамата трябваше да се сражаваме с дивата пустош. Пустинята живееше. Но тя гъмжеше от животни най-вече през нощта и рано призори. Проявите на безмилостния живот в тайгата — откриването на жертвата, преследването, бягството и кървавите пиршества — всичко беше записано на снега. Тайгата се разкриваше пред нас.

Изоставихме еленовата пътечка и се затътрихме покрай един поток. Местността беше неравна, осеяна с бубунки и преобърнати дънери, с камъни и храсталаци. Няколко пъти преминавахме по леда от единия бряг на другия, докато най-последно Толя тихо ме повика.

Под клоните на една ниска бреза, огънати от снега, се извиваше диря от самур!

Дълбоките, овални отпечатъци на лапите заобикаляха растителността и се виеха нагоре по брега, на места вървяха право като изпъната връв, на места тичаха на зигзаг по неравната местност. И въпреки слънцето бяха пълни със сянка.

Самурът беше притичал оттук на два пъти, веднъж нататък и след това обратно по същия път. Бе поставял лапите си в същите следи и с такава смайваща точност, че успях да разбера това чак на стръмния склон, където леко се беше подхлъзнал на две страни.

Къде ли е капанът на Толя? — помислих си. Той непрекъснато следваше дирята, спираше се и се оглеждаше. Най-последно се наведе над изпъкналото теме на брега.

Тук самурът беше скочил — следата беше много по-дълбока.

Толя внимателно загреба с дървена лопатка снега с тази следа. На дъното на ямичката постави отворения капан. Заледената му чинийка попадна точно на мястото на следата. Толя прикри капана с тънка хартийка; по този начин предпазваше механизма на пружината от снега. Капанът трябваше да задействува бързо и сигурно. Толя го засипа със снега от лопатката и с обратния край на дръжката, изрязана във вид на следа от самур, отпечата леко, за да не се повредят челюстите на капана, овала ѝ точно над чинийката. След това зари в снега тела, който

държеше капана и на чийто край беше привързана една дървена дръжка. Толя работеше бързо и уверено.

Пътекката придоби първоначалния си вид.

Толя вдигна глава и се усмихна.

— Ще го подлудим — каза той и между три-четири самурени следи от двете страни на капана отпечата в снега заешки лапи.

Самурът щеше да се затича още по-бързо и с много по-голяма сила щеше да стъпи в заредения капан. Толя научил тази хитрост от оня глухоням ловец Лука. Оттогава Толя не постъпвал другояче със самурите.

Седнахме отстрани да си починем. За по-сигурно Толя постави още един капан на скалистата издатина, след което ние продължихме да се влачим нататък по рида. Наистина се влачехме. От време на време се редувахме да си утъпкваме пътя и в лагера се прибрахме по тъмно, капнали от умора. Едвам си вдигахме краката. А бяхме изминали само половината от обикновения ни път, когато излизахме за белки.

Първия ден намерихме седем следи от самури. Но колко бяха в действителност?

Самурът изминава за храна средно по 12 километра, понякога и до 30 километра, самките — по-малко. Така че след пет или десет километра можехме отново да попаднем на същата следа. От друга страна самурът си има главно трасе, един вид магистрала, по която тръгва и след това се връща и от която водят зигзагообразни отклонения към временните му ловни полета, например към боровинките, където от време на време отива да си зобне. Когато поставяхме по няколко капана на една и съща пътечка, нашите надежди бяха по-големи; самурът не понася в близост до себе си никакъв съплеменник; когато образуват семейства, между тях се стига до тежки битки за ловните участъци. Всичко това означаваше, че ни предстоят все същите дълги преходи, както при лова на белките. Ходенето ни ставаше все по-трудно и денят непрекъснато намаляваше. Слънцето залязваше след три часа.

Ставахме по тъмно; когато слънцето изгряваше, бяхме вървели вече по два-три часа; а и температурата отново рязко спадна, достигна – 42°.

Най-после на третия ден отидохме да прегледаме капаните. Снегът, общо взето, се беше повтвърдил. Вървежът ни се улесняваше и от това, че стъпвахме в собствените си стъпки. Човек веднага се досеща защо самурът си прави пътечки. Възбудата и ловджийската страст пробудиха у мен ентузиазъм. Нямах търпение. Ще ни донесе ли днешният ден разочарование, или успех?

Първите капани стояха непокътнати. Самурът не беше минавал оттук. Чак в четвъртия се бе хванало нещо.

Забързах. Толя водеше кучетата — този път ги бяхме вързали, защото иначе можеха да разкъсат уловените зверчета в капаните.

Разочарованието ми нямаше граници.

Лещарка! Тръгнала по пътеката и капанът щракнал. Чак след това дошъл самурът и свършил добра работа. Около капана се виждаше перушина и следи от кръв. От лещарката бяха останали жалки остатъци.

Не много далече имаше още един капан. Но самурът, който така неочаквано беше попаднал на плячка, при това простряна на собствената му ловна магистрала, сит и доволен, се бе прибрал в дупката си.

Едва към обед се приближихме към следващата пътека. Мурзик и Пиратка се разляяха и се спуснаха по следата. Задържахме ги с голямо усилие. Погледнах надолу. Над браздата, която пресичаше пътеката, лежеше самур. Изглеждаше мъртъв.

Изведнъж скочи и диво се сгърчи. Захапа железата, които го бяха оковали.

Дълго се бори с тях, успя да поразтегне малко капана, но когато се приближихме, беше паднал безсилен.

Новата опасност го подлуди.

Престана да гризе стоманените челюсти, които стягаха предната му лапа, дърпаше се и се въртеше, искаше да се измъкне; ръмжеше и пръскаше слюнки. Снегът изпод нозете му летеше като леден душ.

Задържах Мурзик и Пиратка, които яростно се дърпаха.

В своята безизходица, подивял, с помътени очи, самурът се нахвърли върху Толя. Искаше да му ухапе ръцете, дращеше с дългите си закривени нокти.

Толя хвана дръжката и я вдигна. Самурът безпомощно се замята във въздуха. Последва светкавичен удар и зверчето утихна. Кожата остана здрава. Беше чудесен екземпляр. По-тъмен от този, който бях убил аз. Основният му цвят преливаше в синьосив — цветът на възсинкав лед.

Не бяхме изминали и един километър, когато, минавайки покрай една гъсто обраснала падина, отново се натъкнахме на следи от рис. Рисът отначало вървял в една посока, но след това се отказал.

Предпочел да се възползува от нашата пътека. Мъчел се да стъпва в нашите стъпки, предпазливо поставял в тях своите лапи. Не му се вървяло по рохкавия сняг.

Продължил така известно време. След това се спрял — видимо ядосан от нещо, — отклонил се и поел направо през снега. Все повече се отдалечавахме от неговата цел. Беше се спуснал към устието на падината.

Отпечатъците на неговите лапи остро се очертаваха в чистия дълбок сняг. Любопитно ги разглеждах. Отпечатъкът на лапата заедно с пръстите беше широк точно 13 сантиметра. Според Толя, рисът е дълъг метър и двадесет и пет сантиметра и тежи около 50 килограма.

— Няма да ни избяга — каза Толя доволно. — Като тръгнем обратно от Мечешкото езеро, ще му поставим капан.

Метър и половина котка!

Моето удивление се дължеше на нашите европейски съотношения и представи. Не можех да се избавя от тях. В Европа един 30-килограмов рис е истински великан. Но тук, при тукашните условия, зверовете са по-големи. Сръндакът тук тежи около 35 килограма. А тигърът? Тукашният сибирски тигър също си го бива. По-масивен е от своите събратя в Индия или на остров Суматра. Заедно с опашката си достига до четири метра и тежи над 300 килограма.

На следващия ден намерихме в капана още един самур. Беше съвсем замръзнал.

След това дойде най-успешният ни ден. В стоманените челюсти на капаните бяха попаднали три самура и една бялка. Толя сияеше.

— Знаех си аз. Все едно, че съм срещнал тълпа цигани и една циганка. Ето ги! — ухили се той.

Този ден видях лос — беше неочаквано близко.

Открихме две следи от самур близо до Бамбуйка; бяха разположени една от друга на километър разстояние от едната страна на гъсто залесения хълм. За да не се бавим, всеки тръгна да прегледа по един капан. Оказа се, че и двата са празни. Тръгнах покрай Бамбуйка срещу Толя, когато откъм другата страна на брега се чу шум.

Голям лос! Мъжкар!

Излизаше лениво от гъсталака; на самия край се спря. Направи няколко крачки и важно стъпи върху искрящия килим на заснежената река. Стигна до средата и отново спря. Беше дълъг три и висок към два

метра. Внушителният му ръст, огромната корона на лопатовидните му рога и дългата му, покрита с грива шия го правеха да изглежда монументален, приличаше на статуя.

Лосът поизвърна красивата си удължена глава с поопадали кичурчета косми и заразглежда реката, сякаш размисляше накъде да тръгне. Слънцето огряваше рогата му, плешките и ивицата на кръста върху леко извития му червено-кафяв гръб. Високите му крака хвърляха сянка.

Още не можеше да реши. Пристъпваше по леда нагоре и душеше.

Така извървя около четиридесет метра и след това отново възви към мястото, откъдето беше дошъл. Зад него оставаха широки следи от копита, пълни със синя сянка.

Отново влезе в гъсталака. Раздвижваше с рога натежалите, сведени клони и снегът по тях се изсипваше на земята. Освободените клони натискаха по-горните и цялото дърво оживяваше. Снегът се сипеше и сипеше и лосът спокойно вървеше.

През реката се втурнаха Пиратка и Мурзик. В гъсталака се чу ускорен тропот и пращане. Лосът изчезна.

Готвех се да поставя капан, но в тоя миг забелязахме, че малко по-нататък самурът е напуснал „магистралата“ и косо на нея се беше насочил нагоре.

След това открихме отпечатъци от копита на кабарга. Дали самурът не беше тръгнал след кабаргата?

Ето, той е заобиколил няколко дървета и е дебнел, свит зад клоните — прикривал е следите си с отпечатъка на коремчето. Междувременно кабаргата се е приближила, но в последния миг е отсочила настрана. Самурът също е скочил, но е паднал в снега. Кабаргата е бягала наляво и надясно, вместо да се спусне право напред — до такава степен е била уплашена и объркана. Най-накрая вместо да се върне обратно към платото, откъдето е дошла, тя е побягнала към гъсталака. Двете следи неумолимо се приближаваха.

Вървахме след тях, още повече че Мурзик и Пиратка, забили муцуни в земята, стръвно се дърпаха напред към гъсталака.

Изведнъж следите на самура изчезнаха, сякаш бе пропаднал в дън земя. Нататък бе продължила само кабаргата и беше опръскала с бубонки и пикоч. Последвал е бесен танц — копитата ѝ бяха утъпкали снега съвсем.

След това се появиха замръзнали капки кръв, които все повече зачестяваха, пръските са летели ветрилообразно. Кабаргата силно е тресяла главата си, мъчила се е да отхвърли нападателя. Отново е опръскала снега с няколко черни бубонки и почти незабележима, тънка ивица течност.

Мурзик и Пиратка лаеха зад едно коренище, до което трябваше да изпълзим.

Тук трагедията беше свършила. Кабаргата е скочила върху коренището, със сетни сили се е опитала да се освободи. Но вече краката не я държали, при скока се е подхлъзнала и е паднала по корем. Още веднъж се е вдигнала и е подскочила, но това е бил последният и напразен опит. Останала да лежи с разкъсано гърло.

В снега отново се появиха стъпките на самур; заобикаляха удушената жертва.

Мурзик и Пиратка яростно ръфаха замръзналия труп.

Не можех да проумея как пъргавата кабарга, тъй добре приспособена за тичане в снега, да не може да избяга от самура. Толя, метнал кабаргата на гръб, ми обясни това, когато отново стигнахме на мястото, където е започнала смъртоносната гонитба.

Кабаргата — беше самка — изглежда преди това е била гонена от някакво друго животно, така че на пътя на самура се е изпречила съвсем капнала. Преди той да я нападне, е правела твърде чести крачки. Едва се е влачела. Копитата ѝ браздели снега.

Тъкмо се е освободила от един преследвач — почти издъхваща от умора, — напада я друг и почва да я преследва. Объркана, кабаргата побягва към гъсталака, където плетеницата от клони ѝ пречи да тича, докато самурът е маневрирал под тях свободно.

Вместо да намери своето спасение в гъсталака, тя намерила там своя край.

Нищо наоколо не трепваше. Тайгата бе обгърната от безконечен, абсолютен покой.

Поставихме два капана за самура и се върнахме.

Междувременно всичко вървеше отлично — това бяха уморителни, но чудесни дни. В тайгата непрекъснато се случваше по нещо.

Вече имахме осем самура; струваше ни се, че никога няма да свършат щастливите ловни дни, които ни беше донесъл снегът.

Тътрехме се от сутрин до вечер, затова пък нощем спях като заклан. Заспивах още при чая; на пейката до печката беше топло, бумтенето на огъня — един от най-сладките звуци, които знам — ведно с проблясващите пламъци и миризмата на изгарящо дърво просто ме замайваха през тези вечери. Толя в това време се грижеше за кожата. Всяка вечер ги опипваше отново; триеше ги, някои места намокряше, изчегъртваше излишната мазнина, след това ги разстилаше, та козината им да бъде съвсем естествена и мека. Никога не би ми дошло на ум, че ловецът трябва да полага грижи като за едно бебе, ако иска кожата да струват нещо. Но самурените кожи си заслужаваха. А трябваше и да наваксаме изгубеното време. За Толя вторият му най-богат на самури участък беше Уст Ан. Скоро обаче се случи нещо, което постави началото на други, по-трагични неща.

Когато след два дни дойдохме отново на мястото, където самурът беше нападнал кабаргата, намерихме капаните празни — въпреки че самурът е бил тук.

Капанът, който аз бях поставил — първият поставен от мен капан, — беше със затворени челюсти и лежеше захвърлен настрани. В железните му челюсти бяха останали няколко черни косми.

Няколко замръзнали сдъвкани косми се валяха по встрани. Наоколо беше пълно със следи. Замръзнахме на мястото си от гняв, като ги видяхме.

— Ама че гадина! — процеди Толя.

Росомахата беше изяла в пълния смисъл на думата самура ведно с космите. Беше изблизала от снега и кръвта, която е текла, когато го е разкъсвала. По замръзналата снежна повърхност се виждаха отпечатъци от зъби — по края оставаше незабележима следа от кръв.

Стъпките на росомахата се бяха втвърдили, но още не бяха съвсем изветрели. Мурзик и Пиратка настръхнаха; очите им запламтяха от войнствена възбуда.

Крадецът отново напомняше за себе си.

— Толя, дали росомахата не е гонела онази кабарга? — попитах аз. Помислих за някакво разчистване на сметките.

— Не — поклати глава той. — Тя никога не би се отказала от плячката си. Още повече че кабаргата е била доста изтощена.

Чиниевидните следи отвеждаха към платото. Там някъде между отдалеченото дърво, реката и камъните — между слънчевата светлина и

сенките на заледения бял свят — росомахата в тоя миг си почива или отново ловува. Там навсякъде бяхме поставили капани.

Само тя ни липсваше.

Едва сега проумях опасенията на Толя, когато росомахата се появи за първи път. Стигаше ни само това, че рунтавото алчно зверче бе разбрало как може да ни заобикаля стъпките — а за росомахата това не представляваше никаква трудност. Какво ни очакваше? Шишът, който бяхме поставили, имаше две големи неудобства. Не беше много сигурен и не можеше да се пренася. При какви ли обстоятелства ще се срещнем с росомахата?

Не очаквахме, че това ще стане толкова скоро.

Скитахме цял ден; студът така пронизваше, че на два пъти си варихме чай и се стопляхме. Скрежът ни ослепяваше също както Чикундаев и Дуванчо, когато ставаха в оная сутрин. Но вече нямаше никакъв лов.

Когато приближихме къщата, Мурзик и Пиратка, както обикновено, се отделиха и побягнаха напред. Това беше някаква игра и в същото време чест — да се върнеш пръв, да клекнеш пред вратата и с изплезен език и скимтене радостно и с копнеж да посрещнеш стопанина си. В цялото това кучешко нетърпение имаше голяма доза материален и реален интерес. Само вечер получаваха достатъчно храна. Сутрин им се даваше нещо като закуска. Не биваше да бъдат сити и мързеливи по време на лова.

Изведнъж се чу лай. Но не игрив и закачлив, какъвто съпровождаше техните игри, нито пък беше обикновеният ловджийски лай, когато преследваха бялка. Това беше свирепо, диво лаене и напомняше преследването на самура, когато го бяхме подгонили към дървото.

Нещо ставаше при капана за росомахата.

Спогледнахме се с Толя и се затичахме.

Лаят и ръмженето ставаха все по-диви, превърнаха се в оглушителен рев. И вече на снега между дърветата забелязахме някакво диво премятащо се кълбо.

— Пушката! — извика Толя. — Бързо пушката!

Аз носех карабината, а той беше прехвърлил на рамо малокалибрена.

Тичешком я издърпа от ръката ми. Прицели се, но не можеше да стреля. Кучетата се мятаха като побеснели в едно валмо с кафявия звяр, който хриптеше и ръмжеше.

Росомахата, завардена от Мурзик и Пиратка в момента, когато се приближавала към замръзналата стръв, се беше изправила като мечка на задните си крака, подпряла с извития си на дъга гръбнак о ствола, който Толя беше пресякъл. Зъбите ѝ стърчаха от страховито отворената ѝ паст; очите ѝ бяха изпулени, космите настръхнали. Звярът стоеше като наелектризиран, лице с лице срещу Пиратка и Мурзик.

Пиратка се хвърляше към шията ѝ. Но росомахата беше като гумена. Преди да е успяла да затвори челюстите си, косматата лапа я отхвърли толкова силно, че Пиратка се преметна презглава. Но скочи отново и пак се опита да я нападне.

Също и челюстите на Мурзик, посягащи към гърлото на росомахата, тракаха напразно. Чуваше се само това тракане на зъби, съпроводено от пръхтящото ръмжене на звяра. Мурзик с болезнено квичене отлетя настрани.

В този миг на Пиратка ѝ се удаде най-сетне да ухапе росомахата, но зъбите ѝ докопаха само кожата на гърлото. Не успя да премести челюстите си и да ѝ ухапе гръкляна, защото росомахата я отхвърли с лапа в снега. Двете тела се сплетоха в кълбо, запремятаха се диво, дращеца се с крака, зъбите им тракаха.

За един миг Пиратка се озова отгоре — зъбите ѝ продължаваха да са впити в кожата на гръкляна.

Росомахата се преобърна на гръб.

Пиратка ръмжеше и забиваше по-дълбоко зъби, местеше челюсти. Струваше ми се, че още миг и изходът на боя ще бъде решен.

В този миг Толя предупредително, с възбуден глас изруга.

Внезапно, за някаква част от секундата, като блясване на светкавица, росомахата замахна с предната си лапа. Ноктите ѝ се забиха и с рязко движение преминаха през целия корем на Пиратка.

Чу се звук от разпорване на кожа и в същия миг отчаяно страхотно изквичаване. Пиратка отскочи като захвърлена цепеница през главата на росомахата и се запремята.

Мурзик в това време се бе окопитил от удара и свирепо нападна.

Росомахата го отхвърли. Тя отново се бе изправила на задните си крака в своя див, но хладнокръвен бяс на стар побойник; цялата беше

сплав от пѳргавина и сила.

Сама се бе приготвила за нападение, но в тоя миг забеляза мен и Толя. Разярената, широко отворена паст и изблещените ѳ очи за един миг застинаха неподвижни. След това се дръпна. Обърна се и направи два-три скока. Снегът след нея пожълтя от дълга ветрилообразна ивица.

В този миг Толя получи свободно пространство за стрелба. Проехтя изстрел и росомахата падна.

Какво стана с Пиратка? Бях толкова развълнуван, че не можех да си поема дъх.

Спуснахме се към нея.

Лежеше с разпорен корем и изскочили навън вътрешности, потънали в бързо втвърдяваща се кръв. Тя замръзваше толкова бързо, че не можеше да попие в снега, оставаше на повърхността като леден слой. От съвсем отворената топла рана се вдигаше дим. Сякаш заедно с този дим си отиваше и животът на Пиратка.

Отново се чу онова ужасяващо, остро и в същото време жално изквичаване; но изведнъж трепна и бързо хриптящо, замря. Пиратка изтрака с оголените си зъби, целите в косми от росомахата. Все още търсеше гърлото на противника. Все още искаше да го прегризе; още повече че въздухът, който тежко и хриптящо вдишваше, беше пронизан от страхотна сярнокисела миризма, която росомахата в своята обърканост пред новия си неприятел беше изпуснала.

— Пиратка! — знаех, че настъпва краят. Погледнах разтревожено Толя.

Вдигна пушката. Но вече нямаше нужда.

Пиратка не дишаше. Очите ѳ бяха угаснали; лежеше вцепенена на твърдия сняг.

Толя стисна устни. За пръв път, откакто го познавам, го виждах с толкова страшна тясна уста.

Мурзик притича до Пиратка. Престана да си ближе раната на рамото. Недоумяващо гледаше ту Пиратка, ту нас. Скимтеше с изплезен език.

Задушаваше се от вонята. Не беше на себе си от това, което стана. Не беше се срещал с толкова силен и странен враг; беше обзет от свирепа ярост и в същото време удивление.

С отчаян лай се хвърли към росомахата.

— Мурзик! Мурзик!

Толя яростно и с ругатни го отпъждаше.

Нищо не можеше да го удържи. Глупак! Още по-силно почна да души, просто заби муцуна в жълтия заскрежен секрет, който беше обаграл снега, течност, с която росомахата обикновено бележи своята жертва и чийто мирис сама търси, когато престава да бъде самотна и настъпва любовният ѝ период.

Това не остана безнаказано.

Мурзик отскочи, но вече беше късно. Бясно въртеше глава, пръхтеше и пръскаше слюнки; пъхаше муцуна в снега. Търкаляше се и триеше с лапи ноздрите си, сякаш искаше да извади оттам забити таралежови игли. Сернистият, невероятно смрадлив мирис проникваше до дробовете му и го задушаваше.

Чак сега разбрах какво оръжие може да бъде смрадта на пора, които от всички невестулки има най-развита подопашна жлеза. Изхвърлената от него течност мигновено и сигурно спира и най-яростната атака на неприятеля. Това е един вид химическа война в природата. При росомахата не се касае за отбранително оръжие — тя няма нужда от него — и все пак. Мурзик се мятеше като бесен.

Най-после го хванахме и Толя разгледа раната на плешката му. Беше одраскване от нокът, нищо особено.

След това издърпахме росомахата от полесражението и Толя започна да я дере. Работеше мълчаливо.

Пиратка не дишаше. Въпреки това не можех да не гледам с уважение нейния убиец.

Росомахата беше почти един метър дълга, нейното ниско, тантуресто тяло не тежеше дори колкото Мурзик. Косматото ѝ и грозно рухо, на места поизлиняло, я правеше да изглежда тромава и омекнала. Но под кожата се оказаха стоманено твърди, силно изпъкнали мускули. Цялото ѝ тяло беше изтъкано от мускули. Нямахше нищо излишно по себе си — само мускули, кости и сухожилия. Бицепсите на предните лапи и на врата ѝ бяха уродливо огромни и възлести.

Толя разтвори челюстта на звяра и мълчаливо, с красноречив жест посочи към нея. Това се казва челюст! Кучешките зъби бяха двойно по-широки, отколкото дълги; това бяха зъби, способни да прегризят един зрял рог, твърд като камък.

Росомахата беше истински убиец.

Можеше да се справи с четири до пет кучета. Ако сражението с Пиратка и Мурзик не беше така мълниеносно и ако не бяхме се намесили и ние в него — тежко и горко на Мурзик. Предпочитах да не си представям какво можеше да стане. Мурзик се държа храбро, но би ли тръгнал на сигурна смърт? И можеше ли да се говори след това за fair play (честна игра)? В джунглата няма такова нещо, по-силният там е в по-изгодно положение и го използва без остатък. А защо при зверовете да бъде по-иначе, отколкото в нашия цивилизован свят? Смъртта на Пиратка ме огорчи.

Тръгнахме, към къщи.

Носех кожата на росомахата — Мурзик се тътреше благоразумно по встрани. Беше изплезил език. Сега даже и кожата на тази огромна невестулка го изпълваше със страх. Изведнъж се спря и започна да души; очите му диво блестяха.

Обърна се няколко пъти натам, където остана да лежи Пиратка. Тя вече не се виждаше.

Накрая Мурзик въпреки целия смут, който го беше обзел, застана на брега срещу дървената ни къща и се загледа през реката — струваше ни се, че се ослушва. Сякаш очакваше да се появи Пиратка.

Толя отвори вратата.

— Влез! — подкани го той. — Нека се постопли малко. От топлината тази смрад бързо ще изветрее.

За първи път пускахме Мурзик вътре.

Той се поотърка о нас и влетя вътре. Изглежда, и това бе за него едно от неразбираемите неща, които му се случиха днес; но въпреки отчаянието си радостно завъртя опашка.

Съвсем бяхме забравили за Риска!

Беше ни чула и чакаше на входа; седеше с вдигнати предни лапички и опашка. Вперила очи във вратата, звучно цвъркаше, когато Мурзик нахлу вътре.

Сякаш я удари гръм. За част от секундата се намери върху нара; след миг изпълзя на полицата и се стаи там, свита и с изострени уши.

Мурзик дори не я забелязваше. Не й обръщаше никакво внимание. Преспойно се разположи под последния нар — право в нейното леговище. При това шумно преобърна консервната кутия, в която й сипвахме мляко. С уморени очи и поставил муцуна на предните си лапи, той се сви на кълбо и цял се затресе.

Риска неподвижно и дълго го наблюдаваше.

Мурзик изобщо не изглеждаше страшен. От време на време някак издълбоко от гърлото му излизаше квичене и кратък лай; козината му настръхваше. Беше разстроен и нещастен в своята безпомощност.

Когато му подвикнах, започна да си трие муцуната с лапи и притвори очи, сякаш искаше да се крие. Беше го срам. Чувствуваше се опозорен и едновременно с това миризмата, от която не можеше да си намери място, не му позволяваше да диша и това го сковаваше — беше като затворен.

— Мурзик! Мурзик!

Риска се раздвижи. Нямаше никаква опасност, но тя се сви, притисна коремче о нара. Премести се уплашена съвсем на края. Подаде глава и част от коремчето си.

Надвесена точно над Мурзик, любопитно го наблюдаваше.

Мурзик не я усещаше.

— Знаех си аз — каза Толя без настроение, — три-четири дена за нищо няма да го бива. Напълно е неспособен да усеща миризмите.

Пиратка пострада още по-зле, помислих си аз. Но не ми се искаше да разстройвам Толя. Много добре знаех какво означава за него загубата на Пиратка. Вярно, добихме росомахата, но на каква цена!

Взех един топъл навлажнен парцал и почнах лекичко да трия муцуната на Мурзик.

Чувствувахме се като на погребение. Пиратка непрекъснато ни липсваше.

Сутрин, когато ставахме, никой не драскаше отвън на вратата. Никой не скачаше с лапи по рамото на Толя, когато излизаше вън на студа. Нямаше я Пиратка, потънала в скреж, с жаден, радостен поглед да се поотърка о коленете ми или да се помотае из краката ми, когато тръгвахме на лов.

Мурзик не проявяваше никакво желание да ходи на лов. Впрочем това беше съвсем излишно, щеше само да ни пречи и затова си остана „в леглото“. На излизане напълнихме солидно печката с дърва и оставихме Мурзик да пази Риска. Но нямаше съмнение, че този ден щеше да бъде обратното.

А и нашият обичаен целодневен преход през бялата пустиня без Пиратка и без Мурзик ни изглеждаше още по-мрачен и студен.

Капаните бяха празни.

Тази вечер Толя отново се върна към нашия календар. Ако не ме лъжеше паметта и ако не бях объркал своите бележки, трябваше да сме седми ноември.

Наближаваше денят, в който Толя имаше уговорена среща с Вова. До ловната къща в Ашанканската клисура, която свързваше двата участъка, имаше 55 километра път. Това означаваше, че не по-късно от два дни се налага да тръгнем. Според нашите планове ние отдавна трябваше да ловуваме край Мечешкото езеро и оттам набързо да се прехвърлим на мястото на срещата. Толя смяташе пътем да поставим капани. Но сега вече всичко това беше излишно. Все още бяхме в Уст Ан, въпреки че ловът тук постепенно привършваше. В капаните започнаха да попадат самки. От първите пет самура се случи една, а от следващите четири вече три бяха женски. Това означаваше, че сме попаднали във вътрешния им кръг, където самците, които имат големи ловни полета, не дохождат. А Толя щадеше самките. Щеше да ловува и през идната година; той наистина беше ловец и тялом, и духом.

Да се мъкнем цели 55 километра при температура -38° към Ашанканската клисура с целия си багаж — спален чувал, раница с бельо, малко провизии и две пушки, — подир което да свърнем на север към Мечешкото езеро, ми се струваше направо нерационално. Пет дни поход, време, загубено за лова. Нямаше да се връщаме по обратния път и не бихме могли да попаднем на някоя случайна следа от самур. Без Пиратка, само с Мурзик в такава ситуация беше ужасно трудно.

А времето летеше; бързо наближаваше денят на моето завръщане. Оставах ми само три седмици.

Изведнъж дъхът ми спря, почувствувах как слепоочията ми започват да пулсират. Обзе ме възбуда също като онази, когато за първи път стъпих в тайгата или наблюдавах любовния период на кабаргите. Също когато открих мечешкото леговище и следите на росомахата.

Ами ако остана тук и почакам Толя! Бих живял четири-пет дни сам сред ледената пустиня, сам бих обхождал капаните. Ще бъда няколко дни наистина самостоятелен ловец. Какво ми липсваше? Отдавна живеехме в този лагер, познавах вече местността наоколо, можех да се ориентирам. Можех да намеря, като вървя по нашите следи, всичките капани; освен това наоколо нямаше никакви други човешки стъпки. А Толя би могъл на път за Вова да постави капани.

— Толя, какво ще кажеш, ако те почакам тук?

Учудено вдигна глава; изненадано ме погледна.

— Да останете тук?

— Да, ще наобикалям капаните и ще стегна багажа за заминаването. По-рационално ще използваме времето си — казах аз делово.

Толя виждаше моята възбуда. Не можех да се овладея, сигурно чувствувах и по гласа ми колко държа на това.

Дълго мълча. Премисляше какво може да се случи. Предложението ми беше съблазнително. Но той продължаваше да се колебае.

— Колко дни ще трае това? — попитах аз.

— Четири.

— Толя...

— Четири дни, ако вървя без багаж. И ако се забавя с Вова — най-много пет.

— Аз в това време ще събера капаните и ще можем веднага да тръгнем към Мечешкото езеро — чувствувах се много горд.

Най-после Толя реши. Всъщност за него това беше нещо съвсем естествено.

— Добре — каза. — Ще се върна на четвъртия, най-късно на петия ден привечер. В такъв случай ще тръгна още утре.

Толя замина на сутринта. Изпратих го доста далеч; западно от Бамбуйка бяхме поставили няколко капана. След това нашите стари дълбоки следи свършиха, нататък се простираше недокосната белота.

Гледах как Толя изчезва с раницата и пушката на гърба. Отдалечаваше се по скриптящия, втвърден от студа сняг право на запад. Зад него оставаха плитки следи.

Не се обърна. Никога не се обръщаше, нито се сбогуваше, когато по време на лов се разделяхме за цял ден. Мурзик се мотаеше в краката му. В къщи дори Риска не му правеше впечатление. Ако не беше пред очите му, Мурзик се държеше към нея просто безразлично.

След малко Мурзик се спря за миг и очаквателно се огледа.

— Мурзик!

Толя се обърна и се усмихна. Изгубиха се от очите ми зад близкия хълм.

Останах сам, съвсем сам сред бялото ледено царство. Ниско на хоризонта в избледнялата синева грееше слънцето, цветът му беше опалов. Там, където падаха неговите лъчи, снегът искреше, а на сянка приличаше на патинирано мътно сребро. Също както в онази утрин след пристигането ни в Уст Ан, наблизко миришеше на багулник. Изведнъж в абсолютната, безгранична тишина, която ме обкръжаваше, дочух необикновено нежен и тих, почти неуловим шум. Звъняха кристалчетата на замръзалия ми дъх.

Не можех дълго да остана. В такъв студ човек трябва непрекъснато да се движи, а ме очакваше голяма обиколка.

Тръгнах след отпечатъците на нашите унти да прегледам капаните. Някои прибрах, самурените пътечки бяха мъртви. След това намерих един капан, в който е стъпвал самур, но ледената коричка беше разхлабила пружината и челюстите не бяха се отворили. По тях имаше само няколко косъмчета.

Тръгнах по следата и намерих мъничка теснина, през която беше прехвърлен дънер на лиственица. Самурът беше претичал по него като

по мост и оттам беше скочил на земята. Сетне по същия път се бе върнал обратно. Тук поставих капана.

Този ден не хванах нищо, но въпреки това ме изпълваше особена радост и удовлетворение. Впрочем това чувство наред с предишните ми временни опасения дали в тайгата изобщо ще открия някакво животно не ме беше напуснало през цялото време от пребиваването ми в Уст Ан. Никога досега не бях имал такава свобода и волност и никога не съм бил изпълнен с толкова енергия. Разбира се, тези неща бяха свързани едно с друго. Хубавото на тайгата е това, че тя предоставя независимост, която с нищо не може да се замени и която в цивилизования свят е просто невъзможна. И това не се дължеше на местността, която нищо нашир и дълж не ограничаваше, а най-вече на обстоятелството, че пустинята разкриваше пред теб простор за действие и направо го изискваше. Това беше чудесна независимост, която се откупваше с необходимостта сам да се грижиш за себе си и да разчиташ само на себе си. Човек трябва порядъчно да напрегне мускулите си и да закали сърцето си, за да издържи, трябва да бъде безкрайно взискателен към себе си. Животът в дивата пустош не може да бъде надхитрен, нито подменен с някакъв стереотип. И в същото време този живот е несравнимо по-демократичен. Тук са в сила съвсем други норми. Човекът е ценен тук според това, как се е проявил в двубоя с тайгата. Тук няма никакви посредници или „съветници“. Можеш да се възползуваш от свободата колкото си искаш, за да останеш господар на положението. Свободен си дотогава, докато си готов да се напругаш и да рискуваш. Да се срещнеш със зимната тайга, означава да се срещнеш най-напред със самия себе си и да преодолееш собствената си разглезеност. Тъкмо поради това с радост очаквах този двубой. Бях любопитен да проверя на какво съм способен. Сам сред ледената искряща пустиня.

Върнах се вече по здрач. Запалих печката — сутринта, преди Толя да замине, бяхме наскели доста дърва — и ми се прияде прясна риба. Взех брадвата и изтичах да изсека „кладенче“ в леда. Нашият запас от риба в сайбата бе отдавна привършен, но да си набавим нова риба не представляваше трудност. Понякога, като отивахме сутрин или вечер за вода, пускахме под леда въдиците. Влакното, привързано за пръчката, почти мигновено замръзваше. При следващото ни идване за вода разсичахме леда: почти винаги се намираще закачен по някой костур или пъстърва; рибешкото око послужваше за нова стръв. Това ловене на риба беше моето развлечение; Толя безобидно ми се присмиваше.

Върнах се с един костур, но по пътя за в къщи така замръзна, че вътрешностите му се превърнаха в камък. Но изпържен в масло, беше приказен. Риска ми правеше компания. Веднъж като излязох вън, тя изтича пред вратата, огледа се и отново се шмугна вътре. Вече смяташе къщата за приятна, уютна дупка. Когато си легнах, почувствувах слаба тревога. Бях се сетил, че пушката ми е отвън. Един миг се борих с мисълта да стана и да проверя. Ако я оставя отвън до стената, щеше да бъде на студа и във всеки случай щеше да ми е подръка. Мечката или росомахата биха могли лесно да я изподрацят. И въобще... какво означаваше това „и въобще“?...

Засрамах се. Когато с Толя излизахме за цял ден, пушките и кожата оставяхме окачени отвън. Само по време на походи, когато преспивахме в други колиби или не палехме печката в тукашната дървена къща, прибирахме всичко вътре. Но къщата оставаше отворена — само на мандало.

И така беше във всички колиби на Толя. Във всяка от тях беше приготвено топливо, кибрит и някакво ядене за в случай на нужда. Ако човек в студ или по време на снежна виелица се докопа до вратата, достатъчно беше само да махне мандалото. Ето защо колибите бяха без катинар. Понякога Толя оставяше в тях и новите кожи, вземаше ги едва на обратния си път, когато си тръгнеше от своя участък. Всичко това беше за мен почти невероятно, дълго не можех да свикна с тази странна, почти хазартна доверчивост. Не можех да свикна с мисълта, че не съм в цивилизования свят, а в тайгата. Така че пушките останаха отвън и на другата вечер заспах без опасения.

Също и на следващите дни се чувствувах приятно в моето бяло ледено царство. Продължавах своите обиколки; по два до три пъти се

спирах, варях си чай и се стоплях. В същото време подскачах, за да не стоя на едно място. На втория ден намерих в един от капаните хермелин. А на последващия открих под дънера на лиственицата в теснината един замръзнал като камък самур. Подскочих от радост. Беше чудесно оцветен, почти черен. Само тялото и опашката му бяха малко по-къси. Самка.

Времето минаваше. В деня, когато Толя щеше да се върне, трябваше да събера останалите няколко капана.

На сутринта, точно преди да изляза, над Уст Ан прелетя самолет.

Малкият Антонов–2 летеше ниско над тайгата. Стори ми се, че се вдига над Бамбуйка, но след това прелетя срещу течението, започна да се издига и изчезна на запад. Насочи се някъде към Муя. Първият поздрав от модерния свят през цялото време от тукашното ми пребиваване.

Подир три часа самолетът се върна, но този път не прелетя оттук — чух само отдалеченото му бръмчене. Освен капаните днес имах още една задача — да застрелям някоя и друга яребица. Но стрелях лошо. Ръката ми беше изтръпнала от студ и очите ми сълзяха. При целенето непрекъснато мигах и дебелият скреж по клепачите ми пречеше. Чак след обед ми се удаде да убия две. Щяха да бъдат достойно угощение за Толя. Искаше ми се вече да се е върнал. С това моят лов свърши.

Връщах се през долината на Бели Ан, бяхме поставили един капан при устието ѝ.

Изведнъж се спрях като закован. Не. Наистина не ми се е сторило.

На другия бряг на рекичката право срещу мен стоеше мечка и ме гледаше. Беше охранена и доста голяма. Кестенявокафявата ѝ измачкана козина изглеждаше на искряция: сняг почти черна. Кръвта зашумя в ушите ми, стана ми топло.

За щастие след малко мечката наведе глава и започна лениво да се занимава с нещо друго, разхвърляше сънливо с лапи снега. Хълбоците ѝ се издуваха и от ноздрите ѝ излизаше пара.

Не ми обръщаше внимание. В това, как сърдито и равнодушно ръмжеше, имаше нещо почти човешко. След миг вдигна лапи и започна да трие главата и носа си.

Беше дебела и не беше излязла на лов. През зимата мечките не помислят за храна, ако са натрупали достатъчно мазнини. Изглежда е излязла от бърлогата си да се поразкърши и да подиша чист въздух.

Но аз продължавах да бъда несигурен, не можех да се помръдна от мястото си. Набързо и объркано съобразявах какво да направя, за да не я раздразня по някакъв начин. Да се отдалеча или да не се мърдам? Знаех, че мечката никак не е бавна, както обикновено се мисли. На кратки разстояния е страхотно бърза. Когато напада елен, в първите шест до осем метра от нападението е по-бърза от своята жертва. Лапите ѝ са толкова ловки, че не само риба лови с тях. Понякога се промъква до някоя кацнала яребица и сграбчва изплашената птица в момента на излитането. Особено бърза е мечката по нанагорницата, помагат ѝ дългите задни крака, затова пък по нанадолницата е по-бавна.

А аз бях на другия, по-високия бряг. И при това с малокалибрена пушка.

Мечката вдигна глава и отново се зазяпа към мен.

След това с ръмжене се обърна — като че се колебаеше дали да върви, или да подскача — и се шумгуна в гъсталака. От това, че се блъскаше в храстите, снегът се сипеше като пяна върху козината и разрошената ѝ глава. Мечката тръсна глава и изчезна.

Опомних се от вцепенението си. Боже мой, биваше си я стръвницата. За щастие не беше шатун (скитник).

Представях си какво би станало с мен, ако огромната мечка ме беше погнала. Още не можех да проумея, че тук до неотдавна е имало ловци, които са ходели на лов за мечки с рог, привързан здраво към топоришка; след като раздразнели звяра с това оръжие, те го нападали. Разчитали на това, че мечката сама ще си забие рога в гърдите. Защото мечката познава едно-единствено движение — притиска всичко до гърдите си, за да смачка своя неприятел. Имало е ловци, които прикрепили такива рокове към собствените си гърди. Боже господи!

Чак сега си отдъгнах. В същия миг си, помислих защо не бях чул мечката, преди да съм се приближил толкова близко до нея. Бързо развързах ушанката под брадата си и я оставих свободно да се вее край ушите ми. Извлякох още една поука: не бива повече да си играя на хазарт. От утре тръгвам с карабината.

Толя не се върна и на петия ден.

Разбира се, може да е имал сериозни причини за своето задържане. Вече се научих да разбирам, че в тайгата е в сила друго време; всички заминавания, срещи и връщания зависят от редица други обстоятелства. Толя трябваше да измине натам и обратно през

мразовитата ледена пустиня сто и десет километра. После трябваше да се срещне с Вова. Възможно е и Вова да се позабави. Много е вероятно, докато е чакал да падне сняг, и той да е променил предполагаемия си маршрут из своя участък. В такъв случай е повече от ясно, че Толя е останал да чака сина си. А Вова? Той изобщо не подозира за моето съществуване и срещата му с бащата един или два дена по-късно не е кой знае каква загуба за него. Разбира се, Толя не би прекарал това време в къщи, а би ловувал. Следователно нищо не е принуждавало Вова да бърза.

Възможно е също така Толя да е попаднал на някакви следи, отклонил се е от пътя и това го е позадържало. Фактът, че не се е върнал в уреченото време, не означава нищо.

Но въпреки всичко започнах да се тревожа и в радостното удовлетворение, което ме беше обзело — най-после и мечка бях видял, — се прокрадна безпокойствието.

Този ден прибрах и последните няколко капана и приготвих всичко за заминаването.

Сега вече почти не се отдалечавах от лагера. Изведнъж се оказа, че имам безкрайно много свободно време, не знаех какво да го правя. Цепех дърва по цял ден, поддържах печката и запасите, които бяхме приготвили с Толя, се свършиха. Умувах какво да готвя, развличах се с Риска. Извадих дневника си и се опитах да пиша. Но всеки час изтичвах навън и се вирах през реката на запад.

Обзе ме тревога. Бих могъл да остана в Уст Ан и не би ми липсвало нищо поне на първо време. Дори Толя да се върнеше след 14 дни, най-спокойно бих си ловувал, но от очакването моето спокойствие и сигурност бяха изчезнали; от предишното ми спокойствие нямаше ни следа. Дали не се е случило нещо на Вова?

За пръв път излиза сам да ловува в своя участък и е едва на 16 години. Но Вова застрелва първата си мечка, когато е на осем години. Толя го взел тогава със себе и за през цялото лято в тайгата, поправяли колибите. И веднъж, когато Вова бил сам в колибата, дошла мечка.

Всъщност би могло да му се случи какво ли не.

Като гледах сега мразовитата, огряна от слънцето пустиня, усещах да ме побиват студени тръпки. Ледена, искряща и мъртвешки бяла, тя се простираше до безкрайността. Откакто срещнах мечката, не

бях забелязвал никаква жива душа наоколо. Ужасната тишина угнетяваше.

Животът в тайгата е възможен само в движение, само ако има някаква дейност. Тук човек разбира много повече, отколкото на друго място какво означава действието за душевното му спокойствие; луксът на бездействието е гибелен.

Следобед взех три капана и ги поставих на най-близката следа. В същото време, излизайки, таях надеждата, че когато се върна, ще намеря Толя в къщи. Как ми се искаше да изтича насреща ми Мурзик, да сложи лапи на гърдите ми, радостно да завърти опашка и скимтейки, да се опита да ме близне по лицето.

Но Мурзик не се показва.

На другата сутрин термометърът спадна до -48° . Вече не ме съдържаше на едно място. Ами ако наистина нещо се е случило? А аз си седя тук със скръстени ръце. За един миг ме обзе желание да тръгна по следите на Толя. Но това беше чиста глупост; той би могъл да се върне по друг път. Не оставаше нищо друго, освен да се чака. Към обяд реших да ловя риба. Беше съвсем безсмислено да сека кладенче в леда, той просто растеше под ръцете ми. Но все пак това беше някакво действие, някакво движение. Щом се покажеше живата повърхност, в същия миг по нея изпращяваха острият иглици на леда. Бях се омотал в дрехи като някой пашкул, бях облякъл всичко, което имах, но да се издържи на едно място беше невъзможно. След няколко минути имах чувството, че ще замръзна — още миг и ще се превърна в частица от тази неподвижна и мъртва ледена пустиня.

Слънчевият диск, изтънял и белезникав, приличаше по-скоро на луна. Когато към три часа слънцето залезе, нямаше достатъчно сили да обагри в кърваво небето. Ниско над хоризонта небето преливаше в смарагдовозелено, янтарножълто, теменуженосиньо и оранжеви бразди. Единственото движение, което природата си позволяваше. Едно много кротко и далечно движение. След това изчезна и вместо него се разля плесента на безкръвното смразяване, на изток небето вече потъмня и над ледената пустиня изгря месецът; затрепкаха звездите. Нямаше нищо, което диша и живее. Какво ли става с Толя?

След вечеря още веднъж излязох вън. Дробовете тежко дишаха, първата глътка въздух бодливо пареше. Бързата промяна, когато излязох от топлата стая, съпроводен от кръгове моментално замръзнала пара,

ми подеждествува като някакъв удар. Само за миг ушанката, веждите и клепачите ми бяха покрити със скреж.

Беше едва 7 часа. Толя все още можеше да дойде, въпреки че навън отдавна владееше нощ. Звездите в този мразовит чист въздух блестяха ниско над главата ми, сякаш се вирах в самата им сърцевина. Изглеждаха тъй близко, че се сливаха с искрите, които излитаха из комина на дървената къща. В първия момент не можех да различа звездите от искрите. Това странно и пленително мразовито великолепие ме правеше отчайващо безпомощен.

В този миг в далечината отвъд реката се обади вой, който наподобяваше кучешки лай.

— Мурзик! — извиках гласно аз. — Мурзик и Толя!

Напрегнато се ослушах.

След това в мъртвата, скована в лед нощ, звукът се повтори. Този път като дълго и зловещо, дълбоко виене.

— У-у-у — отговори му друг в един по-висок хрипящ тон; виенето непрекъснато нарастваше и набираше височина.

Диалог на четириноги ловци — вълчи разговор за откритата жертва.

Тишината отново се сгъсти, но по-дълбока и по-угнетяваща. Неволно изтръпнах.

За втори път през моето пребиваване тук вълците даваха признаци за живот. Първия път това бяха следите им, които съпровождаха нашите коне. Оттогава никога не бяхме откривали отпечатъците на техните лапи. Вълците обаче могат за една нощ да изминат до 80 километра.

Отново изтръпнах. Това не беше страх, а угнетяваща ме самота. Тишина и самота, каквито досега не познавах. Изпълваше ме тревога за Толя и Вова. Тази нощ се размислих за Хенриета и за нейното положение, когато е трябвало цели шест години да живее с Толя сред тайгата, в първия му участък в Муйските планини.

Тъкмо си построили къща, родил им се Вова и Толя изчезнал в тайгата. Посред зима нощем идвали вълци и седемнадесетгодишната Хенриета изтичвала на двора и удряла по една празна бъчва. Толя специално за тази цел направил бъчвата.

Със седмици го чакала да се появи отново. От все сърце се молела да дойде поне някой евенк. Угощавала го щедро, щастлива, че вижда

жив човек. Но евенците не оставали задълго. И Толя веднъж на смях я посъветвал да не им дава веднага да ядат. И когато след това те от време на време пак се спирали при нея, гостоприемната Хенриета бавно и по цели часове приготвяла яденето, прекъсвала работата си, а те търпеливо седели и чакали. Мълчаливите евенци ѝ изглеждали тогава като чучулиги. За нея било истински празник, когато пред Нова година Толя поставял капаните наблизко край къщата, запрягал елените, натоварвал кожите в шейната и всички — заедно с Вова — поемали по осемдесеткилометровия път да пазаруват в селото.

Веднъж Хенриета трябвало да изскочи навън тъкмо когато кърмела Вова. Застреляла един вълк — те непрекъснато налитали на оградата, зад която били елените. Вова пищял, като че ли го колят, а тя се върнала и продължила да го кърми. А когато след това излязла да прибере вълка, от него нямало почти нищо. Глутницата го изрѫфала без остатък.

Хенриета непрекъснато била сама. Когато Толя се връщал с кожите, започвало токуването на глухарите. Бедната Хенриета. Разказваше ми всичко с някакво свенливо и в същото време насмешливо очарование: „Аз го чаках, а той изчезваше за глухари“. Толя се усмихваше на нейния разказ. Тя разказваше толкова цветисто, че виждах всичко пред очите си.

Дошла пролетта — великолепната сибирска пролет, когато природата за една нощ се преоблича от бяло в зелено. Светът за един миг се изпълнил с цветя и ухания. Във влажната, почти парникова топлина пеели птици. Всичко се любело и гугукало; животът се превръщал в някакво пиянство, ухажване и уговаряне. Настъпило най-хубавото време на тайгата. Тя се превърнала в един огромен венец на любовта.

Точно тогава Толя заминал с лодка да стреля диви гъски и патици. Трябвало да се върне след два дни, но Хенриета дочула шум на брега чак на четвъртия ден. Помислила, че Толя привързва лодката и изтичала с Вова на ръце да го посрещне. Но когато разгърнала раките на речния завой, на три метра от нея се показала мечка с три мечета. Мечката била убила един от техните елени и мечетата тъкмо дояждали черния му дроб. Мечката смъквала от брега камъни и трева и закривала с тях остатъците от женския елен, който Хенриета гледала за мляко. Две майки стояли една срещу друга — и двете изненадани и слисани.

Това било истинска война на нерви. Мечката и мечетата учудено разглеждали Хенриета. Хенриета отместила поглед, за да не дразни мечката. Разправяше, че усещала нейния топъл, щипещ дъх. След това едно от мечетата се подхлъзнало по камъка и цопнало в реката. Мечката се обърнала към него и се поколебала — през цялото време държала в лапите си буца пръст, обраснала с боровинки. Чак тогава Хенриета дошла на себе си. Като насън с тежки, сякаш свързани крака се обърнала и тръгнала назад; всеки миг очаквала да се случи най-лошото.

Мечката един миг се суетяла и след това отново продължила работата си — чуло се как плеснал камък и как изкъртила нова буца пръст.

Хенриета — беше толкова дребничка, че се покачваше на стол, за да свали шишетата от най-горната полица на шкафа — бедната Хенриета разказваше, че подир шока, който изживяла тогава, мислела веднага да избяга от тайгата. Вова всмуквал дивото мляко на тайгата заедно с майчината кърма и тя отчаяно страдала по хората, спокойствието и безопасността. Но въпреки всичко издържала в пустинята шест години. Върнали се в Бамбуйка, когато Вова започнал училище. Междувременно Хенриета станала истинска жена на ловец.

Когато я попитах дали не се бои да пусне Вова сам в тайгата, тя ме погледна и един миг мълча. След това каза: „Тайгата не е за слабите, а Вова не е слаб. Той е като Толя.“

Сега и двамата бяха в тайгата. Беше се начакала през тези години: какви ли не приключения си беше представяла и изживявала мислено в своята самота.

Лежах, слушах бумтенето на печката и гледах, отблясъците на огъня осветяваха непрекъснато растящите петна на скрежа по стените. Прозорецът, целият потънал в лед, почти съвсем беше изчезнал. Ставах все по-нервен. В този миг не знаех какво да правя с времето и със студа. Гнетеше ме мъчителна празнота. Дължеше се на това, че бях безпомощен да направя нещо за Толя.

Огънят пращеше и аз неволно си спомних колко приятно беше да се седи в стаичката на тяхната къща в Бамбуйка и да се бърбори за зверове и арктически студове. В стаичката, чиято стена откъм кухнята се затопляше от голяма желязна печка и откъдето загрегият въздух минаваше над дървените греди из цялата къща. На стената беше окачен еленов килим, съшит от отделни парчета бяла кожа от соб и със също

такива бели ресни по краищата и всичко наоколо излъчваше топлина. В онази сутрин, когато тръгнахме оттам, след последната чашка, изпита за успешен лов, Хенриета запя: „Наклади ми огън на снега“. Песента имаше много тъжна мелодия, която сега звучеше в мен. Огън на снега! Непрекъснато, с леко безпокойство си мислех за Толя и Вова. Но над всичко наоколо, като някаква непрогледна мъгла, се простираше безкрайно бяла ледена пустиня.

Цяла нощ поддържах огъня. На сутринта, преди още да се е съмнало, се свършиха дървата. Измъкнах се от спалния чувал и изтичах навън. Небето посивяваше, настъпваше дългото сиво разсъмване, но звездите все още блестяха. На реката забелязах тиха сянка.

Близо до нашето „кладенче“ по твърдия замръзнал сняг успоредно на нашата къща се движеше вълк.

Вървеше предпазливо, с пълзяща крачка, със спуснатата опашка и муцуна, обърната към лагера. След това се спря недоверчиво и се озърна.

На брега, малко по-встрани, чакаше друг. Беше като закован. Цялата му фигура издаваше бдителност и предпазливост.

Вълкът отпред тръгна. След две-три крачки отново спря. Приличаше на Мурзик. Само че неговите крака бяха малко по-високи и леко разкрасени, а гръдната му част по-кокалеста; имаше, така да се каже, боксьорска стойка. Широката глава с монголски очи и изострена муцуна неподвижно, се взираше, очите му пламтяха като въглени.

Взех карабината, още стоеше окачена до вратата; куршуми имах в джоба на ватенката. Заредих я.

Вълкът се обърна. С лека пълзяща крачка затича обратно.

Тресна изстрел. Чух как куршумът с изсвирване плесна в леда.

В този миг вълкът отскочи настрана. Чак след това бързо побягна. С наведена глава и изпънати за бяг крака изведнъж стана много помалък, отколкото изглеждаше. Премина останалата част от замръзналата река и скочи на брега. След миг и двата вълка се скриха в храсталците. Гледах след тях в пустата сивота, докато се разтреперах от студ.

Повече не можех да легна. След около половин час тръгнах с кофата и брадвата — този път карабината беше на гърба ми — към кладенчето. Точно тогава се чу отдалечен: изстрел.

Не дишах. Не можех да повярвам на ушите си.

Изведнъж отекна нов изстрел. Идваше откъм долното течение на реката, но беше много слаб.

Най-после! Обзе ме радостно вълнение. Най-после Толя се връща. Наистина трябваше да се покаже откъм запад, но в това нямаше нищо чудно. Просто е попаднал на някой звяр и е избиколил на север.

Реших да тръгна насреща му.

В този миг се сетих за карабината. За малко щях да се вкаменя.

Толя замина с малокалибрената. Пътят му минаваше през места, където не бяхме ловували, и той се надяваше, че пътем може да открие някоя бялка.

Но моята обърканост трая само миг. След първото отчаяние отново ме обзе надежда и радост. Дойде ми наум, че. Толя се връща с Вова. Заради това се и бяха забавили. Толя е чакал Вова; някаква причина ги е накарала да се отбият в колибата край реката Амнунда и на сутринта още по тъмно са тръгнали, за да наваксат забавянето. Можехме веднага да се отправим към Мечешкото езеро. Работата беше съвсем проста. Кой друг би могъл да стреля. Далече наоколо нямаше никакъв друг ловец.

Не можех да издържам повече в лагера. Задушавах се от нетърпение и очакване.

Бях стегнал багажа. Бях обул два чифта вълнени гащи, топли панталони, потник, два пуловера, ватенка и шал; ушанката си бях стегнал здраво — вървах по средата на реката и имах голямо зрително поле.

Тръгнах по течението нагоре. Знаех, че е невъзможно да се разминем. Ако са излезли на север, също ще тръгнат по Бамбуйка. Това беше най-удобният и най-бърз път, равен като тепсия, и по него можеше да се върви с еднакъв ритъм. В най-лошия случай ще дам един изстрел; ще ме чуят и Мурзик ще изтича.

Беше страхотен студ — -48° . Крачех, доколкото беше възможно, с еднаква войнишка стъпка сред дълбоката ледена тишина. Само снегът под мене скриптеше; на няколко пъти ледът изпука. Чак сега започна да изгрява слънцето и цветът му пак беше студено опалов.

След около половин час на завоя, където бях открил следите на росомахата, внезапно забелязах отпечатъци от лапите на двата вълка. Нямаше съмнение, че са те. Бяха изтичали през гората и след това са поели по отворената и бърза магистрала. Препускали са право нагоре.

Една следа беше по-лека и по-плитка — почти замазана, едва забележими стъпки на стара изтрита лапа. Другите отпечатъци бяха по-остри, по-дълбоки и полегатото слънце ги изпълваше със сини сенки. Снегът край тях искреше.

Толя и Вова не се показаха и след един час. Какво ли е станало с тях? Някъде тук трябваше вече да ги срещна. Възможно е да са застреляли лос или някакво друго голямо животно и сега имат работа с него. Добре, че тръгнах насреща им. А може би вече не са на реката и в такъв случай бихме могли да се разминем.

Реших да им дам знак. Свалих пушката и се приготвих да гръмна, когато в далечината, някъде към завоя, съгледах тясна ивица белезникав дим.

Най-последно! Изведнъж ми олекна на сърцето. Тънкият, незабележим стълбец крехък дим се издигаше спокойно към синьото небе. Разсейваше се на много голяма височина.

Огънят беше далеч; в чистия и мразовит въздух на 1000 метра надморска височина беше много трудно да се определи разстоянието. Но за мен това беше поздрав, нещо като весело знаме.

Тръгнах натам. Очите ми бяха потънали в скреж, кожата на ушанката около брадата и шалът ми бяха снежнобели. Лицето и носът ми пламтяха. Едва през тези дни разбрах предимството на ръкавиците, които носеше Даба. Какво щях да правя без тях? Бяха от фино изработена кожа и имаха отвътре подплата от гъста овча вълна, а отвън бяха обшити с козина от сърнешки крак. Даба казваше, че кожата на сърната от това място е най-топла. Животното лежи на хълбоци по цели часове и то върху замръзналата земя. Човек можеше да притисне тая част на ръкавицата си до лицето и да се стопли вървешком.

Вълчите следи се нижеха пред мен. Нито за миг не се отклоняваха от правата посока, изопнати като конец.

Бях изминал вече цели десет километра, когато брегът отдясно изчезна и се показа нов приток. Широката повърхност на новия приток беше озарена от слънцето. Тук вълчите следи се губеха в плетеницата от други следи; вълците бяха пребягали няколко пъти. Остриани имаше замръзнало мочурище, в него стърчаха отделни късчета заснежена земя и снопове висока трева, островчета от върбички с преплетени стебла, клони и листа. Това беше една малка колония от ондатри (водни плъхове с много ценна кожа).

Притокът беше Гуленга, отвъд нея, по десния бряг на Бамбуйка започваше евенкски участък. Толя веднъж ми показа завоя от другата страна; никога не ловуваше досам границата.

Спрях като попарен, изведнъж ме налегна умора и отпадналост. Димът се издигаше на няколкостотин метра по-нагоре оттатък Гуленга. Цялото ми бърхане и изтощение бяха отишли на вятъра, край на моите надежди. Толя не беше тук. Отново се изправих пред въпроса, който почти не ме напускаше през последните дни. Какво да правя?

Засега ми беше ясно какво да правя. Трябва да се дотъртя до огъня. Поне да се погреея, поне за миг да разкъсам обръча на самотата, който ме стягаше. Бях готов да отида там, та ако ще самия дявол да срещна.

Тръгнах през блатото. Тънкият и на черупки лед под снега хрущеше и пукаше при всяка моя крачка. Хрупкавият му килим беше натрошен на места от човешки стъпки; върху един брезов храст висяха две ивици кожа — евенкският дар за бога на тази река.

Евенкските чергари искаха с такова жертвоприношение да умилостивят бога на този участък, заключен между дефилета и водни преходи; съвсем ясно му казваха за какво става дума, купуваха неговото благоразположение и своя добър лов. (Толя разправяше, че руснаците поставят по тези места обикновено празни бутилки от водка.)

Ивиците кожа бяха отскоро тук; по тях нямаше сняг и околните клони бяха голи. Между островчетата и покрай брега, между тревата и боровинките преминаваха пътечки на ондатри. По тях бяха поставени капани; в един лежеше вкочанена ондатра. Нейната ръждивокестенява, лъскава козина изведнъж ми заприлича на кожата на току-що изровен кърт в моето родно Роуднице, в местата на моето детство край Сиберка, където пръстта е пясъчлива. Почти за миг усетих сладкия, замайващ мирис на трева, осеяна с мъхнати главички живовлек. Треперех от студ, за краката ми сякаш бяха привързани оловни тежести.

Вървах нататък. Снегът беше утъпкан от човешки крака, надупчен от еленови копита и тук-там по него се виждаше замръзнал и заскрежен тор. След това забелязах елените; пасяха лишеи и моето приближаване никак не ги обезпокои. Продължиха да пасат, само няколко животни вдигнаха глави и останаха неподвижни.

На изсеченото място между огризаните дребни брези и борчета се виждаха две юрти, от тях се виеше лек дим. Но димът, който ме беше

довел дотук, се вдигаше от огъня между юртите.

Край него бяха застанали Чикундаев и Дуванчо и редом с тях една млада евенка, цялата увита в кожи. На шейната до огъня беше прострян застрелян вълк; голяма сива вълчица с леко ръждив оттенък.

Наблюдаваха ме изненадани.

Очите на двамата ловци блестяха. Дуванчо държеше в ръцете си бутилка.

Празнуваше днешния успех. Първият им голям лов след дълги месеци. За всеки вълк ловците получават по 50 рубли премия и по 12 рубли за кожата. Бяха направили обаче нещо, което Толя никога не би допуснал. Бяха започнали да пият, преди да са одрали вълка, и сега той лежеше замръзнал. Печаха месо отвън на убийствения студ.

— Къде отишъл Толя? — попита Чикундаев и с търсец поглед се взря в местността зад мен. Имаше свирепо и гордо изражение на лицето. По всичко личеше, че той е убил вълка.

Казах им, че е отишъл за Вова и че вече няколко дни го чакам.

— Къде той вървял?

— В Ашанканската клисура.

— Не далеко — махна той с ръка. — Нищо няма стане. Той нещо срещнал по път. Аз веднъж три дни и ноци вървял по следа росомаха.

От евенците не можех да очаквам нищо повече. Те бяха изгубили чувството за време.

— Ние има късмет — посочи той вълка. — Били стар женска и млада вълк. Сърди, че не е в колхоз. Щял получа овен. — За всеки вълк, застрелян в землището на колхоза, колхозната администрация „изплащаше“ и по един овен.

Приближих се до огъня и започнах да се топля.

След последните думи на Чикундаев Дуванчо нещо злобно изхриптя, но след това пак засия. Приближи се към мен с бутилката и я разклати. Течността се разплиска; вътре имаше чист спирт. Чикундаев извика на жената. Настъпи кратка суматоха. Жената беше съпруга на Дуванчовия брат, който рано тази сутрин излязъл с капани нагоре по брега на Гуленга. След поканата на Чикундаев тя изчезна в юртата и миг след това се показа оттам с едно тенекиено канче.

Знаех, че не мога да откажа. Поставах в устата си малко сняг и отпих. Пареше ужасно. От очите ми потекоха сълзи и в същия миг замръзнаха по лицето ми. Върнах смутено канчето; в гърлото си имах

чувството, че съм се допрял до зачервена печка — в стомаха ми беше приятно топло. Чикундаев обаче гълташе, без да му мигне окото.

От палатката, направена от оръфана кожа на елен, чийто цвят почти се сливаше с утъпкания сняг, излезе около тригодишно дете, момиченце. В отвора на кожуха му се виждаха само блестящите му очички и малко от лицето. Погледнах го с изненада. Как не е измръзнало досега? Не му ли е студено? Стискаше в ръкавиците си еленов рог и го смучеше.

Евенците са убедени, че собите, най-северните елени, които живеят дълги месеци сред снега, имат в рогата си запаси от витамини и хранителни вещества, натрупани през богатата лятна паша; заради това, според техните представи, и женските собове имат рога.

Стоях до самия огън и все не можех да се избавя от студа и своето пълно отчаяние. Цял се тресях. Изпих още една глътка. Чикундаев и Дуванчо преодоляха своето смущение и ме поканиха в юртата.

Вътре беше приятно топло; жената, наричаше се Уриндак, бързо добави съчки в огъня — огънят озаряваше юртата, през отвора в покрива изскачаха дим и искри. На пода имаше няколко кожи от ондатри и белки. Евенците не ги изпъваха; окачваха пресните кожи по стените на юртата — студът отвън и топлината отвътре ги правеше да омекват.

— Долу има една замръзнала ондатра.

— Още не видял — каза Чикундаев.

Оказа се, че вълците две нощи обикаляли около техните собове. На сутринта Чикундаев тръгнал на разузнаване и тъкмо се приближил до реката, забелязал два вълка да тичат по Бамбуйка. Вълчицата паднала от първия изстрел, другият вълк изчезнал, Чикундаев стрелял по него наслуки, тъкмо когато бягащият вълк изчезнал зад завоя на реката. С това обиколката му за днес свършила.

При споменаването на вълка Дуванчо отново се намръщи. С хриптящ, гърлен глас се нахвърли върху Чикундаев. Последният охотно ми обясни каква е работата.

Дуванчо го упреква, че е застрелял вълчицата. След няколко месеца щяла да има малки и за тях щели да получат може би пет пъти по петдесет рубли. Най-обичали да ловят вълци напролет; когато през май падне сняг и вълкът с вълчицата тръгнат да носят храна на малките си, следите им отвеждат ловците право пред дупката. Те вземали

малките, а старите оставяли. Вълкът се събира с женската на всеки две години и затова няма смисъл да се убива майката, която на другата година ще осигури няколко нови „петдесетачки“.

Боже господи! Когато у нас, в Словакия, живях известна време във Вихорлатската планина, в кръчмата, между дървосекачите, бях свидетел на абсолютно същите разпавии. А между Вихорлат и Бамбуйка се простират почти 9000 километра! Странно как хората навсякъде стигат до един и същи ум. Щаденето на вълчицата следователно е една от щастливите причини, задето те не изчезват толкова бързо. Грешките в законите понякога са по-благоклонни към природата, отколкото плановете за нейното опазване.

Чикундаев сложи край на спора с победоносна усмивка.

— Хубаво 50 рубли. Къде намира дупка? Може участък на Толя.

Дуванчо изглежда разбра този аргумент. Престанаха да спорят и поради това, че Уриндак донесе месо. В котлето вреше чай и подът, на който седяхме, беше приятно мек; насечените хвойнови клончета бяха покрити с еленови кожи. След това Уриндак, усмихната, с лице като опушен янтар, ми пъкна в ръцете цял шиш с месо, цял сибирски шашлик; набодените късове месо бяха добре опечени и миришеха приятно и силно. Този техен начин да пекат гъсто нанизани парчета месо направо в огъня си имаше своите предимства. Много бързо, почти веднага отвън се образуваше корица, която пречеше на сока да изтича и да изсушава месото. Беше достатъчно да се изреже с ножа почти овъглената повърхност и се откриваше сочното и крехко месо, което напомняше бифтек. Месото не губи нищо от своите хранителни качества, както при варенето или при бавното печене във фурна. Разбира се, това беше готварство, съобразено със сибирските условия. Месото тук беше достатъчно, нямаше никаква нужда да се пести.

Всеки държеше по един шашлик и по него имаше цяло кило месо. Дуванчо и Чикундаев се заеха със своите порции с необикновен апетит и мляскане. Като ги гледах как режат месото с дългите си ловджийски ножове точно пред устата си, отново, както тогава у нас в Уст Ан, имах чувството, че представят някакъв „танц“ със саби. Облизах се. Месото беше особено бяло, приличаше на заешко. Спомних си за първата ни среща.

— Мечка! — попитах шеговито аз.

— Нондо — отвърна Чикундаев с пълна уста.

Не знаех какво е нондо, а Чикундаев безпомощно вдигаше рамене; беше твърде пиан и мозъкът му не го слушаше.

Един миг те се уговаряха нещо, след това Дуванчо кимна на жената. Тя престана да яде и изтича вън, изглежда до другата юрта, и след малко се върна с голяма кожа на рис.

Дуванчо хванал вчера риса в капан на около 10 километра и това означаваше 20 рубли. Така че и двамата с Чикундаев днес имаха повод да се почерпят.

Бяха безкрайно доволни, че могат да ме нагостят, доставяше им радост; в очите им се четеше гордост и ми беше много трудно да им откажа да пия. А и път ме чакаше.

Мислех за него с тревога; трябваше веднага да тръгвам, за да стигна в лагера преди залез-слънце. Безпокойството и нетърпението не ме напускаха въпреки уютата и пира в юртата.

Дуванчо и Чикундаев, порядъчно пияни, непрекъснато дъвчеха и се наливаха. За щастие бяха изгубили някъде резервната батерия за транзистора, така че в тайгата беше тихо. Но липсата на музика заменяха с викове. Очите и на двамата бяха кървясали и едва се държах на краката си; човек имаше чувството, че всеки момент като капак на тържеството щяха да започнат да стрелят. Жената също беше в повишено настроение; детето през цялото време не свали очи от мен, все с рог в устата.

Поопомних се. Допих си чая и станах.

Предложиха ми да ме откарат с шейната, но бяха толкова пияни, че едва се изправяха на краката си и аз с въздишка отказах. Извиних се с това, че съм поставил капани по пътя.

Озовах се отново в студа пред юртата. Огънят отвън догаряше, неговата топлина беше примамила няколко соби. Пъхаха в него муцуни, но лопатестите израстъци на рогата им засягаха парапетите, поставени, за да пазят от тях огнището.

Дуванчо и Чикундаев настояха поне да ме изпратят. В някаква секунда на просветление Чикундаев изведнъж съобрази, че би могъл да дойде за уловената онагра. Но аз ги изгубих из очи още преди да съм стигнал до Бамбуйка.

И тъй, затътрих се обратно. Отново това празно снежно поле, тази безкрайна мразовита белота и небето, пълно със синкав лед. Ивицата слънчева светлина върху реката беше станала съвсем тясна; почти

цялата ѝ повърхност се закриваше от сянката на десния бряг. Вървах, времето течеше и огряната от слънчевите лъчи верига на реката все повече и повече изтъняваше, докато най-последно сянката съвсем я погълна.

Само веднъж беше нарушена гробната тишина. Някъде горе зад скалистия гребен, чието било все още остро светеше, се обадиха кабарги. Там някъде беше станал дивият двубой за самката.

Вървах, без да спирам. Нищо, никакъв звяр не се появяваше. Дори тигър да изскочеше иззад скалистия зъбер, щеше да ми бъде все едно. Чувствувах как силите ме напускат; трябваше здраво да стисна зъби. Човек може да издържи физически много повече, ако психически е в ред. Но моите нерви бяха обтегнати. Какво ще стане по-нататък? Какво ще стане, какво ще правя, ако Толя не дойде?

Да тръгна сам да търся Толя би било глупост; да остана тук още и безпомощно да чакам, е излишно. Още повече че Толя наистина може да е попаднал в тежко положение и се нуждае от помощ. Бях готов на всичко, само не резигнация! Казах си, че ще почакам още един ден. След това ще отида отново при Чикундаев и ще го помоля да слезем с шейната до Ашанканската клисура.

Как не можа да ми хрумне това веднага!

Кръвта нахлу в главата ми. Ами ако междувременно евенците изчезнат? Пред тях се простираха няколкостотин километра ловни пътища. Но те още поставяха капани. А утре може би ще се излежават.

Влачех се с последни усилия на волята и с несигурната надежда, че Толя може да се е върнал. Краката ми започнаха да не ме слушат и ледът върху клепачите ми ставаше все повече. Все по-трудно дишах.

Когато най-последно стигнах реката над къщата, и последната искрица надежда у мен изгасна. Отдалече забелязах, че лагерът е празен.

След около един час — огънят вече гореше — изтичах за още малко дърва. Готвех се през цялата нощ да поддържам огъня, но без Толя трионът за нищо не ставаше. Сеченето и цепенето на дърва сега изискваше много повече труд. В този страхотен студ просто беше невъзможно да се приготвят достатъчно дърва.

В мига, когато с наръч дърва влизах в къщи, дочух слаб странен звук. Огледах се.

По реката, по същия път, по който се бях дотътрил от евенците, се приближаваше човек на кон. Другият кон вървеше след него.

Оставих дървата и тръгнах към брега. Не беше Толя.

Фигурата върху коня беше увита в мечешки кожух, с пушка на гърба.

В здрача, който падаше, конете почти се сливаха със снега, козината им беше заскрежена. От устата и ноздрите им димеше. Приближаваха се.

Кой може да е това? Взирах се напрегнато.

За мое голямо удивление разпознах Надя.

Тя работеше в пощата и беше приятелка на Хенриета. Беше прекарала заедно с нас двете вечери след моето пристигане в Бамбуйка.

Надя имаше дяволски труден живот. Първият ѝ мъж изкупувал кожи от ловците преди Хенриета. Бил голям мошеник. Веднъж му изчезнали някакви пари. Извикал при себе си евенците, тъкмо този ден били прескочили до селото, като надонесли някакви кожи, и на сутринта отново се готвели да изчезнат за цели месеци в тайгата. Черпел ги със спирт. След полунощ с големи викове, за да чуят съседите, ги изгонил от къщи. Както се оказало, искал да обвини евенците в кражба и да ги обади в милицията. Само че един необуздан младеж прострелял в пияно състояние вратата на неговия дом и ранил смъртоносно мъжа ѝ. Убиецът бил осъден. Но когато семейството на убиеца пристигало с елени в Бамбуйка, баща му винаги подарявал на Надините две деца по някоя и друга кожа. По-късно Надя започнала да разнася пощата. А сега, вече две години, откарва пощата до

Биологическата станция край рекичката Ушмун, отдалечена на 80 километра. Там работи и сегашният ѝ съпруг. През лятото ходела по веднъж в седмицата след пристигането на самолета; до станцията успявала да стигне за един ден. Но в кратките зимни дни, сред мраза и снега, тя се качвала на коня и се отправяла на път през пустия леден сняг веднъж на четиринадесет дни; нощувала в една къщичка по средата на пътя.

А сега най-неочаквано Надя се появи пред нашата къща.

Може би носи пощата? — помислих си аз. Изглежда доста път е била, трябвало е да се отклони от пътя си за Ушмун и да измине десетки километри повече. Но дори и да ѝ е хрумнало нещо толкова безразсъдно, тя не би могла да знае къде точно ще се намираме в това време.

— Хей! — извика тя. — Как сте?

Беше много радостна, че всичко е наред и че ме е намерила в Уст Ан. Под бронята от лед по ресниците и веждите очите ѝ изглеждаха още по-черни. Бяха пълни с влажен блясък.

— Толя не е тук — казах аз. Гласът ми беше загрижен, — чакам го вече няколко дни, замина за Ашанканската клисура.

— Затова дойдох — тя скочи от коня. — У-х — у-х. Ама че студ.

Наблюдавах я като вцепенен. Задъхвах се. Затова била дошла? А после...

— Какво е станало с Толя?

За първи път произнасях гласно въпроса, който ме измъчваше.

Надя тупаше с крака.

— Няма ли да ми дадете по-напред малко чай? — запремига срещу мен тя и се втурна вътре. — Ух! Как не сте замръзнали тук?

— Какво му се е случило?

— Нещастие. Но вече е добре.

Нещо ме стегна за гърлото.

— Какво нещастие?

— С мечка — каза тя. — Борил се с мечка.

— С мечка!? — взрях се ужасен в нея. Езикът ми надебеля. — Ранен ли е? Къде е? — казах аз.

— В Багдарин, в болницата — каза тя, сякаш нищо не е станало.

— Но все пак...

— Не бойте се, всичко е наред. Вън е от всякаква опасност. И се безпокои за вас.

Надя съблече кожуха и го отупа; степенният скреж се стичаше по лицето ѝ.

— С мечка? — попитах отново. Още треперех.

— Толя е герой — каза тя вещо. И щастлива, че е пристигнала и че е на топло, тя си запали цигара.

И след това ми разказа какво се случило на Толя.

Той пристигнал благополучно в Ашанканската клисура на втория ден привечер. Вова го нямало в дървената къща и Толя решил да го почака един ден.

На сутринта взел тенджерата и брадвата. Тръгнал към потока, отдалечен на около 100 метра, да насече лед. Мурзик, който все още бил с притъпено обоняние, останал пред къщата.

Потокът бил замръзнал до дъно и докато Толя се навеждал и удрял леда, се чул шум в храстите зад гърба му. След това вече било късно.

Противно на своя навик мечката не се изправила на задните си крака, а нападнала тичешком. Толя едва успял да се обърне. Обаче до такава степен запазил самообладание, че замахнал с брадвата и я ударил. В същия миг почувствувал страхотен удар в лицето, чул как изпукала лявата му очна кост и брадвата паднала от ръката му. Мечката искала да го заслепи. В същия миг и двамата се претърколили. Мечката ревяла от ярост и болка. Забила нокти в бедрото му, а след това го захапала за лявата мишница, за щастие през ватенката и пуловера. В този миг Толя измъкнал от канията ловджийския си нож и го забил с колкото имал сила в сърцето на мечката. Двамата паднали.

След това чул как Мурзик ръфа хриптящата мечка. Разбрал съвсем ясно, че не може да си позволи никаква почивка, че тялото и мозъка му не бива да се поддават на никаква умора.

Достатъчно било само за няколко минути да изгуби съзнание и щял да замръзне. Трябвало да напрегне всеки мускул и да превъзмогне всяка болка, за да стане. Бил обзет от една-единствена мисъл: да не остане тук. Обратно! На всяка цена да се върне обратно в колибата!

Минало известно време, докато успял да стане. С контузен крак, с прегризан мускул на мишницата и полусляп, с лице, залято със замръзнала кръв, едва успял да се дотътри до колибата. Като преодолял

пристъпите на безсъзнание, отново излязъл вън, приклепнал и си измил лицето с твърд сняг. Дори хапнал малко сняг, защото го мъчела страшна жажда. След това сложил дърва в печката и посипал всичките си рани със захар. Надя казваше, че захарта консервирала и спирала кръвотечението и загнойването. Превързал раните си с ризата и се настанил на леглото. В страшни болки зачакал Вова — така можел да издържи няколко дни, запаси имал.

В това състояние Вова го намерил вечерта. Направил най-необходимото, сварил му силен бульон с месо, дал му малко чай и тръгнал за геоложката станция в Ушмун. Вървял цялата нощ и на другия ден до обед. Оттам повикали по радиото самолет от Багдарин. Вова спал няколко часа и след това с двама души от експедицията поели обратно със ски. Най-близката годна за кацане площадка била на пет километра от колибата му, на едно малко езеро. Пристигнали там сутринта, точно навреме, за да запалят огън, та пилотът, с когото имало и лекар, да може да се ориентира. След това с шейната, докарана от самолета, отишли за Толя и самолетът го откарал в болницата.

Докато слушах разказа на Надя, ме обземаше леден ужас и в същото време пламвах в огън. В каква отчайваща ситуация изпаднал Толя. При това, за да се измъкне от нея, са били нужни много повече сили, отколкото са скрити в мускулите. Представих си какво би правил някой мекушав представител на цивилизования живот, ако го нападне мечка като Толя. Отговорът беше прост. Кой би си спомнил след удара, счупил очната му кост, с разкъсано бедро и ухапан до ръката от разярената мечка, че има в пояса си ловджийски нож?

Толя се хвърлил в битката. Това било бой на живот и смърт, който в тайгата все още се проявява в своя първичен, чист вид. Като истински трапер той имал в кръвта си твърде развити защитни реакции срещу всяка опасност.

— Наистина ли е вън от всякаква опасност? — попитах тихо.

Надя ме успокои.

— Всичко е наред. Ще се отърве само с няколко белега. Безпокоеше се за вас, затова съм тук — тя ме огледа. — Искана да изпратят за вас човек от Багдарин, но аз тъкмо бях в Ушмун и реших сама да дойда. В станцията ми дадоха кон и за вас.

Едва сега започнах да разбирам, че тук, в Уст Ан, всичко е вече свършило.

— Да се остава повече тук е просто безсмислено — каза Надя, като че ли се опасяваше от моя отговор. — Трябва да ви съобщя, че край Окуньовското езеро се е появила голяма глутница вълци, които нападат елените. Даба искаше да отлети от Багдарин дотам заедно с вас.

От Багдарин? Сега в тамошната болница лежи Толя. Бих могъл да го навестя. А след това? Не ми оставаше много време и бих могъл да погледам лов на вълци.

— Колко далече е Окуньово от Багдарин? — попитах.

— Близко е. Не повече от 200 километра. Право на север.

Заедно с 400-те километра до Багдарин ме очакваше всичко 600 километра път.

— След три дни в Бамбуйка ще кацне самолет с пощата. Ако тръгнем сутринта, можем да го заварим.

Да. Значи аз ще хукна по следите на вълчата глутница, докато Толя...

Изведнъж се сетих за трите капана, които бях поставил наблизо.

— Имам капани тук — обадох се аз смутено.

— Вече приличате на тукашните ловци — засмя се Надя весело, като сърбаше блажено чая.

На сутринта натоварихме спалните чували, кожите, капаните, всичките мои и на Толя вещи. Каквото можех, нахлузих върху себе си. Беше -44° .

Настъпи последната минута от нашето лагеруване в Уст Ан. Не бях си представял така раздялата; но поне знаех, че Толя е въвн от всякаква опасност и че ме очаква Окуньовското езеро — същото онова езеро, където Даба хванал толкова много риба, та трябвало да изпратят един Ан-2, за да я превозят. Там беше голямата вълча глутница, която преследваше дивите соби.

Мисълта, че Толя е добре и новата надежда да прекарам интересно остатъка от своето пребиваване в тайгата, ме оживиха. Умората и депресията от безпомощното очакване, които през последните дни толкова много ме измъчваха, изчезнаха мигновено. Сякаш бях вдъхнал кислород. В облекчението, което почувствувах, се разся донякъде носталгията ми от раздялата.

Насякохме малко дърва; на тела вместо кърпи за лице и чорапи като предпазна мярка срещу мишките окачихме едно платнено чувалче със захар, една свещ, чай и малко сухар. Всеки премръзнал, уморен или

гладен гост би могъл да намери тук убежище и най-необходимата първа помощ. Всичко това ще го очаква тук, въпреки че минути след нашето заминаване телът ще обрасне с дебел слой лед, който ще се спои с поледицата по стените.

Излязох навън.

Риска, както обикновено, изскочи с мен на снега. Безгрижно заподскача към огнището, изкатери се по дървото. Но когато придърпах вратите и поставих мандалото, тя учудено се спря и изтича обратно. Клекна на задните си крака, вдигна опашка и учудено ме изглежда.

Откъде можеше да знае какво я чака? Изглежда чувствуваше, че това, което правя, не е съвсем в ред.

Изправи се и опря лапи на вратата; сърдито зацвърка. С невероятна бързина започна да драще с нокти, главичката ѝ с „топираните“ ушни кичурчета се вдигаше и падаше.

Искаше да влезе вътре. Също като тогава, когато Мурзик я преследваше и искаше да я разкъса. В поведението ѝ нямаше нищо приятелско или ласкаво — тя чисто и просто си искаше своята голяма, уютна дупка.

Надя се смееше, вече се беше качила на коня.

— Ще живее тук, в Парка — казах аз.

Напролет ще я подгонят самците, ще си направи гнездо — а през зимата тук отново ще се появи Толя и Мурзик; ще започне нова глава от безкомпромисния суров и кървав, двубой, който е същността на живота в тайгата.

Поехме надолу по Бамбуйка; щяхме да пренощуваме в къщичката край Кабаргския път.

От този миг цели два дни безмилостно ни мъчеше студът. Конете вървяха по бялата и ледена магистрала на реката много по-леко, отколкото когато идвахме към Уст Ан, но да се издържи на седлото

повече от час беше невъзможно. Най-напред ми се вкочаниха колената и едновременно с това стъпалата и петите в топлите кожени унти. Когато размърдах измръзналите си крака, за да раздвижа кръвта в тях — конят пое тръс. Тресях се; чувствавах кожата си като чужда, струваше ми се, че съм стегнат в усмирителна риза.

След миг целият се вкочаних. Имах чувството, че ако падна, ще се пръсна като огледало на хиляди парченца. Слязох от коня. Краката ми се подгъваха. Измина доста време, докато се постоплих от ходенето. Стана ми по-добре.

Тайгата се разтваряше край нас безгранична и пуста, сякаш омагьосана от ослепителното искрене.

Но и в този убийствен мраз, когато арктическият въздух изгаряше дробовете и от време на време аз топлех вкочаненото си лице и носа си с козината на ръкавиците, непрекъснато се възхищавах на особеното, сурово великолепие на тайгата. Отново и отново ме очароваше гордото спокойствие, в нейната строга красота нямаше и помен от лекомислие. През цялото време от пребиваването ми в Уст Ан не можех да ѝ се наситя. Не само това. Все още бях сред нея, очаквах ме още няколко дни край Окуньовското езеро — а вече изпитвах тъга. Още тогава знаех, че непрекъснато ще изпитвам глад за нея; че споменът за нея ще ми бъде хляб за цял живот. Това бяха изключителни и прекрасни дни, защото животът в дивата тайга не може с нищо да се замени. Тук вкусих свобода и безгранична волност. И може би тъкмо тази свобода и волност, постигната в условия, които изискват от човека непрестанно да преодолява собствената си разглезеност, придаваше на строгото, ледено и привидно безчувствено лице на зимната тайга истинска душа. Още тук — въпреки нещастieto с Толя — аз отново копнеех за нея, копнеех за чар, пълнота и сила. С колко още такава истинска неоквана природа разполага сега човечеството.

На другия ден към обяд пейзажът започна да се променя; разтваряше се настрани. Показаха се южните хребети на Муя и панорамата на Шаман. Напуснахме реката, която започна да се стеснява, и поехме по една пътека между брезите. Въздухът беше все така кристалночист и слънцето — както винаги ниско и опаловобяло, изглеждаше като обсипано със скреж. Студът все по-силно пареше. Седлото беше истинско мъчение. Щом го погледнех — и чувствавах, че

кръвта в жилите ми се вледенява. Все по-често вървахме пеш; конете водехме.

Кречехме един след друг. Не говорехме. Когато се опитвах да кажа нещо, чувствувах устата си толкова скована, че не можех да я движа. Само изсумтявах нещо. Всяка дума нарушаваше ритъма на дишането, човек просто се задушаваше от мраза. Дойде ми наум, че тукашните ловци са съвсем избавени от тези усилия.

Замръзнаха ресниците ми, при мигане влажните парченца лед мигновено се слепваха. Лицето ми застиваше в маска.

Изведнъж откъм гърба си чух изстрел. Огледах се и разтърках очи — забелязах Надя с карабина в ръце. Беше се качила на коня и се носеше в тръс към белезникавата искряща равнина.

Когато се върна, през седлото на коня ѝ беше праметната една сърна. Очите на Надя щастливо се усмихваха под бронята на леда.

— Скоро ще пристигнем — каза тя.

Изведнъж закопнях за баня; Хенриета сигурно ще я приготви. Спомних си, че тогава, преди да се гмурнем в парата, която се кълбеше от нагретите и поливани с вода камъни, миришеше на лопуш. Сега ми се струваше, че горещата хубава баня беше единственото нещо, което в Уст Ан ми беше липсвало.

След малко бледото измръзнало слънце изчезна и блестящият синкав лед на небето бързо посивя; студено затрепкаха първите звезди. Появиха се първите къщи на Бамбуйка. Още не бяхме срещнали жива душа. Но от комините се виеха нишки от бял крехък дим.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.